Digitized by Google

U.L.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
7 B
24

M. HIER. VIDAE CREMONEN. ALBAE EPISC.

DIALOGI DE REI PVBLICAE DIGNITATE.

VITTORIO EMANUELE

12·7 B·24

CAVTVM eſt interdicto Regione. quis intra quinquennium hoſce dialogos, Contis iniuſſu in terris ditionis Mediol. impune denuo imprimat, neu alibi impreſſos vendat, neu venales habeat.

H 32 a 32

M. HIER. VIDAE
DE DIGNITATE REIPVBLICAE SEV CIVILIS SOCIETATIS AD REGINALDVM POLVM CARDINALEM.

LIBER PRIMVS.

QVI *iſtinc ueniunt Reginalde Pole non tam tui familiares, quàm cæteri homines hac iter facientes omnes ferè me adeunt, quem tui amantiſſimum, cupidiſſimumq́; norunt, ut me doceant de ſtatu tuo, deq́; tuis ampliſſimis, & florentiſſimis rebus, quæ quanuis omnium prædicatione, literiſq́; publicis, & monimentis conſignatæ ſint, ac conſecratæ decretis publica auctoritate ubiq; locorum in Italia multorum dierum ſupplicationibus, eſt mihi tamen perquàmiucundum eadem audire ab illis, qui interfuere. & præſentes uiderunt, ut eos de ſingulis, quæ magis ſcire aueo, minutatim, gradatimq́; percunctor, a quibus omnibus ea intelligo, quæ maxime de tua diuina uirtute expetebam. Britanniam, ad quam ſanandam, expiandamq́; ſumma auctoritate legatus fueras, optima quidem Philippi Regis, & Mariæ reginæ præſtantiſſimæ, ac ſanctiſſimæ fœminæ uolũtate, atq; uirtute, ſed tua maxime conciliatione, ac diligẽtia rediiſſe in gratiam cum religione, & omnem illam*

nationem, quæ malorum geniorum inſtinctu, atq; afflatu ab antiqua ſanctorum patrum inſtitutione fœde deſciuerat, ſanitati redditam ad ſanctioris reipub. Romaniq; pontificis auctoritatem reuertiſſe, ac dicto planè nunc eſſe audientem. quo nihil ſalutarius a deo immortali nobis concedi poterat, ijs præſertim temporibus, propter illorum factionem, qui nouarũ rerum cupidi, in ſummáq; opinionum peruerſitate, ac prauitate uerſati, noua inducta diſciplina rerum omnium, & officiorum perturbatrice, nobiſcum de tota ferè religionis ratione diſſentiunt, damnatiſq; patrum ſententijs iam uetuſtate robuſtis, ac præiudicatis, a nobis defecerunt, ex qua nefaria ſeceßione ſecuta eſt maxima perturbatio, morumq;, & totius ferè ciuilis uitæ euerſio. Nunc tandem repub. a te tam præclarè geſta lux quædam oblata eſt omnium animis, qua ſibi quiſq; uidetur res poſſe ſperare meliores, et tantorum malorum iam propè adeſſe finem, quibus rebus neceſſe ſit te omnium ſeculorum præconio uſq;quaq; clarum fore, ac ſemper laudibus florentem, nullamq; poſteritatem ullo unquam tempore tui immortalis beneficij, ac ſingularis facti immemorem, aut ingratam futuram, quanuis tu animi quadã incredibili magnitudine dijs propior, quàm hominibus parui ſemper duxeris mortalem huius gloriæ ſplendorem, ſemperq; uolueris in uita honoribus nõ tam uti, quàm dignus, non dico uideri, ſed eſſe, ipſaq; uirtute uera; ac ſolida nullis ſpectatoribus, ſed deo tantum & teſte, & iudice tecum frui, licet gloria ipſa uel non expetita tanquã umbra uirtutem per ſe quoq; ſequi

ſoleat, conſentiente diu bonorũ laude. Referunt præterea ijdem illi in tuis ſummis, atq; incredibilibus tantarum rerum occupationibus te haud unquã doctrinæ ſtudia intermittere, adduntq; unum, quod mihi uiſum eſt quaſi incredibile, cupere te admodum ſcire pro tuo in literas ſingulari ſtudio, quid ego agam ijs perturbatis temporibus tam acerbo, & pernicioſo ardente in ſubalpinis bello. ecquid adhuc mihi commercij cum muſis, quid cudam, quid moliar. quo præſertim in ſtatu ſit opus illud a me iampridem ſuſceptum de optima reipub. ratione, deq; optimo ciuitatis ſtatu, de quo memini me multa tecum egiſſe Magutiani pridie illius diei, quo primum in Britanniam iter facere cœpiſti, cum te omnino uidere uoluiſſem antequã ab Italia ſolueres, ut; quando a nobis tam repẽtino diſceſſu auferebaris, paulisper ſaltem aſpectus tui, atq; præſentiæ mihi optatiſſimæ incredibili ſuauitate animum paſcerem, atq; ſi fieri poſſet, uſura unius diei exatiarem. Ne igitur omnino ignores quicquã eorum, quæ ad me, et rationes meas attinent, in medio incendio, & in ipſius belli quodammodo ore, ac faucibus flagrante Alba Cremonam me tandem conieci in ueterem patriam, ut hic cum amicis, & propinquis hanc totam tempeſtatem tutò, ſi poſſem, declinarem, & omnẽ huius temporis turbulentiſſimi moleſtiam minus moleſte deuorarem, in quo abs te uiro grauiſſimo, ac ſapientiſſimo ſpero probatum iri meum conſilium, cum diœceſim reliquerim non tam capiti meo, aut uitæ metuens, quàm conſulens, & cauens publicæ dignitati, atq; honeſtati, ne uiliſſimo cuiq; lixæ, aut tur-

pißimo mancipio pontificia perſonæ eſſet ludibrio, atq; irriſui propter militum inſolẽtiam, qui ſoluta ubiq; uitio temporum diſciplina nuſquam temperant ab iniuria, & maleficio, atq; etiam in ciues, & ſocios, pacatosq; omnis hoſtiliter agunt, ipſos præſertim ſacerdotes ſtudio quodã improbißimo ludificantes, ac deſpicatui habentes. quo fit ut omnis illa obſeruantia, honorq;, & cultus, quibus populi ſuos antiſtites dignari ſolent, relanguefcant, fœdoq; exemplo paulatim euaneſcant. Quid tu autem hic in tanto ocio aliud me agere putas ab omni ſacrorum curatione, pontificiæq; prouinciæ adminiſtratione liberum, niſi in optimarum rerum ſtudia perpetua uitæ meæ conſuetudine incumbere, noſtrisq; hominibus bonarum artium uias literarum monimentis tradere, ſi quo modo ego quoq; poßim prodeſſe cõmuni mortalium uitæ. Nihil nanq; ijs temporibus, quibus adeo mores deprauati intabuerunt, aut potius corruerunt, iudicaui me aliud quicquam, quod magis conduceret, quodúe magis me dignum foret, efficere poſſe, quàm operi illi iam inchoato die noctuq; incubare, & obſoleta, prolapſaq; maiorum inſtituta in omni uitæ genere ad rerumpub. noſtri temporis, præſentisq; religionis tractationẽ pertinentia in priſtinum ſplendorem uindicare. quem locum in philoſophia apud Græcos ſcis eſſe, quo non alius latior. πολιτικὸν illi, nos uero ciuilem uocamus a Platone non ſemel pertractatum, a Xenophonte, Ariſtotele, Theophraſto, totáq; peripateticorum familia uberrime repetitum. Abeſt uero planè a literis latinis, parum noſtra ætate illuſtra-

tus, ſublatis, atq; deperdi is barbarorum iniuria ſex illis libris, quibus M. Tullius Cicero ſe ipſe teſtatur explicaſſe hanc philoſophiæ partem, quotquot ipſe ſcripſit præſtantiſſimis. Verum in ijs ſtudijs uix credas, quàm mihi ipſi diſpliceam, quòd non omni cura, ac ſtudio prouiderim, ne tāta cogitationis ſuſceptio, niſi perfecta re, emanaret. Equidem non poſſum ferre quorundā hominum nimis feſtinantium importunam expectationem, qui a me id munus exactum, tanquam creditam a ſe pecuniam, penſumq; debitum nimiopere exigunt, atq; efflagitant, meq;, qui nunquam niſi uolens, ac mea ſponte currere ſoleo, uolare cogunt ſarcina iniquiſſimi oneris uehementer preſſum, atq; impeditum. Porrò ignorant quantæ ſit lucubrationis, rē tantā, tamq; inuolutā explicare, & quodāmodo conſequi, aut expugnare, in tantaq; rerū ſilua, tamq; multiplici ea, quæ tantopere diſperſa, atq; propè infinita uidentur, ratione quadam circunſcripte, diſtributeq; colligere, & ſub unum quaſi aſpectum ſubijcere, ut interdū fateri cogar, plus me huc animi, quàm iudicij attuliſſe, plus uoluntatis, quàm facultatis, magis ſtudio, quàm ingenio ſuffultum, ſentioq; ipſe mecum ſæpius, quàm non ſit mearum uirium. Siquidem non unam ciuitatem, ut antiqui legum latores; ſed uniuerſos populos, ac nationes Chriſti legibus obtemperantes, atq; in poſterum obtemperaturas inſtituimus, beneq;, & beate uiuendi uias diſſerendo aperimus, ac præcepta damus tam ijs, qui imperant, quàm qui parent, & omnes ad omne officij genus inſtituimus, uniuerſasq; rerumpub. rectiones, ge-

nera, ſtatus, mutationes, mores, leges, & inſtituta explicanda ſuſcepimus. neque equidem exiſtimo ullam aliam rem eſſe in uita hominum, quæ plura doctrinæ præſidia, & adminicula deſideret non tam propter obſcuritatem, quàm ob rei quandam incredibilem magnitudinem, et quaſi infinitatem. In illis tamen rerum publicarum formis, quas Græci maxime probant, unius imperio, optimatumq́; et populari gubernatione multa haurire poſſum ex ipſorum Græcorum riuis, quæ mihi ſint adiumento. Verum quoniam poſt illorũ ætatem introducta fuit ualde diuerſa uiuendi forma, aliaq́; planè nunc eſt reſpub. alia ciuitatis inſtitutio, alia rectio, atq; tunc erat, propter religionis, quæ totam ferè rempub. continet, ualde mutatæ diuerſam rationẽ, parum admodum illorum ſcripta mihi opitulari poſſunt. omnis enim ferè noſtra diſputatio, tanquã hominis chriſtiani, et eiuſdem ſacerdotis ad auguſtioris iſtius reipub. formam referatur oportet, quam Chriſtus ipſe, quem deus pater ante initium ſeculorum conſtituit hæredem uniuerſorum, diuino, ac ſempiterno nutu moderatur in cœlo rex, et dominus, in terris uero à ſacerdotibus uicaria poteſtate uno inter cæteros gubernatore ſumme eminente adminiſtratur. Hanc philoſophi illi ueteres, de quibus modo dictum fuit, penitus ignorarunt. neq; omnino noſſe poterant, cum ſit aliquot annos orta, ex quo illi eſſe deſierunt, non hominum ingenijs adinuenta, ſed diuinitus quodammodo conflata, cuius auctorẽ dicere poſſumus ipſum uniuerſæ naturæ regem, et effectorem, rerumq́; omnium molitorem deum.

Nempe quæ a philoſophis de repub. ſcripta ſunt, ita uarie, ita controuerſe, & diſſentanee tractantur, ut non modo illi interſe, ſed etiam a ſeipſi interdum diſsideant, ſecumq; ijdem pugnent, quodq; aliquis in uno affirmat, in alio ſæpe libro planè neget, atque refellat parum ſibi conſtans, ſuiq; prorſus immemor. atq; hic equidē haud de infimis, ac minutulis, quos ſophiſtas uocant, ſed de cordatioribus, & ſapientioribus loquor, quos omnis ætas illa admirata eſt principes, & quaſi philoſophorum reges ſeſe omnis doctrinæ magiſtros profiteri inſtructisq; in media Græcia diſciplinarum officinis uirtutes, & ſapientias ebullire. Neq; enim ulla hominum congregatio reſpub. uere dici poteſt, ubi Chriſtus, qui eſt ipſa iuſtitia, non dominetur. Qui enim rogo ſine cœleſti lumine ueritatem illi intueri, atq; agnoſcere poterāt? Erratum eſt itaq; diu in tenebris, donec de cœlo, tanquam diuina lux rebus affulgens ipſe unigena dei filius admirabili ſatu, inexplicabilem in modum humanam naturam indutus ad nos delapſus eſt, ut eſſet nobis rerum cœleſtium interpres, atq; internuntius, ipſiq; ſummo parenti deo, & hominibus ueluti quoddam interiectum medium extrema colligans, diuina humanis coniungeret, & quaſi unum admiranda continuatione efficeret. Cùm is igitur in terris adhuc inter homines uerſaretur, omiſsis, præteritisq; omnium rerum publicarum formulis, quas philoſophi, et legum latores extenus tradidiſſent, diuina ſapientia præditus, immo ſumma ipſe totus ſapientia ad rationē cœleſtis imperij, diuinæq; illius immenſæ ciuitatis, quæ omni morbo, ac

ſenio caret, unde profectus erat, hanc quodammodo ſemicœleſtem, quaſiq; diuinam instituit, miſcendoq; diuina humanis auguſtiſsimam fecit ad omnem excellentiam, optimisq; legibus non minus religioſe, quàm ciuiliter temperauit, non unis mœnibus ſeptam, ſed toto terrarum orbe diffuſam, firmiterq; in cordibus hominum fundatam. atq; ita rerum cœleſtium ordinem, & diuinam inſtitutionem e cœlo deuocauit, et ad uſum popularem tranſtulit, atq; ciuilem, ut homines in terra adhuc poſiti propè cœleſtem uitam agerent, ſibiq; uiam munirent, qua quaſi compendiaria aſcenſum in cœlum molirentur. Quoniam uero deinde progredientibus ætatibus a tam præclara inſtitutione moribus, & uita deſciuerunt homines relanguentibus ſtudijs ſatietate quadam, ac faſtidio affecti, deflexitq; ualde de ſpatio, curriculoq; maiorum conſuetudo, mihi elaborandũ eſt, ut ueræ doctrinæ præceptis, quam nemo queat refellere, res tantopere collapſa obuiam eundo, medendoq; hominum cupiditatibus in priſtinum reſtituatur, utq; purgata religio, quaſiq; ſuffimentis quibuſdam luſtrata denuo ad priſcorum laudem ſplendeſcere incipiat. quæ quidem quanti ſit laboris, quantarum uigiliarum, tu te ipſe, qui harum rerum es peritiſsimus, optime omnium iudicare potes. Ingredior enim ſcribere latine, ſi potero, de re minus literis latinis illuſtrata, eorum inquàm monimentis, qui bene latine ſcribũt. neq; etiam hic quicquã ueteres philoſophi, ſeu Græci, ſeu latini iuuare poſſunt meam induſtriam. Mihi potius adeundum eſt theologorum noſtrorum ſanctiſsimorum

rum

rum hominum abditos, atq; reconditos fontes non tam amœnos, quàm ſalubres, magis ſynceros, & puros, quàm nitidos, aut illuſtres, cum ea reſpub. florere cœperit tunc, cum literæ loqui latine planè deſijſſent mutata in latio, totaq; Italia propter barbarorum commerciũ ſermonis ratione, ut qui ſcripſerunt de ijs rebus, non tam uerbis quàm ſententijs ſint inſignes, non tam lingua, quàm corde, ut ita dicam, diſerti, ſicut barbarorum quædam pergrandes ſtatuæ, quæ quidem totæ ſunt aureæ, & ex auro puriſſimo conflatæ, ſed ad ſpeciem inconditæ admodum, nulla elegantia, aut concinnitate; turgidæ, & undiq; redundantes. Quid autem, inquiet forte quiſpiam, iſta cum theologis, cum potius ad mores pertineant, quæ eſt pars philoſophiæ, magis a philoſophis, quàm a theologis pertractanda? huius autem rei facilis defenſio, cum mihi res ſit tecum, ideſt cum uiro harũ rerum ſcientiſſimo, atq; doctiſſimo. Mihi profectò ea ſcribenti idem uſu uenit, quod philoſophis illis ueteribus, qui præcepta uiuendi in ciuili communione tradiderunt, nam cum uellent inſtituere eam ciuitatem, quæ omnes numeros impleret, nullaq; talis ſe animis eorũ offerret ex cunctis, quæ ab alijs ſeu Græcis, ſeu barbaris iam poſitæ eſſent, atq; inſtitutæ, unde poſſent exemplum petere, & ſimilitudines ducere, omiſſis, relictisq; omnibus, quæ ſub aſpectum cadere poterant, aliam rempub. longe præſtantiorem, omnibus detractis uitijs, omni laude cumulatam per ſe ipſi animo cogitabant, mentisq; complexu, & intelligentia comprenſam habebant, cuius ſpeciem intuentes ad

eius ſimilitudinem omnem ſuam inſtitutionem dirigerent, omniaq; redigerent ad eam, tanquã ad ſui generis ſpeciem, & formã, quas ideas uocant, easq; æternas eſſe volunt, fingebantq; ideo interdum illas ciuitates, quæ nuſquã eſſent, neq; unquã fuiſſent, neq; ullo tempore futuræ forent, cõmenti etiam neſcio quas fortunatorũ populorum inſulas, ac ciuitates, meras hercle nugas, uanaq; rerũ ſimulacra, quorũ uſus eſſet nullus. itidem nobis faciendũ eſt, ut non tantum de ea reipub. ob quam tota noſtra diſputatio ſuſcepta fuit, quæramus, ac diſſeramus, uerũetiam, & in primis, de illa perfectiſſima cœleſti, & diuina, ad cuius rationem iſta informata fuit, in quo quidẽ certior, & firmior eſt noſtra ratio, quod nos, non, ut illi, uanum, uagũq; & inconſtans ſimulacrũ, quod ſequamur, propoſitum animo habemus, ſed omnino uerũ, ſtabile, atq; exploratum exemplũ ſummã illam ciuitatem, ſumme ex omni parte, in omni genere perfectam, omnibus numeris expletam, cumulatã, abſolutam, ut nihil inde abſit, nihil planè redundet, omnibus bonis nullo malorũ interuentu confertiſſimam, in qua nihil deſideratur, ſed uirgula diuina piorũ concilijs ſuppeditantur omnia, quæ uitam beatã efficere, & conſeruare poſſunt, ubi ſumma imperandi ſapientia præditus nutu, ac poteſtate dominatur rex ille ter optimus, terq; maximus, in cuius femore diuino oraculo proditum fuit inſcripta eſſe literis aureis quatuor illa ſummæ maieſtatis uerba REX REGVM DOMINVS DOMINANTIVM, *a cuius eximiæ ciuitatis cœleſti exẽplari primigeno, ac ſum-*

nio in hanc inferiorem omnis pietas, omnis ſanctitas, omnis uirtus, cunctaq; recte uiuendi ratio inundauit, ac nihil boni in ulla mortaliũ ciuitate, aut repub. eſſe poteſt, quod non ab illa una cœleſti defluxerit, cum ſit inſtar omnium, vnde aliarum quaſi ductæ imagines exprimuntur. Quod *quidẽ uidentur aliqui philoſophi innuere memorantes hunc aſpectabilem, & lucentẽ mundum eſſe alterius æterni ſimulacrũ.* Illuſtrius *propbetes rem aperto uaticinio declarauit, cum præ gaudio quaſi exiliens exclamaret ſe uidiſſe ciuitatem nouã, ſanctamq;, et admirandæ pulchritudinis deſcendere de cœlo adeo cultam, atq; ornatam, ſicut ſponſam comptam, uiro ſuo, ſecuta etiam uoce præpotentis, ac ſummi illius moderatoris de ſolio ſuo atteſtantis circunſcriptis omnium legumlatorũ inſtitutis, omiſſisq; omnibus ueteribus rebuspub. cõſtitutione iſtius recentis ſe noua facere omnia, ad quarum rerum explicationem mihi pleraque ſæpius exploranda ſunt in reipub. quam in manibus habeo, inſtitutione, an cum ampliſſimæ illius cœleſtis ciuitatis ratione, ac formula congruant. quod quàm facile fieri poſſit ſine theologorum præſidijs, aut adminiculis, tu optime omnium noſti.* De *quibus cunctis tibi nihil exigenti rationem reddere uolui pluribus fortaſſe, quàm oportuerat, ut una eademq; opera reſponſum eſſet tot meis flagitatoribus.* In*terim tamen ne quis forte ſuſpicetur me penitus ceſſare, et in ocio langueſcere rei magnitudine, ac difficultate deterritũ, ſtatui ad te mittere illam unius diei diſputationem, quæ ſuperioribus annis Tridenti te quoq; præſente priuatim*

habita fuit a me, & M. Antonio Flaminio de reipub. ſeu ciuilis ſocietatis utilitate, ac dignitate, quum illo omnem ciuilem conciliationem impugnante, & quaſi accuſante, req; in cõtrouerſiã, & cõtentionẽ uocata, quo me uel ſic ad loquendũ de reipub. ratione eliceretis, coactus fui eã defendere, ac, quoad ingenium ſuppetijt, dilaudare. Illius igitur accuſationem, meamq; defenſionẽ, laudationẽq;, et totius illius diei diſceptationẽ in utranq; partẽ, quæ omnia, ſicuti res acta eſt, literis diligenter mandaui, accipies, tanquã aliquod huiuſmodi rerum a me ſuſceptarum ſpecimen, ex quo de cæteris iudicium facere queas. Hic tamen liber erit ſeorsũ ab alijs ſeiunctusq;, & omnino extra ordinem eorum, in quibus agitur non tam de reipub. & ciuilis ſocietatis laudibus, quàm de vniuerſa ciuitatis inſtituendæ ratione, totaq; reipub. materia explicatur, hasq; quaſi orationes duas inter ſe collatis argumentationibus controuerſas leges, ſi quod interdum uacuum tempus datur a tuis maximis rebus, & præclariſſimis actionibus, quibus rempub. tam præclare geris. Vtinã uero ſicut religioni in Britannia tua opera, atq; conſilio tam egregie conſultum fuit, ita te quoq, eodem pacificatore concordia inter reges noſtros conciliata, ocium, & quies ubiq; rebus reddatur. quod unum adhuc ſumma omnium opinione, ac ſpe de te uno, deque tua ſingulari uirtute expectatur.

COACTO igitur Tridenti multorum antiſtitum concilio, nondum tamen quicquam cœptum erat agitari in curia publico conſilio de ijs, quæ perti-

nent ad rempub. cuius rei gratia cõuéneramus eò acceršiti, ſed adhuc ſuſpenſa tenebantur omnia propter illorum cunctationem, qui ex Germanis tam fœde ab eccleſia, uel uerius a ſe ipſis deſciuerant ſubterfugientes publicum patrum congreſſum, neq; in certamen, & arenam ullo pacto prolici poterant, ſicut etiam nunc ſemper prolatando rem trahunt, moraſq; omnis tergiuerſando interponunt, dum tantus conuentus longa expectatione defatigatus, dilabentibus quotidie ijs, et illis, diſſoluatur, haud adeo ſtolidi, vt planè ignorent longè alia ratione ſibi agendum fore cum doctis, et cordatis uiris atq; cum imperita multitudine, cui facile fuit, quicquid ipſis collibuit, perſuadere, indoctorumq;, & agreſtium animis caliginem, & quaſi noctem quandam offundere. quæ improborum hominum mora nullā poteſt habere excuſationem, cum eorum incolumitati ſatis cautum uideri queat etiam Cæſaris nutu, atq; auctoritate fide publica luculentiſsimo diplomate interpoſita. In tam diuturna ceſſatione, cum omnes planè difflueremus ocio diem ex die ducentes, uenerunt ad me Aloiſius Priullus, & M. Ant. Flaminius in hortos ſuburbanos ad crucem auream, ubi, tanquam in gratiſsimo diuerſorio mihi per æſtatem domicilium collocaueram cõceſſu ampliſsimi inter cardinales patres uiri Chriſtophori Madrucij epiſcopi, & principis Tridentini, longè maioribus imperijs, inſuliſq; digniſsimi, quos ego ubi in topiario opaciſsimo antemeridianis horis adhuc deambulans exceпiſſem, inuicemq; amiciſsimè nos noſtro more conſalutauiſſemus, erant enim mihi ambo longa conſuetudine

coniunctiſsimi. Quid uos tandem huc inquam hac hora? quid Polus noſter ijs caloribus? nullius equidẽ diei hoc anno memini maiores. Eandem, inquiunt ambo, incudem tundit in ſtudijs ſuis ſe oblectans. Adiecit inſuper Priullus. Nulla ui cocli neq; æſtiuis menſibus, neque ſumma hyeme adduci poteſt, ut illa ſua inexhauſta legendi cupiditate, inſatiabiliq; uoluptate quadam cognoſcendi quicquam à ſtatis horis detrahat, aut remittat, cum ſit tamen tenui ualetudine, neq; admodũ firma natura, dixit autem hodie expectare, dum ſe remittat calor, quo in hoſce hortos tuos perpaulum relaxandi animi gratia diuertatur. nos vero vti antecurſores præuenimus, cum vt totius huius diei calores tuo ſermone recreati temperemus, tum vt veſtri amborum colloquij auditores ſimus. nam dixit ſe habere quæpiã, quæ tecum cõmentetur de reipub. conformandæ ratione, quæ aut ipſe, aut tu, aut certe utriq; (nempe à neutro noſtrum liquido ſatis perceptum fuit) in manibus habetis propter eos, qui hac tempeſtate in eam fraudem reipub. delapſi ſunt, ut conentur non modo omnem eccleſiæ ſplendorem contagione diſciplinæ peſtilentis obſcurare, verum etiam ipſam eccleſiam funditus conuellere, atq; in ſempiternum delere, ſublata penitus, quantum in ipſis fuit, religione, euerſiſq; moribus, ſine quibus duabus rebus nulla exiſtere poteſt reſpub. gratias equidem, inquam, habeo ijs hortulis, quorũ beneficio mihi datur interdum tam diuini, ſingularisq; uiri frui ſuauitate, cuius contubernio, perpetuoq; conuictu ambos vos eſſe fortunatos ſemper exiſtimaui, ſimulq; fami-

liaribus imperaui, in porticu ſellas, & puluinos para- rent in tanti viri expectatione. Ad illos vero interim. Quid muſæ veſtræ inquam? Priullus, meæ, inquit, frigent. neſcio quid tuæ Flamini. Immo, inquit ille, ſilent meæ. Permirum inquam utrunq;, ac planè in- credibile, tuas nunc Priulle algere, cum Tridenti non caleant modo, ſed igneſcant omnia, tuas vero Flamini conticeſcere, cum cicadæ ipſæ nunquam audiantur, ni- ſi maximis caloribus, quo vno anni tempore etiam de multa nocte canunt. Riſum eſt hic ſuauiſsime inter nos aliquantum. Tum ecce Reginaldum Polum video po- ſitis, relictisq; ante fores faſcibus, quaſi è domeſticis vnum familiariſsimè ingredientem, cui illicò aſſurgen- tes, quaſiq; venerabundi occurrimus. viſus ſum equidẽ repente quaſi quoddam rarum ſanctitatis exemplum, priſcæq; religionis imaginem intueri. eum autẽ ſub por- ticum deduximus. Verum vix aſſederamus, cum nun- tiatur à familiaribus adeſſe quoq; ampliſsimos viros . Marium Montium, & Marcellum Ceruinum ambos oli ipſius collegas, qui auctoritate pontificis maximi amplißimo cardinalium patrum collegio legati fue- nt, vt coniuncta poteſtate iudices, ac diſceptatores æeſſent cõmuni Chriſtianorum conſilio. fortuitu ne, conſulto, compoſitóue, re cum Polo ante communi- ta, concinnataq; nondum planè exploratum habeo. Cùm tres illi igitur ſummates noſtri conſediſſent, ſuo isq; loco, certoq; ordine, ego quoq; verecundè ſe- dum illos, coegerunt etiam Priullum, & Flaminiũ cta aßidere humaniſsimi, ſummisq; honoribus ſemper

modeſtiſſime vtentes, cæteris excluſis eorum ſectatoribus, ſtipatoribusq́;, & per hortos interim deambulantibus. Tum ſubridens hilarem in modum Montius, qui eius legationis principē locum obtinebat, nullo verborum, aut ſermonis apparatu, ingenue quidem, et liberaliter, vt eſt natura apertiſſima, neq; ex illorum numero, qui dignitatem in ſuperbiam vertunt. Nequaquam inquit ſic vobis abierit, qui nobis non vocatis, planeq́; præteritis clam inter vos rerum illuſtrium inſtituitis diſputationes. & nos quoq;, ſi forte vos præterit, habemus noſtros codicillos domi, quibus legendis aliquando operam dedimus, non nihilq́; olei inſumpſimus. pergite dum. non erimus regno indecores, neque auditores tales habebitis, quorum vos aliquando ſuppœniteat. Sub ea addidit Ceruinus, qui nouit interdum ſuæ grauitati comitatem, facilitatemq́; inſpergere, & ſe amicis iucundiſſimum præſtare. Vereor inquit, ne vobis moleſti interuenerimus. Sed quæſo vos, ordine, quo occeperatis rem proſequimini interruptam noſtro interuentu, ſermonemq́; redintegrate. neq; enim diſputationem iſtam iam à vobis, vt arbitror inchoatam, interuerti volumus. ipſi vero nos excipite, perinde ac ſolet ſodalium diſcumbentium cœtus, ſi quis forte ſerus, nec ſatis tempore cœpta iam cœna acceſſerit. etenim eum illico accumbere cogunt nullo alio epularum apparatu, atq; ipſi cœnabant, adhibito, præter vnam ſellam, quæ illum medium accipiunt. neq; denuo ipſi ab ouo cœnam repetunt, ſed in eodem, quo erant, epularum ſtatu proſequuntur. neq;

vos

vos oppidò de epulis oportet eſſe ſolicitos: habebitis hoſpites fortaſſe integra fame edaces, non tamen admodum delicatos, faſtidientéſue, ſed ſicut philoſophos decet, minime graues, faciles potius, tenui diſculo, menſaq; parabili contentos, quanuis non ignorem Polum noſtrum nunquã imparatum ſemper ſolitum apparatè, & nitidè ad ſe diuertentes tractare, neminemq; pati à ſe dimittere non benè, lauteq; acceptum. Egone? *comiter, vt ſolet, inquit Polus, qui huc precario cœnaturus acceſſi? Si vos tam re, quàm verbo philoſophi haberi vultis, qui ex natura viuere poſſũt, nos cunctos magnificentiſſimè accepturus eſt Vida, qui, vt deſint cætera, poſſet multos dies ſuorum hortorum oluſculis paſcere Epicureorum greges. Statim ego ſubridens, ſi inquã non inuitati mecum cœnaturi acceditis, vereor ne culpæ veſtræ ſit ſubito comes futura pœnitentia. ad hoſpitem certe rerum omniũ imparatiſſimum veniſtis, qui hodie nihil imperaui domi, quod foras ad amicum promiſiſſem. ſed quid ego imperarem, vt vos primates viros, tantoſq; heroas conuiuas exciperem, cui tota domus, quantulácunq;, vt ille inquit, eſt inanijs refertiſſima. ſi me audietis, atq; ſi ex dignitate veſtra vultis cœnare, nobis omnibus hinc remigrandum erit, & ad cuiuslibet veſtrum triũ triclinia delicatè, magnificeq; ſtrata cõmeandum. vbi lautiſſimis lancib. confertiſſimiſq; caniſtris res geri ſolet. hæc vero mea oluſcula relinquemus Epicureis, quorum conſuetudinem, vt morbum, & peſtem ſemper fugi. aut certe, ſi forte in hiſce omnino hortulis*

cœnare ſtatuitis, non multũ adeo ab ædibus veſtris diſiungimur. poterit huc percõmode transferri veſtri cuiusquã bona, et magna cœna. Nõ ſoleo ego vos principes viros facilè ad me inuitare omniũ rerũ inopia locupletiſſimus. in æquales tamen meos, qui inquã ſunt inferioris ordinis, meiq́; ſubſellij, nõ ſum planè illiberalis, aut præter modum rei meæ tenax. Tum Montius, remotis inquit iſtis ſermonũ integumentis, atq; inuolucris, venimus huc ego, & hic meus collega, vt audiremus te cum Polo colloquentem reconditiora, ac ſelectiora quædam de repub. de qua te modò inchoaſſe ſermonem cum his Flaminio, & Priullo perlatum fuit. quod libenter, percupideq́; fecimus, cùm nulla alia magis poſſit huius temporis eſſe cõmentatio, quò à nobis quærenda ſunt remedia, quæ tot morbis languentis, & affectæ reipub. adhibeantur. His dictis, cum ipſe, cæteriq́; omnes, qui aderant, in me vnum oculos coniecti intendiſſent, tum demum ſenſi mihi collocatas fuiſſe inſidias, in quas imprudens me indueram. Rem inquã magnam, grauem, plurimiq́; ocij, & commentationis à me haud ſanè pereruditо homine poſcitis; lautũ hercules negotium, neq; mediocris ingenij, neq; artis non exquiſitæ, quod niſi præparato ocio inſtitui poſſit, neque exiguo tempore abſolui, magis philoſophorum ambulacris, hoc eſt docto viro, & parato conueniens, non in curatione rerum diuinarum occupato homini. maioris ingenij indiget, hominemq́; depoſcit omnium doctrinarum ſtudioſum. quicquid verò id ſit, & quantuncunq;, optimè omnium Polus nobis exactum dabit. hic

enim omne ſtudiũ ſuum, in doctrina, et ſapientia collocauit, iam diuq; ſecurus animi in portu philoſobiæ conquieſcit. & id quidem opportunè cadit. nam ipſe per hos Priullum, & Flaminium modò mihi denuntiauit, ſe habere quæpiam, quæ mecũ de repub. conferat. id ego ſum interpretatus dictum fuiſſe de eius ſtudijs, & lucubrationibus, in quas die, noctuq; incumbit ſeculum noſtrum literarum monimentis illuſtraturus. Me ne, *inquit* Polus *habere quædam quæ tecum colloquar de repub? ſi rectè hi percepere, qui id tibi nuntiarunt, dixi eſſe non nulla, quæ de te audire vellem de repub. etenim eſt fama conſtans, & percelebris, te magna quædam moliri de reipub. omnis generis adminiſtrandæ ratione ad hæc tempora valde accõmodata, quæ res vſq; ad hanc ætatem lumine literarum latinarum ſemper caruit poſt vaſtatam à barbaris* Italiam, *qui non minus optimis libris, & ingenij monimentis bellum intulere, quàm fortunis* Italorum *non contenti hanc ſplendidam orbis partem cunctis opibus euertiſſe, niſi etiam optimas artis, & diſciplinas inde ſuſtuliſſent, deleuiſſẽtq;, quoad in ipſis fuit, in ſempiternum. tu vnus ea cõmodè exequi potes. nempe cum ſis de ijs ſcripturus, credo equidem te iam habere percurſum animo, quicquid in hac materia tibi erit pluribus, & illuſtribus rebus explicandum. ſiquidem rerum eximiarum diſputationes oportet longè ante, quàm ſcribantur paratas eſſe, neq; id planè fieri poſſe reor ſine multa rerum omnium publicarum pertractatione, tantamq; rem iudico dici oportere ſcienter, peritè, atq; ornatè. ſed de te hæc,*

& ſimilia, non dicam maiora, expectare debemus, neque enim video quem alium iſto maiorem in philoſophia locum, ampliorémue dicere poßim. nam præterquàm, quod non imparatum offendimus, ita es in omni dictione exercitatus, vt tibi deeſſe non poßit oratio, præſertim cum de philoſophiæ parte nobili diſſerendum ſit, in cuius ſinu à teneris educatus fuiſti, omißisq́; ſtudijs earum rerum, quæ res à vulgo in ſummis habentur, eſſe apud te multos annos pergis, præcipue cũ ſis inter hos verba facturus, qui cuncti inter bonas artis adoleuerunt, noruntq́;, quantis difficultatibus ea res obſtructa ſit, & inuoluta, ſuæq́; ideo quiſq; facultatis memores in aliena induſtria iudicanda æquiores ſe æſtimatores præſtabunt. Neſcio, inquam, vnde iſtæc fama ortum habuerit. tantum memini interloquendum cum amico & ſeniore, & graui, ac, ſi quid ad rem ſpectat, Romano homine, mihi neſcio quomodo excidiſſe, cupere me videre literis latinis totam philoſophiam, quæ ad mores attinet, explicatã, cui rei tantum deeſt ea pars, quæ eſt de ciuitatum, et rerum pub. rectione, ac temperatione, deperditis ſex aureis illis libris, quos M. Tullius Cicero omnis eloquentiæ parens ſe ſcripſiſſe teſtatur in alijs libris, dixiq́;, ſi vnquam ab hac celebritate, ijsq́; ſubſellijs abductus in ocium, et ſolitudinem me reſtituerem, fortaſſe periclitaturum, quouſq; in hoc tam ſplendido negotio progredi poßem. Etenim rem tantam ſciebã non ſuſcipi poſſe occupata opera, animoq́; impedito. ſed expectabam, ſi vnquam hoc peracto conuentu in Sambaßianum meum ab arbi-

tris remotum me recepiſſem, ad amœniſſimas Serij ſalu- berrimi amnis ripas auita prædiola præterfluentis, qui- bus nihil æſtiuis menſibus opacius, nihil alſius inueniri poteſt. putabam equidem id homini fido, et frugi à me tutò creditum, ſed plenus rimarum paſſus eſt à ſe tam citò effluere, ſtatimq́;, quod multa religione celare de- buerat, palam fecit, & vbiq; deprædicauit. Quin *age inquit* Ceruinus *tantis viris, tanto tibi amore* Vi- *da coniunctis te dede, & tandem deſiſte delitias face- re, ita te inuitè nobis obſequi oſtendis. agis profectò nobiſcum* verecundius, *quàm te decet. nobis negas, quod cuiq́;* vel *ignoto homini non rogatus fortaſſe con- cederes. iam elicuiſſemus lapidem ad loquendum.* Ora- *re tandem iam inclinato in poſtmeridianum tempus die. Subijciens quoq;* Montius. Per nobis per, *inquã, gratum feceris, ſi omiſſis tot* tergiuerſationibus *exor- tus fueris explicare, quid de repub. ſentias. noli the- ſauris, qui ſunt penes te, tibi* vni *incubare. verum cũ amicis partem aliquam communica. memineris in ora- culis* veræ *ſapientiæ accuſari eos inertiæ, atq; ignauiæ, qui talenta neſcio quæ in terra defodiunt, quæ obruta neq; ipſis, neq; alijs* vſui vnquã *ſint futura.* Hic de- *niq; conſpicatus mihi omnem incidi deliberationem, abſciſſa penitus fugæ ſpe nolui* vlterius *videri moro- ſus, & ad eos cõuerſus.* Vincam, *inquã animum meũ optimi* viri. *hanc fabulam tranſigam, quando tanto- pere inſtatis omnibus adhibitis machinis.* Varronis *theſauros, quos fortaſſe* Monti *putas apud me occul- tari, affluenter profundam. quod hactenus negarim,*

voluiſſem vos in eam partem, in quam æquũ erat accipere, mihi magis rem deeſſe, quàm volũtatem, præſertim cũ præſentiæ veſtræ, ac dignitatis lux, et ſplẽdor mihi oculos perſtringeret. ne vobis tacentibus ego neq; doctus, neq; aptus ad dicendum, ſed vix literis communibus tinctus de ampliſsimis rebus auderem loqui. id fuit cauſæ cur hactenus vobiscum repugnanter admodum egerim, dicam tandem magis coactus, quàm paratus, hac tamen conditione, vt ſi oneri ſuccumbere videbor, vnus veſtrum, qui ſibi paratior videbitur, mihi opitulaturus ſuccedat. inſtat enim mihi iter ſubitum, & oppido longũ. vniuerſam vero ipſe rem duntaxat aperiam ſummatim, & per capita, vt vos eliciam. ſingulos ad dicendum de ſingulis partibus diſtribuẽ, & articulatim, extundamq; ea, atq; dolabo, quæ vos deinde perpoliatis, atq; inchoata perficiatis, & quæ ego præteruolauero, vos inſtãtes dilatetis. Chryſippus Stoicæ familiæ princeps dicebat cætera animantia propter homines eſſe nata, homines vero ad congregationem, & ad ſocietatem humani generis, ſuæq; ipſorum coniunctionis cauſa procreatos affirmabat. talem profectò ſocietatem nõ poſſumus non ſuſpicari aliquid permagnum, & præclarum exiſtere, ſi eius cauſa nati, & in lucem editi fuimus, ab eaq; vitam omnem humanam, & naturam contineri eſt neceſſe. multas autem cõmunitates, et conſociationes eſſe conſtat, quarum diuerſi ſunt fines, inter eas tamen omnis tam naturales, quàm illas, quæ ſunt artis, ſummam, et perfectiſsimam exiſtere ciuitatis communionem perſpicuum

omnibus eſſe reor, adinuentam, ſeu potius cum hominibus natam, non tantum propter commoditates vitæ, ſed maximè, & apprimè propter vitam ipſam, quæ ſine ſocietate, & coniunctione eſſe non poßit. ad hanc vnam neceſſe eſt referri omnes alias cōmunitates, tanquam ad principem, & ad illam, quæ ad vltimum, et perfectißimum bonum in rebus humanis intendit. cæteræ diriguntur quæq; ad bonum quidem, non extremum tamen, neq; perfectum, aut ſummum. quicquid enim agunt homines, ad id agendum boni alicuius ſiue veri, ſiue probabilis, cauſa mouentur. earū vero rerum bona varia quidem exiſtunt, pro cuiuſq; ſenſu, atq; libidine. Sed ciuilis ſocietas, ſicut eſt ſuprema, & omnes alias communiones complectitur, ita ſupremum, et vltimum bonum tanquam finem propoſitum habet, quod petat, atq; illud omnes philoſophi communi verbo felicitatem vocant, eamq; concludunt eſſe finium omniū finem, quo cuncta referuntur, & cuius cauſa facienda ſunt omnia. Id eſt enim ſcilicet illud excellens, optimū vltimum, et ſummū bonum, quod omnes homines ſummè appetunt. propterea arbitror Ariſtotelem in eo libro, quem Ethica inſcribit, in hunc ſenſum dixiſſe ad politian perfici omnem philoſophiam, quæ præſertim verſatur circa res humanas. Politian autem eſſe conciliationem naturalem ratione adducor vt credā. quoniam partes, ex quibus conſtituitur, naturales eſſe liquet. Etenim ciuitatem nemo non nouit nihil aliud eſſe, quàm hominum congregationē, quibus hominibus natura inſitum eſt, cum, quemadmodum diximus, ad id

procreati ſint, vt in iuris communione viuere expetant, quos ideo ciuiles animantes non abſurdè quis appellarit. ob id ex ſapientioribus aliqui ſcriptum reliquerunt ciuitatem prius extitiſſe, quàm eſſent ciues, vt reipub. ortum ab ipſa natura repeterent. neq; ſecùs res ordine naturæ perfecto ſe habere queat. quoniam, quod totum eſt, id priusquã ſingulas eius partis extare neceſſe ſit. Porrò ciuitatem, & ciuilem communitatem, ad quam naturali quodam deſiderio feruntur homines, prius genus humanum, hoc eſt ſingulos homines expetiſſe intelligimus, deinde humana induſtria cõditas vrbes, & inſtitutas fuiſſe ciuitates. quod etiam in moribus fieri contingit, ſiquidẽ prius virtutes quodam animi motu appetimus, quas deinde labore noſtro, ſtudio, atq; exercitatione adipiſcimur. neq; tamen huiuſce conuictus appetitio eſt in hominibus tantum, verum etiam eam in pleriſq; alijs animantibus ineſſe animaduertimus. quandoquidem non nulla ſunt, quæ non modo ſocietate gaudent, verũ etiam omnino defugiunt, oderuntq; ſolitudinem. quod apprimè in apibus, & formicis tantulis animalibus intuemur, quæ vtræq; ciuitatis cœtum quodammodo imitantur, et vtræq; pariter reipub. inſtar habent. id tamen longius præſtare conuenit, atq; eminere in eo animali, quod prouidum, ſagax, acutum, memor, plenumq; rationis, & conſilij vocamus hominem. longè enim plura homines inter ſe communicare poſſunt, pluribusq; modis ſeſe mutuò frui, quàm quodq; aliud animal, cũ ob rationis ipſius vſum, quæ etiam cœleſtibus humana ingenia cõiungit, pariaq;

propemodum

propemodum facit, tum propter ſermonem humani animi interpretem. propterea dicere ſolitum Socratem accepimus, homines quidem à cæteris animantibus viribus vinci. nos autem ea vincere ratione, & ſermone. Proinde, vt rationem omittam adeo præſtantem, ſingularem, atq; incredibilem ingenij motum, quo vno diuino munere non ſolum belluis præſtamus, ſed etiam nobis cum deo ipſo nonnulla eſt ſimilitudo, atq; cognatio. Næ ſecundum eam natura nihil homini ſermone præſtabilius eſt elargita. cæteris quidem animantibus vocem dedit, qua duntaxat ſignificare poſſunt, ſi quid iucundi, moleſtiúe ſentiunt, homini vero præter vocem, et ſonum, numeri, et concentus, ac modus dantur, vocemq́; ipſam varijs articulis, atq; interuallis, miraq́; varietate diſtinguere poteſt, vnde ſermo, et oratio conficitur ſimulacrum mentis, atq; animi, quod nulli viuentium attribuitur, præterquã illi, quod humanæ ſocietatis per ſe vinculum ſatis validum eſſe poteſt. hoc vno munere homines inter ſe loquentes non modo illa, quæ ſibi iucunda; aut moleſta ſunt, mutuò communicare poſſunt, verum etiam omnia animi cogitata ſignificantius, explicatiusq́; colloquendo aperire, & abdita ſenſa animi penitus tum alter alteri inuicem, tum in circulis, et in frequenti corona diſputationibus, congreſsibus, atq; in concionibus audientium, vt velint, animos tractare, & permouere, interdumq́; quibuſdã quaſi facibus ita inflammare, vt quocunq; collibuit impellant. Sic ſemper, qui ſunt prudentiores in medium conſulunt, & ea quæ ſunt vtilia, aut inutilia, iuſta,

vel iniuſta, ſequenda, vel fugienda, indicant, ſuadentq́; aut diſſuadent, quæ volunt, ſeu verius imperant, ac vetant certi iuris, quod omnibus ſit æquum, omnibusq́; tribuendum, recta conſtitutione, ſine quo nulla eſſe, aut diu conſiſtere queat ciuilis coniunctio, ex qua conſtat omnis, de qua quærimus, reſpub. cuius nominis vim vniuerſam qui explicare velit, cunctũ fundamentum in iuris ipſius æquabilitate iaciat eſt neceſſe, ſiue res ab vno gubernatore, ſiue à paucis, ſiue ab vniuerſo populo adminiſtretur. Primum quidem, vt ne cui noceatur, deinde, vt communi vtilitati ſeruiatur, cum omnis huiuſmodi ſocietas conſtituatur ad bene, beateq́; vitam degendam, idq́; nullo modo fieri poſſit, niſi iuſtitiæ, ex qua ius oritur, præſidijs, quo bono nullum neq́; præſtabilius, neq́; optabilius datum eſt, neq́; dabitur vnquam hominum generi dei optimi munere, atq́; conceſſu, ſi modo tempus vllum fuit vnquam quo hominum ſocietas exiſtentibus hominibus non fuiſſe intelligi poßit, quam ideo non nulli putant coortam eſſe cum hominum genere, eiusq́; animam eſſe dixit vir ſapientißimus Plato, cuius quoq́; ortum à natura repetunt, ſine qua etiã ipſa natura exiſtere nequeat. Quod tantum bonum ſi alicuius mortalis prudentia in genus humanum introductũ fuiſſet. non ne ille diuinus Laconum more habendus foret? qui inquam ciuitatem prior excogitaſſet, dißipatosq́; homines in ſocietatem vitæ, & iuris communionem cõuocaſſet. ille profectò vrbibus conſtitutis & fidem colere, & iuſtitiã retinere docuit, perſuaſitq́;, vt homines conſueſcerent ſua volun-

tate alijs parere, vellentq́; cõmunis commodi cauſa, non modo labores excipere, ſed etiam, ſi opus ſit, vitam amittendam exiſtimarent, & rempub. omnibus neceſſitudinibus ante haberent, quam Socrates apud eundem Platonem patriæ nomine appellans deã facit ſupra mortales omnis colẽdam. hac enim magiſtra, ex agreſti, immaniq́; vita homines ad humanitatem exculti fuerunt, et mitigati, primum domicilijs, deinde literarum, et linguæ, iuriſq́; communione iuncti. ille ille profectò inuentor legum, magiſter morum, officij, et bene viuendi diſciplinæ indagator fuit, omnium ſane bonorũ, quibus vita humana fruitur, repertor, ipſiusq́; vitæ planè dator, cui neſcio an genus humanum minus, atq; naturæ ipſi debere fatendum ſit, ſi modò quiſquã talis inter mortales fuiſſe vnquam arbitrandus eſt, nec potius acceptũ Deo præpotenti, aut ſaltem ipſi naturæ tantũ boni ſit referendum. Deus certe, deus ille fuit ampliſſimi viri, qui hominum genus à ſe conditum tot ſimul bonis oſtenſa ciuili communitate. & conſociatione cumulatè collocupletauit, auxit, & quaſi recreauit, neq; omnino humani ingenij, neq; conſilij inuentum eſſe nobis planè eſt confitendum. Hæc ſi à vobis probantur, quæ ſunt quaſi ſtirps, & fundamentum noſtræ quæſtionis, & quæ aliquando dilatabuntur à nobis, ſi vſus fuerit, progrediar ad ea, quæ reſtant, ſunt enim non parum multa. Tum Montius. quia video inquit hic cunctos tacere, & quodam modo aſſentiri ijs, quæ à te dicta ſunt, par erat me quoq; acquieſcere, & perpetuũ curſum orationis tuæ tam longè repetitæ non interrum-

pere. dicam tamen quid me moueat, nec omnino ſilere queo. Vt *cætera tibi* Vida *aſſentiar, neſcio an probare poßim ordinem dißerendi, quem modò exorſus fuiſti. nam ante quam nos docueris, quid ſit id, de quo quærimus, in eius laudes præceps repente prorupiſti. explicanda prius tibi erat fortaſſe* vniuer*ſa* vis *reipub. ciuilisq; coniunctionis natura, quam adeo cumulatè, ſatis tamen intempeſtiuè meo iudicio dilaudaſti.* Atq; *admodum* vereor, vt *hic* Flaminius *tibi cōcedere poßit hanc ciuilem hominum conſociationem, ex qua oritur reſpub. tot, atq; adeo omnium bonorum cauſam extitiſſe, cùm ſæpe legerit apud ſpectatißimos poetas, à quorum lectione, quàm quiſquam noſtrum,* vt *ego arbitror, eſt recentior, in illa priſca fortunata antiquitate, & quaſi in primo animantium ortu, quanta fuerit* vitæ *illius ſimplicis iucunditas, atq; felicitas, cū nondum inſtitutæ ciuitates; nondum* vllæ *poſitæ eſſent* vrbes, *ſed homines ſoliuagi, nullius ſocietatis vinculis coniuncti, ſed planè liberi in agris* vitā *agerent procul à legum, et pœnarū metu, cum inquam,* vt *ait nobilis poeta, tellus ipſa per ſe*

Omnia liberius nullo poſcente ferebat,

Et duræ quercus ſudabant roſcida mella. Cum *hæc ille dixiſſet, omnes* Flaminium *intuentes expectabāt ſummis ſtudijs, quid ille aduerſus totam reipub. rationem, contraq; ipſam ciuilem conciliationē, ſi non* ve*ris, ſaltem probabilibus rationibus moliretur.* Nol*lem, inquit* Flaminius, *mihi imponi perſonam, à qua mihi planè animus abhorret, memini,* Romæ *cum eſſem,*

à ſummis viris vehementer laudari adoleſcentem quendam, in quo forma erat, & ſpecies perquam liberalis quod nullis neq; amicorum precibus, neq; potentiorum virorũ hortationibus, aut pollicitationibus induci poterat, vt in ſcena ſcortum, illiberalemúe perſonã agere vellet. Porrò quæ hactenus Vida proſecutus fuit, tametſi vix tantam rerum ſiluam ingreſſus videri poßit, me magno quidem opere delectant, eumq; omnibus ſtudijs incredibili cum animi voluptate audiebam. nollem equidem eum ab illo curſu reuocari, quem ſecundißimo vento in altum properans tenebat. mihi profecto ſum viſus audire ea, quæ à quoq̃ alio hunc in modum tractari nunquam vidi, & eum potius audiendum cenſeo. Quæ cum dixiſſet, & illum nihilominus vrgerent omnes. Morem equidem inquit geram, quando alieno potius me ſtomacho, atq; iudicio loqui vultis, quàm meo, & quod me angit magis, nullo dato ad commentandum ſpatio. Sed amabo mi Vida haud æquum eſt, te moleſte ferre, ſi, dum ſcenæ inſeruio, tibi incõmodem, atq; ita tecum agam, vt videar animo præſente, meoq; ingenio, ac ſenſu loqui. Memineris verò moris, & conſuetudinis veteris academiæ, in qua erat ſumma licẽtia, atq; libertas. Sic enim in omni quæſtione ſententiarũ inter ſe contrariarum concurſu, rationumq; contentione veritas excuditur. Per me, inquàm in quaslibet formas te vertas licet. ſume quoſcunque velis vultus. nequaquam verendum eſt, tibi ne male dicam, ſi mihi contradixeris, ne úe te aſperius appellem à te etiam inclementer laceßitus.

Age vero dum. vel in aquam dilabaris nouus Protheus. conabor te equidem tenere pro viribus, quocunque eluctatus euaſeris. præfari tamen libet, nihil eſſe adeo incredibile, quod non oratione probabile fiat, Arceſilæ, aut Carneadis more, præſertim, cum mihi futura ſit res cum tali artifice, qui non tantum in rhethorum ſcholis diu verſatus, ſed etiam poetarũ, qui norunt omnia confingere, conſuetudine vſq; ad id ætatis delectatus ſit poeta ipſe quoq; neq; malus, neq; de populo. quomodocunq; te geſſeris, ſiue egeris ex animo, ſiue ſimulatè, feram omnino moderatè, atq; æquiſſimo animo. volo equidem te liberatum hac curâ. Atqui vide quomodo poſtea te ex hac explices turba. Noui optimi viri huius conſuetudinem, et ſenſum teneo (Montium ſimul intuebar) qui ſuopte ingenio incredibili cum animi voluptate diſceptationes, & pugnas doctorum virorum ſpectare ſolet. atq; eum magnopere delectat philoſophos inter ſe digladiantes audire, & ſi quando controuerſiarum materia per ſe ſatis ampla minus ſuppeditat, quieſcens ipſe, ſeq; oblectans in ocio, et animo obſequens ſuo vberrimè ſufficit, quæſtionesq; difficillimas perſæpe in mediũ proponit, quaſi quædam belli ſemina iaciens, atq; etiam vt alios ad dimicandum proliciat, primus ipſe in campum interdum deſcendit, tantisperq; in acie, & ferro verſatur, dum conſpicatus fuerit hinc, & inde omnibus cõmotis cornibus, calefactisq; vtrinq; animis commiſſum, accenſumq; in medio campi certamen, tum ſubitò eum cernas ſe ſenſim, & cautè prælio ſubducere, proculq; à peri-

culo ſedere ſpectatorem, quaſiq; totius contentionis diſceptatorem, & arbitrum honorarium, more prouidi ducis, qui, vbi alios inſtruxit, ipſe ſibi cauet loco, quod tibi prædictum volo, ne forte, cum vi, et impreſſione turbatis ordinibus loco deijcieris expectes, tibi vt ſuccenturiatus ſiet. fruſtra porrò expectabis ab eo ſuppetias, copiasq; auxiliares. tota belli moles tibi vni Flamini erit ſuſtinēda. ſi tibi videris per te tanto oneri ſufficere poſſe, da te in certamen, & manum conſere.

His à me dictis, omnibus in Flaminium intentis ſic exorſus eſt ille. Quoniam res, quæ nunc in quæſtionem venit, videtur, ijs, qui ſunt doctiſſimi, non perdifficilis, neq; multæ commentationis, ſed quaſi in vulgari prudentia poſita, ideo eos mihi partis tibi contradicendi Vida facilè detuliſſe intelligo reſeruantes ſe ad maiora, neq; hercle poſſum credere te eſſe planè in ea ſententia, atq; omnino eſſe tui iudicij ea, quæ protuliſti. Sed à te perinde dicta arbitror, vt aliorum ſententiam pertentares, atq; eliceres. Quis enim tam cœcus, & tam ſenſus communis expers non videat innumera, ac penè infinita mala cum naſcentibus ciuitatibus in genus humanum irruiſſe, cumq; iſta tua, quā vſquaq; in cœlum effers, communitate, hominumq; conciliatione ingentem rerum perturbationem fuiſſe ſecutā, & illum, qui primus in ſiluis, & montibus diſperſos homines in cœtus congregauit, multorum, & magnorum malorum cauſam extitiſſe? Mihi certe nunquam ex animo exuri poterit, eum plus mali, quàm commodi humano generi attuliſſe, quicunq; ille fuerit, ſiue Sa-

turnus, ſiue Mercurius, ſiue Orpheus, Amphionúe, aut quiuis alius eorum, quos ipſi fingitis. Medius fidius multa pernicioſa, multa peſtifera in mundum inuexit, omniaq; vtilitatis ſpecie conturbauit, quæ profecto perſpicua ſunt, ſenſuq; percipiuntur, & quodam modo tangi poßunt. ea qui non videt, nihil videt. viderunt hercle Athenienſes homines peracuti, ſimul atq; ea ciuitas initio conſtituta fuit, in ipſisq; vrbis naſcentis incunabulis fruſtra eos pigitũ eſt erroris. quod vel vnũ argumentum te Vida mouere debuerat, & ab iſta tam inutili rerumpub. tractatione deuocare, cum omnis antiquitatis haud quaq; ignarus habearis, tanta euolutione librorum, tanta ſcriptorum lectione. Olim enim Atticæ regionis incolæ vicatim deiũcti, dißipatiq; habitabant nullis ſepti mœnibus, ciuilisq; conuictus penitus expertes. Theſeus Aegei filius vir fortißimus vrbe ædiſicata eos omnis in vnum conuentum coegit, atq; ex agreſti, & paſtorali ad ciuilem vitam formauit, vt non multo poſt in amplißimæ ciuitatis formã, & ſpeciem euaderet. nec ſolum eam munitionibus firmauit, validamq; fecit, verum etiam, vt ſibi videbatur, multis exornauit & legibus, & inſtitutis, vt in ipſo ortu cuilibet amplißimæ Græcarum vrbium comparari poſſet, fuitq; ferè vir ille Athenis, quod principi orbis terrarũ vrbi Romulus. Eo autem adhuc viuo populus Athenienſis animaduertit, perſpexitq; melior pars, in quod ſe cõieciſſent malum, à quanta vitæ tranquillitate, atq; ſecuritate in quantam perturbationem, ac confuſionem præcipitati eſſent, Statimq; ciuitatis

obſaturati,

obſaturati, quam ille eis obtruſerat, ipſum eius aucto-rem tot malorum conciliatorem in exilium perpetuum eiecerunt: et id quidem hoc quoq; argumento confirma-ri poteſt, quod in paulo magis frequentibus ciuitatibus plura, & longè maiora ſcelera, etiam pro rata incola-rum portione, & ad frequentiæ rationem committun-tur quàm in pagis, & vicis, aut infrequentioribus op-pidulis, ruriúe, vbi eſt nulla, aut certe longè minor ce-lebritas, nemo non fatebitur minus callidos, & mali-tioſos homines viuere, quàm in vrbibus, qui, ſi eis neceſsitatem victus, atq; egeſtatem adimas, æquitatem ſanè colant, iuſtitiaq́; omnes prorſus numeros ſynceri-tate vitæ impleant; nullo artificio ſimulationis inſtru-cti, ſimplices, innocentes, fideles, aperti, veri, atq; vt vno verbo complectar omnia, antiqui. Id vnde quæſo te? niſi quod quò maior exiſtit hominum cõcur-ſus, atq; conuentus, eò ibi plus loci ſit corruptelæ, & contagioni? quod vulgus quoq; videtur non ignorare ex iam contrito prouerbio, quod dicitur de omni homi-num cœtu. Vbi paucitas, ibi beatitas. quod non in-concinnè ſonat in ſermone, cuius eſt nunc in Italia vſus vulgaris. Sed vulgus omittamus, in quo obijcere po-tes non exiſtere conſilium, non rationem; neq; diſcri-men. Vetus eſt ſapientium ſententia, philoſophiam, quam vos dicitis omnium bonarum artiũ reginam, pau-cis contentam iudicibus multitudinem conſultò fugere.

Verum quid longius aucupor argumenta? id tibi ſanè expreſsius, illuſtriusq́; probari poteſt. Nempe cũ ali-quempiam pleniore ore laudare volumus, dicere ſole-

mus, eo nihil non modò ſanctius, ſed neq; etiam antiquius, et antiqua hominem virtute, ac fide. antiquitus autem ciuitates, aut iſtiuſmodi conuenticula non fuiſſe vlla tute met ipſe fateris. Iccirco nequeo equidẽ æquo *animo ferre abs te, ab alijsq́; compluribus contendi inuentam fuiſſe iſtiuſmodi hominum conſociationẽ ad vitam non modo bene, ſed etiam beate degendam, quam videmus potius fuiſſe corruptelarum omnis generis diſciplinam, ad exaturandas hominum cupiditates, vitiaq́; introducenda excogitatam, ſi quis recté perpendere velit præſentem humani generis ſtatum, atq; conferre huius temporis viuendi morem, in quo tot, & tanta ſcelera in deum, hominesq́; committuntur, cum priſcorum hominum vita, qui à primo totius animalis generis ortu Arcadum, & Cyclopum ritu liberi, ac ſoluti vitam degebant in montibus, & ſiluis, in ſua quiſque familia, & domo, nulli communitati obnoxij, cum ius, & bonum non legibus, ſed natura colerent ſancti, atq; innocentes, cum inquam ſecundum naturam viuentes nullis indigerent neq; Lycurgi, neq; Solonis legibus, neq; Romanorum* XII. *tabulis, aut vllius populi inſtitutis, plebiſcitisúe.* Non *enim patiar, ſi quis me ad fabulas reuocet, fuiſſe inquiens tempus aliquando, cum homines ferarum more humanis carnibus mutuo veſcerentur, cum neq; ius, neq; pietatem noſcerent. Sunt iſta ſanè commentitia, digna anicularum lucubratione, ab antiquiſſimis Græcorum ſiquidem conficta, vt philoſophiam in cœlum aliquopere extollerent, cuius beneficio humanum genus mitigatum fuiſſe, & excultum*

ad humanitatem cogere volunt. Eiuſdem generis illud quoq; exiſtit, quod poetæ fingunt. Fuiſſe olim cum alijs imperarent non ſapientiores, neq; ditiores, ſed illi, qui tum viribus, tum, vt apud Aethiopes, corporis proceritate, & pulchritudine cæteris præſtarent, et vt quidam eorum ait, facies multum valuit, vireſq; vigebant ante, quàm aurum inuentum eſſet.

Quod facile & validis, et pulchris dempſit honorē.
Diuitioris enim ſectam plerunq; ſequuntur
Quanlibet & fortes, & pulchro corpore creti.

Sunt iſtæc profecto non tam vera, quàm dicta ſpecioſa, atq; propter poetæ illius elegantiam, & feſtiuitatem lectu iucunda. Ne mihi quæſo quiſquam neque in illa rudi antiquitate hominum genus ita immanſuetum, ita agreſte, & ferum, adeoq; horridis, atque immanibus ſenſibus deſcribat, vt nihil planè diſtet à feris. neu homines tanquam pecora ventri tantum obedientia cōſtituat ſine legibus, ſine moribus omnis prorſus diſciplinæ expertes. Proinde neq; eos audio, qui tempus quoddam fuiſſe exiſtimant, cum homines beſtiarum more in agris vagarentur ſibi victu ferino vitam propagantes, cum neq; ignis vſum haberent, neq; quicquam prouiderent animi motu, ſed omnia corporis viribus adminiſtrarent, nullas tunc extitiſſe nuptias, certoſúe liberos, nullam religionis diuinæ, nullam humani officij rationem haberi cœptam, nullum ius, nullam æquitatem valuiſſe, nullam homines fidem coluiſſe, nullam tenuiſſe iuſtitiam, ſed omnia ab omnibus tunc fieri ſolita, prout libido, vis, & impetus quenq; rapiebat. Is

planè error ab Homero *poetarum parente initium ſumpſit, qui more ſuo per fabulas antiquitatem hominum ad ſilueſtrem viuendi modum reduxit, quem ſecutus fuit* Plato *tam cordatus philoſophus, qui etiam materiam quandam comminiſcitur extitiſſe ſerendi humani generis, quod ſparſum in terris, Satum, atq; proſeminatum fuiſſe memorat. ille idem tamen ſecum ipſe pugnans, ſibiq; impacatus planè ambigit, an ſemper fuerit hominum genus, & cum de temporum antiquitate loquitur, nunquam ait immenſo, aut infinito tempore, ſed inæſtimabili potius ſemper vſurpat, conſtatq; illa tot annorum millia, quæ ex* Aegyptiorum *monimentis refert in* Critia, *eſſe planè fabuloſa.* Is *profectò ſi ſacras potius* Hebræorũ *literas, quàm fabulas* Aegyptiorum *euoluiſſet, nequaquam ea protuliſſet, quæ in* Prothagora *de humani generis, aliorumq; animantium ſatu, atq; ortu ſcripta reliquit, deq;* Prometheo, *quem de cœlo furatum fuiſſe ignem, & ſapientiam commentus fuit, quæ omnia ſanè cum ſint falſa, & ab hominibus per ocium excogitata, neceſſe eſt cætera quoq;, quæ idem philoſophus proſequitur inde manantia,* veritate *carere, & planè corruere, de feritate inquam, atque immanitate humani generis.* Tantum *autem abeſt,* vt *vnquam carnibus humanis ingluuiem explerint, ſe ſeq; inuicem homines deuorauerint,* vt Orpheus *antiquiſſimus theologorum (ne ijs fabulis diuinam* Hebræorum *hiſtoriam immiſceam) canat fuiſſe illud tempus, cum neq; ouilæ, neq; vllæ aliæ carnes ſacrificarentur, ſed tantum liba, & fructus arborum melle reſperſi. carni-*

bus vero inſuper omnis generis animantium homines Pythagoreorum quaſi ritu omnino abſtinerent, ſed inanimis planè eſcis veſcerentur, quod etiam Plato idem refert in eo libro, quem de legibus ſcribit. Hinc quoq; iacēt cauſæ illæ, quas ariolantur cōpuliſſe agreſtes illos homines ſine legibus, ſine imperio ſe ſe oppidis, et mœnibus ſepſiſſe, propter inquàm validiorū iniurias auertendas. Quæ enim ante conuictum, & ciuilem conſociationem iniuriæ metui, atq; expectari quibant ab hominibus illis innocentibus, quorum ſimplicitatem, integritatemq; nulla tunc commercia immutaſſe poterant, nullusq; contagioni, aut corruptelæ locus fuerat? tanta enim eſt vis naturæ, vt nemo, niſi per varias corruptelas à ſe ipſo diſcedat. Omnis nāq; res diligit mirum in modum ſe, & ſtatum ſuum, nec facile à ſe ipſa diſcedit, ſed ſummopere retinere tendit occulto quodam nixu quicquid habet à natura inſitum, illudq; tenaciſſimè conſeruat, nec ab eo ſua ſponte deflectere patitur. Itaq; per quas corruptelas primi illi homines ſimplices, integri, & innocentes ab humanitate deflectere poterant, quæ homini vſq; adeo tenaciter inhæret, vt nulla vi, nulla ratione ab eo detrahi queat? nam perinde eſſet, ac ſi ipſe à ſe ipſo deiungeretur. Contra vero ſi qui nunc videntur ab humanitate diſcedere perditi, atq; omnibus flagitijs inquinati; id procul dubio euenit ob malas artis, quibus in commercijs imbuti ſunt, dum in iſta veſtra ſocietate ciuili malorum omnium, & vitiorum ſegete viuitur. Quicquid enim in vno quoq; eſt vitij, ab eo in alios, atq; alios perpetua contagione

profectum, propagatumq; facilè dimanat, latiusq; ſerpit, atq; diffunditur, donec tota ciuitas contaminata inficiatur, & omnibus flagitijs contabeſcat magis, magisq; vſquequaq; decolor, ac deformis, atq; ita deuentum eſt paulatim ad id morum, in eam rerum colluuionem, vitæq; humanæ deformitatem præcipitati ſumus, vt ipſam naturam humani generis ſuppœnitere putem. In vita vero illa priſcorum mortalium libera, ac ſolitaria quis non ſentiat minime locum fuiſſe vlli contagioni, cum ſeparatim, ac diſperſe omnes, alius ſeorſum ab alio diuiſi in familias viuerent? Concluditur igitur veſtram iſtam communitatem, ac conſociationem omnia conturbaſſe commodorum ſpecie iniecta, eamq; inuentam fuiſſe ad explendas cupiditates, vt omnium libidinum & animi, & corporis illecebris refercirentur vrbes, & conuenticula omnia, hominumq; animi luxuria, atq; laſciuia diffluerent. Haud potes ire *inficias* Vida *neq; tu, neq; quicquid eſt vbiq; philoſophorum, qui iſtam hominum conciliationem tantopere defenditis, quo magis genus humanum diſtat ab illa quantum vis rudi ſimplicitate, cum nondũ oppida, aut vrbes ædificari cœptæ eſſent vllæ, eo deterius, atq; deformius ſemper euaſiſſe, donec in hanc temporum noctem præcipiti caſu corruit, in quibus mores ſunt in extremo ſiti, & omnia ceciderunt. iuſtitiæ cæterarumq; virtutum ſolum nomen remanſit, de quo philoſophi ipſi inter ſe in angulis garriant. Cæterum, vt deſint cætera, nemo certe vnquam refellere poſſit librum illum de hominum interitu* Dicearchi *inter antiquos peripateti-*

eos nobiliſsimi, & magnæ auctoritatis philoſophi, quem ſua ætate adhuc extantem Cicero legiſſe videtur. refert enim illum philoſophum collectis omnibus vndiq; cauſis, quæ perſæpe afferunt gentibus interitum, vt eluuionis, peſtilentiæ, vaſtitatis, ruinæ, terræmotus, vt etiam non prætereat quarundam regionum populos à belluarum repentina multitudine conſumptos fuiſſe, demum concludere ait, plures homines hominum impetu, vi, aut fraude, atq; inſidijs deletos fuiſſe, quàm omnibus ſimul alijs interitus cauſis, nullamq; eſſe tam deteſtabilem peſtem, quæ non homini ab homine naſcatur. Vos tamen vſquequaq; in cœlum tollitis conuictum, & ſocietatem hominum, cœtusq;, ciuitates, et reſpub. adinuentas fuiſſe contenditis, vt homines benè, & beatè viuerent. quod perinde eſt, ac ſi hominibus perſuadere niteremini vitam beatam, & felicitatem quærendam eſſe à trucibus, atq; immanibus illis feris, quæ infeſtiſsimæ exiſtunt hominum generi. Libri quidem, & philoſophi auctoritatem verbis fortaſſe eleuare poteris, atq; refellere, nunquam tamen rem ipſam, qua nihil verius, nihil euidentius, euitare dabitur, Eſt enim adeo manifeſta, vt oculis videri, & communibus ſenſibus percipi queat. Ante vero cōditas vrbes vna tantum omnium ciuitas vniuerſus hic mundus habebatur, vnus cunctorum rector, & gubernator, qui etiam extiterat eorundem conditor, molitor, & effector Deus. eius nomen ſuadente ipſa natura, tacitaq; ratione colebant, & verebantur, eiq; ſuapte ſponte ſubijciebātur, ac quotquot erant domus, aut familiæ, tot erant

reſpub. ſenior imperabat iunioribus. parebant vxores maritis, parentibus liberi, minores maioribus natu, quorum voluntatem pro lege ſanctam habebant, & domi eis nunquam deerat, vnde diſcerent. Non *erant tot artes, tot vitæ humanæ, vt vos vocatis, commoditates ad luxuriam excogitatæ, tot gulæ irritamenta, tot munditiæ, & voluptatum illecebræ, quibus animi hominum remolleſcunt, atq; effœminantur. non obſonabant. non potabant. non olebant vnguenta, & iſtiuſmodi delitias. Satis illis erat ad imbres, ventoſq;, & ad cæteras cœli iniurias vitãdas quouis operimento tegi, ſeu in ſcenæ morem frondibus coaceruatis, ſeu cauernis, quæ ſibi quiſq; nullo negotio parabat. At nunc magnificas villas pauimentis marmoreis, laqueata tecta, auro, argentoq;, & ebore fulgentia tantopere, tantiſq; ſumptibus fabricamur. tabulas, ſigna, toreumata, aurum ingens, plenumq; artis argentum, opera Corinthia, gemmas diuerſi generis, veſtes egregias coloribus repetitis bis tinctas, torques, equos, mancipia, lectos, menſaſq; conquiſitiſſimis epulis tanta molitione extructas nobis comparamus mundi, elegantes, nitidi, optimis coquis, et piſtoribus vtentes, piſcatu, aucupio, iiſq; omnibus exquiſitis, vt nec libidini, nec ſumptibus modus ſit vllus. quod quidem magis ferendum eſſet, ſi res æquabili ratione ſe haberent, eſſentq; mortales non tam diſparis conditionis. Aliis quidem diuitiæ, pecuniæq; ſuperant, quas profundant, quaſq; omnibus modis trahant, vexent ſumma libidine, non nunquam in extruendo mari, & montibus æquandis.*

aliis

alijs res familiaris ad neceſſaria deeſt. ij abundant auro, atq; argento, quod compreſſum habent. illi ære alieno preſſi laborant, diuturnoq; fœnore trucidati cum fame litigant. Cæterum quia tunc nulla erant regna, nulla imperia, nulla dominatio, nullus magiſtratus, nullum publicum conſilium, ideo neq; eſſe poterat tanta, tamq; profunda imperandi cupiditas, atq; libido, qua neq; diuini, neq; humani quicquam iuris ſeruatur. Euripidis inde verſus ille toties à multis vſurpatus. Si violandum eſt ius, regnandi cauſa violandum eſt. in cæteris iuſtitiam colas. inde maxima feneſtra patefacta eſt ad omnia vitia, inde fere omnes malæ artes in genus humanum inuaſere. Iccirco populi regibus, aut gubernatoribus ſubiecti in omni reipub. genere eos ſibi pluſquam hoſtes cauent timentes eorum crudelitatem, auaritiam, libidinem, ſuperbiam, eorum voraginẽ quantalibet iactura ſua, aut patientia explere nequeunt, vt veriſsime Actius vetuſtiſsimus poeta apud Latinos dixerit, multos iniquos, atq; infideles regno, paucos bonos eſſe. Apud ſimplices homines illos ante iſtas reſpub. nulli fateor triumphi, nulla trophæa, nullæ laureæ, nulla vehicula triumphalia nota erant, nulla militaris gloria. nulla erat ſcientia belli neq; terreſtris, neq; maritimi. Atqui neq; ſeditiones erant vllæ, neq; bellorũ vel externorum, vel ciuilium calamitates, ac ruinæ ſentiebantur vllæ, quorum ſemen nunquam deerit, dum iſtæ erunt hominum conſociationes, & ciuium cœtus, neq; item profectò tot militum iniurijs, & crudelitatibus humanum genus erat obnoxium, à quibus etiam ſo-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

cij, & pacati non multò minus, quàm hoſtilia ſæpius patiuntur. nulla de cauſa contra ius gentium rapiunt, diripiunt, ſpoliant, conuicijs onerãt, verberant, vulnerant, mactant, conſtuprant. aio nullum genus ſceleris, libidinis, auaritiæ, crudelitatis ſupereſſe, quo milites huius temporis ferè omnes turpem in modum non ſint contaminati, conſpurcatiq́;, ipſis ducibus, tribunis, & præfectis omnium vitiorum exempla præbentibus, dum militiam ſectantur potius ad quæſtũ, & nundinationem, quàm ad gloriam, laudemq́; adipiſcendam ciuibus iuxta, atq; hoſtibus infeſti, paulo minusq́; ab iniuria, & maleficio temperantes, vt parum militia diſtet à latrocinio, vt hac ætate verius dici poſſit homines ferino more carnibus humanis veſci, quàm in illa vltima antiquitate, quam tantæ immanitatis inſimulatis. Leges ſcriptas, aut ære inciſas non habebant primi illi homines, neq; iura, neq; iudicia, ſicut neq; literas, neq; diſciplinas, ſed ſuapte natura iuſtiores erant, fortiores, & modeſtiores, conſuetudinem, & morem domus quiſq; ſuæ ſequentes, atq; vt prius à natura didicerant ſenſuum miniſterio appetere corpori ſalutaria, cõtrariaq́; aſpernari, ita à parentibus rationis, quæ data eſt omnibus, adminiculo, atq; præſidio aſſuefacti erant, & deum rerum omnium auctorem, quaſiq́; parentem huius vniuerſitatis vereri, & naturali quadam prudentia intelligentes ſe ad iuſtitiam eſſe natos cauere, ne aliena iactura collocupletarentur, neu quid commodi ſibi quærerent alterius incommodo. atq; ita fidem colere aſſuefacti ſua ſponte probi erant, iuſti, et inno-

centes, vt ille quidem mortalium ſtatus à poetis primũ, mox etiam à philoſophis aureus appellatus fuerit, deniq; promiſcue omnes ætatem illam, auream planè nominarent, neſcientes quo alio nomine verius, ſignificãtiuſue exprimere poſſent, laudibusq; cumulatius tempora feliciſſima exornarent. Fingunt item poetarum vetuſtiſſimi rem veram more ſuo integumentis adumbrantes, iuſtitiam ipſam tanquam deam, & humana ſpecie præditam e cœlo delatam in terram cum hominibus verſatam olim fuiſſe. mox poſitis Vrbibus per humana commercia vitijs pullulantibus, magisq; ac magis in dies ſemper ingruentibus, atq; increbeſcentibus flagitijs, ac ſceleribus infenſam, è terra in cœlum, vnde profecta fuerat, remigraſſe, donec paulatim ætas vſquequaq; deterior ex aurea primo quidem argentea, mox ænea, ferrea deniq; facta in hanc temporum colluuionẽ, et fecem prolapſa eſt. id ſcilicet vtilitatis attulit generi humano iſta veſtra ciuilis ſocietas. id commodi, id beatitatis leges illæ à ſapientiſſimis adinuentæ pepererunt: quod vnum argumentum per ſe ſatis eſſe poßit ad cogendum nihil vnquã pernicioſius, nihil exitioſius in genus humanum excogitari potuiſſe. Quid enim rogo in rebus humanis boni, ac beati exiſtere queat amiſſa iuſtitia, ex qua vna virtute viri boni nominamur. & ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile? eſt. nanq; in illa virtute ſplendor maximus, vt Euripides poetice dixerit neq; Luciferum, neq; Heſperum ea eſſe Lucidiorem. Age vero videamus, non dico quam vtilitatem attulerint iſtæ veſtræ leges, ſed quàm pernicio-

ſa, ac peſtifera fuerit earum inuentio, rogatio, latio, ac promulgatio. Primum dico hominum genus liberũ naſci, et omnium humanarum legum vinculis ſolutum, hominiq́; inſitum eſſe, atq; innatum amorem libertatis: quæ ſi tollatur, omnis vitæ iucunditas tollitur. ideo tantopere libertatem acuere humana pectora videmus, vt eam homines, qui ſint alicui rei, non niſi cum vita amittere velint, neq; quiſquam tam ſordida, & infima conditione vitæ reperitur, qui non velit, ſi poßit, eſſe liber, atq; vt liberi homines, iuriſúe ſui, ſerui ſponte ſua fiant, non cadit in hominis cogitationem, noſtræq́; mentes id penitus reſpuunt, atq; auerſantur. Etenim ſicut nullum animal poteſt non appetere id, quod accõmodatum eſſe naturæ videtur, ita neceſſe eſt oderit quoq; id, quod eſt contrarium. Seruitutem itaq; ſapientes morte peius eſſe ſemper arbitrati fuerunt. Sapientes vero illi veſtri, qui homines per familias diſperſos, atq; diſiunctos in cœtus, & ciuitates conciliarunt, ſub legis ſuperbißima vincula conijcientes, nihil porrò aliud egerunt, niſi nobis ſempiternam ſeruitutem adiunxerunt. Hoc eſt igitur illud tantum, tamq́; admirabile, atq; diuinum bonum, quo genus hominum auxerunt, ac locupletarunt, quandoquidem qui legibus eſt obnoxius, ea obeat neceſſe eſt, quæ leges iubent, quicquidúe magiſtratus edixerint, in quorum poteſtate ſunt leges, quæ, vt videmus, nihil planè proſunt, niſi illis, qui eis præficiuntur. Quippe ſicut leges magiſtratibus, ita magiſtratus populo præſunt, qui quàm æquos, & abſtinentes ſe præſtent hac tempeſta-

te, in tua conſcientia poſitum eſſe volo. quotus obſecro quiſq; eſt, qui magiſtratum à ſe tantopere quæſitum nõ loco prædæ accipit? æquum magiſtratum, inquit ille, adhuc reperire non potui. quid quæſo cõtra naturã magis exiſtere arbitrandum, quàm non ſuo ſenſu, atq; arbitratu viuere, præcipue homini ingenue educato, cui cordi eſt libertas, ſed iuſſu alterius, atq; imperio cogi ſemper, & ſe ad aliorum nutum fingere, atq; componere, nihilq; niſi præfinitó facere, quod alteri collibitũ fuerit? Quod quidem Xenophon intuebatur, cum diceret, nullum aliud animal minus induci poſſe ſuis paſtoribus obedire, quàm hominem rectoribus, & quorum eſt in poteſtate, neq; vllum pecus conſurgere tam immaniter aduerſus cuſtodem ſuum, atq; hominem contra regem, & dominum, ſemper enim obnititur, ſemper eluctatur, ſeq; ab eius imperio tendit eximere. Barbarorum ingeniorum, quibus dominorum imperia ſemper pro legibus fuerunt, eſt velle viuere in ſeruitute, cum nunquam, ceu abiectiſſima mancipia, libertatis dulcedinem experti fuerint. ideoq; accepimus apud Perſas eodem auctore Xenophonte etiam patris imperiũ in filios tyrannicum fuiſſe, quòd parentes liberis aſperè, ſuperbeq; imperarent. Cæterum experimur quotidie legibus iſtis veſtris homines non tam fieri meliores, quàm callidiores, tradunt enim nobis non tam iuſtitiæ, quàm litigandi vias, inde emanauit vetuſtate contritũ prouerbium, ius ſummum, ſummam eſſe malitiam. neq; à legibus æquitas, fides, iuſtitia, cæteræq; virtutes, ſed ab ipſa natura proficiſcuntur, ac potius eas nobis

inſitas eſſe, atq; innatas ſentimus, et earum vim exercitatione, & conſuetudine perfici. ius enim, iuſtum, & honeſtum, quemadmodum omnes quoq; virtutes, ſunt ſponte ſua, & per ſe expetenda, ne ſint coacta, & quodammodo violenta. Non ne etiam qui has con*gregationes probant, memorant respublicas ipſas tunc meliores fuiſſe, cum in ciuitatibus nondum tot leges, aliæ, atq; aliæ coaceruatæ eſſent.* Maiores nempe no*ſtros paucis legibus omnia bene gubernaſſe literis traditur, cui rei argumento eſſe poßit, quod plerunq; validiores eas leges cernimus, quæ ex moribus, quàm quæ ex ſcriptis habentur.* Diſcebant olim pueri Romæ, vt *carmen neceſſarium* XII. *illas tabulas, quibus ſolis, nulla alia lege lata, ius ſumma æquitate apud eum populum diu retentum fuiſſe tradunt, neq; latæ poſtea leges magnopere erant neceſſariæ, quod quidem facile perſpicere poteſt, quisquis conferre voluerit ſtatum naſcentis* Romanæ *reipub. cum forma illius temporis, quando ad ſummas opes peruentum fuit, cum* Romani *coacti fuerunt licentiam vitiorum tot legum inculcatarum multitudine cohibere. adoleſcente enim repub. priſci illi patres more potius ſe tenebant, quàm ſcriptione, neq; tot opinionibus opprimebantur.* Quid opus erat *per deum tot minaces leges, tanquam vindices, ne dicam carnifices, mortalium ceruicibus imponere, quæ eos mulctarent morte, vinculis, verberibus, exilio, ignominia, cum per ſe quisq; ſua ſponte boni exiſtere poſſent?* Vt porrò omittam, quòd multa ſæpe perni*cioſa ſciſcuntur in populis, quod hinc præclare perſpici*

poteſt, cum quotidie permultæ rogatæ leges aut per ſe antiquentur, aut eadem poteſtate abrogentur. Quid quæſo opus fuit conſultorum libros implere uſq; ad nauſeam tot ineptijs, de iure parietum, & ſtillicidiorum, de domus, aut fundi ſeruitutibus? an partus ancillæ ſit in fructu habendus? quibus verbis herciſcere oporteat, an fœnum ſit aliud, quàm herba ſicca? de aquarũ præterea ductibus, & cloacis, deq; iſtiuſmodi ſtipulationum, & iudiciorum formulis quàm plurimis conficere libellos, & bibliothecas implere? Gentes ego equidem eſſe adhuc alicubi aliquas arbitror integras, atq; incorruptas, quæ leges ſcriptas non habent, duce tamen natura, & eius inſtinctu, atq; induſtria obeunt ea, quæ lege ſanciuntur. Cæterum dictum modo fuit, nos natos eſſe ad iuſtitiam. iccirco non arbitror quenquã ambigere ius naturaliter datum eſſe omnibus (cauilletur, nugeturúe Carneades more ſuo, quantum velit) quod non opinione, ſed natura ipſa, quæ perpetua eſt, & ſempiterna, conſtitutum fuit, ab eaq;, vt, modo diximus, proficiſcuntur æquitas, fides, iuſtitia, cæteræq; virtutes, non à legibus ſcriptis. Oportet igitur hominem in cauendo, reſponſitando, ac iudicando conſulere mentem ſuam, qua nobis deus nihil dedit præcellentius. in ea reperiet legem nobiſcum natam, præſcriptionemq; naturæ cordibus, atq; animis noſtris infixã, qua duce nihil vnquam errare poterit, modo velit, modoq; aduerſus ſeſuum libidines fortiter, ac ſtrenue obluctetur. Ac vt planius quid hacce de re ſentiam, atq; intelligam, vobis expromam, ego certe Socratem

in hoc ſapientißimum ſemper probaui, quod ſe non vnis ſeptum mœnibus alicuius loci popularẽ, ſed totius mundi, tanquã vnius oppidi ciuem profiteretur. eius exemplo talem itidem me ſemper habui, huncq; hactenus agnoui, ſemperq; agnoſcam, ac palam profitebor, dum vita ſuppetet, neq; iſtæ leges veſtræ, aut plebiſcita, neq; magiſtratus vlli ab iniurioſa, facinoroſaq; vita me deterrent, non pœna, non metus ſupplicij, ſed turpitudo ipſa, iudiciſq; illius, qui vniuerſam hanc ciuitatem nutu temperat, maieſtas. Hic nanq; rex *regum omnium præpotens, vniuerſorum dominus, & moderator, non modo cœleſtia, ſed etiam hæc infera procurat incredibili imperandi, prohibendiq; ſapientia, videtq;, quid quiſq; non modo agat, ſed etiam ſecum cogitet, qualis item quiſq; ſit, quid in alios machinetur, quid in ſe ipſe admittat, qua intus ſit mente, qua pietate religionem colat, nullumq; relinquit vacuum aut remunerationi, aut animaduerſioni locum, piorumq;, et impiorum rationem habet, omnia recto iudicio, et numine incredibilem in modum adminiſtrat, neq; incaſſum deniq;, qui vim patiuntur, eius iudicium implorant. poſſunt quidem mortales pœnam legũ effugere, ipſaſq; leges eludere, aut perrumpere, verum mentis diuinæ animaduerſionẽ, atq; vindictã non ita.* At *vero viri probi vna ſeſe lege naturæ tenentes, etiam ſi omnes homines, deumq; ipſum celare poſſent, nihil tamen turpiter, nihil auarè, nihil iniuſtè faciendum putarent, ſed vnius virtutis, aut recti cauſa mentem, manuſq; abſtinendas cenſeant.* Hanc *potentißimam legem nemo*

eſt,

eſt, qui ignoret. nemo inquam eſt tam rudis, tam incultus, & agreſtibus moribus aſper, quem iuſtum, rectumq́; quod eſt ipſum pulchrum, & honeſtum, non moueat. Male medius fidius generi humano conſultum foret, ſi homines nihil rectè agerent, niſi vt legibus popularibus, & ciuilibus pœnæ metu pararent. Vt enim nihil aliud obſtet, cenſes ne omnia in hac rerum infinitate præſcribi potuiſſe, quæ ius ipſum naturæ, hoc eſt illa diuina, ac ſumma lex, quæ latiſſimè, patet, complectitur, taciteq́; ſe mentibus noſtris inſinuat, & potenter imperat? Athenis, vt aiunt, nulla lex lata erat contra patricidas, nemo tamen erat in ea ciuitate, qui parentem occidere nō exiſtimaret ſcelus eſſe inter atrociora flagitia nullis victimis expiabile. quid ita, niſi quia natura id tacitè hominum mentibus impreſſerat? Hinc etiam illud, quod memoriæ proditum eſt, cum recente adhuc vrbe Sextus Tarquinius Lucretiæ Tricipitini filiæ ſtuprum per vim intulit, nondum Romæ legem latam fuiſſe vllam de ſtupris, exilio tamen mulctatus fuit adulter ipſe, regnoq́; pater cum tota ſtirpe Tarquiniorum in perpetuum deiectus, quod iniuria factum videri poterat. nullis enim tunc legibus tenebatur, niſi tanto flagitio obſtitiſſet æterna ratio, ideſt ſumma illa ipſa lex ad rectè faciendum facilè impellens, auocansq́; à delicto, profecta à natura, quæ non tunc primum eſſe cœpit, cum fuit ſcripta, ſed ſemper fuit cum mente diuina, vereor enim dicere, orta, aut nata. Cæterum quæſo te Vida, quam rempub. inter omnes recte vnquam conſtitutam arbitraris? Quippe inſu-

meras philoſophi de iſtis communitatibus ſcribentes nominarunt, vt Cretenſem, Carthaginenſem, Laconicam, Atticam, Perſarum, Aegyptiorum, Epheſiorum, Mileſiorum, Ionum, Heracleotarum. Theſſalorum, Romanorum. addo ego, quam nunc etiam florentiſsimam intuemur, Venetorum, Italiæ ornamentum, & totius Chriſtiani imperij, ac nominis propugnaculum. Multi præterea doctiſsimorum hominum monimẽtis traduntur, qui aut reſpub. à ſe conſtitutas legibus, atq; inſtitutis firmatas, optimeq; digeſtas temperauerunt, aut procul à ciuitatum gubernaculis in ocio, ſemoti à turba atq; ſubſellijs de optima ciuitatis ratione ſcripſerunt, quorum vt aliquos promiſcuè, vt prior quiſq; mihi occurret, nominem, ante Platonẽ, et Ariſtotelem fuerunt Phidon Corinthius, Hyppodamus, Lycurgus, Minos, Draco, Solon cũ Epimenide Cretenſi adiutore, Zaleucus, Charundas, Onomacritus, Tales, Diocles, Philolaus, Androdomus, Seſoſtrius Rhœginus, Thelecheus, et qui de optimo ciuitatis ſtatu ſcripſit, Hyppodamas Mileſius Euriphontis filius. Nullam ex tanto rerum publicarum numero formam, qui deinde, alius poſt alium ſcripſerunt, omnino approbarunt, nullam immunem, quàm inquã non carpſerint, ac notarint, reliquerunt, & tanquam inutilem, interdum etiam perniciosam non reiecerint, vſque adeo, vt Plato affirmarit, ſua ætate ciuitates omnis, atq; reſpub. improbè vbiq; terrarum gubernari. Multi ideo & ſunt, et fuerunt, qui hanc communionem, conuictumq; non ferentesſe ſe à publicis negotijs, à multitudineq; in ocium, et

ſolitudinem contulerunt. neq; admodum miror repertos etiam fuiſſe nonnullos, qui iudicati ſunt vniuerſum genus humanum odiſſe, quod à cœtu, et coniunctione hominum, atq; omnibus commercijs ſe omni ſtudio auocarunt nihil cum populo contrahentes, multitudinemq́; in vita ſemper defugerent, vt Conon, Hiphicrates *quidam*, Timotheus, Gabrias, Timon, *compluresq́; alij à ſcriptoribus celebrati. Haud illi hercle, ſicut vulgus autumat, homines oderant, ſed cõmunitates iſtas, & concilia, aut reſpub. minus probabant, quorũ vnus Timon cum cæteros omnis ciues Athenis odio perſequi videretur omnium defugiens conſuetudinem, vnum. Alcibiaden, ſtudioſe obſeruabat, amplexabatur, exoſculabatur, atq; adeo diligebat, vt cum eo eſſe ſemper cuperet. Rogatus aliquando, quid illum vnum tam facilis admitteret in ſuam conſuetudinem uſq; adeo alios omnis auerſatus, & quaſi perhorreſcens, reſpondiſſe fertur, non ab re id à ſe fieri, quod vnus ille ciuis ruinæ cauſa futurus eſſet reipub. Athenienſis, atq; interitus. Hos ego quidem credo fuiſſe potius homines graues, ac ſeueros, qui cum neq; principum, neq; populi mores ferre poſſent, vixerunt in agris tantum re ſua delectati. Socratis vero ipſius, aut verius Platonis rempub. tantopere elucubratam, elaboratamq́; Ariſtoteles vir acutiſſimi ingenij, exquiſitiq́; iudicij omni pagina acriter inſectatur, carpit, conſcindit, irridet, explodit, atq; exibilat. neq; admodum parcit illis tribus, quas præ omnibus laudare videtur, Lacedæmonienſi, Cretenſi, Carthaginenſi. Ab Athenienſi profecto in*

exilium eiectus fuit Ariſtides *nulla noxia, aut crimine, Sed hoc tantum nomine, quòd præ cæteris vnus iuſtus eſſet. Si qua* vero *celebrata fuit à ſcriptoribus in beatorum inſulis ſapientium ciuitas, quos cura omni liberos perhibent nullum vitæ neceſſarium cultum, aut paratum requirere, ſed cogitando, lectitando, diſcendoq; in naturæ tantum* veſtigatione *occupatos eſſe, illam profecto docti homines ocio abundantes magis fingunt, quàm norint, deſcribũtq; illas reſpub. quæ eſſe non poſſunt, vt pictores tragelaphos, centauros, & Chimeras. Sed quæ per deum ciuitas poteſt recte gubernari? quæ reſpub. ſapienter ad iuſtitiam temperari? cum* Plato *ipſe tam ſolers rerum pub. machinator, & architectus in libro, qui* Epinomis *inſcribitur, luculenter probet omnia humana tanquam in* Euripo *ſurſum, deorſum vſquequaq; iactari, nihilq; in terris firmum, aut ſtabile permanere. quod apertius apud* Hebræos *Solomon vir ſapientiſsimus dixit, id* vero *ille ſcire poterat longa periclitatione edoctus. permultos enim iam tunc annos regno* Iſacidarum, Iudæorúmq; *præfuerat.* Pater *quoq; rex ſimul, & prophetes idem aliquot annos ante in laudibus diuinis, & canticis obnuntiarat, incaſsũ eos laborare, qui inſtituunt, inſtitutámq; conſeruare nituntur ciuitatem, niſi eam* vniuerſæ *ciuitatis, id eſt cœli, & terræ præpotens effector, moderatorq; temperauerit, cuſtodierit, conſeruauerit.* Quod *quidem nemo negauerit, qui ex annalibus ciuitatum, & multorum ſeculorum hiſtorijs antiquitatis indagator norit rerum pub.* varias *inclinationes, & momenta temporũ,*

& quàm crebræ fuerint ſtatus conuerſiones, mutationesq́; , quàm per leui momento fortunæ ciuium voluntates pendeant, et ad tenuem quenq; auræ flatum inclinentur. quæ heri, & nudius tertius firma erant, fixa, atq; ſtabilia, hodie nutant, labant, atq; vacillant repentina voluntatum inclinatione. nempe res eſt iſta, quæ maxime nititur populi arbitrio, atq; nutu, tenetur q́; vulgi ſtudio, ac fauore, quo nihil mobilius, nihil incertius. Hinc illæ in ſacrum montem plebis ſeceſſiones. hinc tribunitiæ poteſtatis procellæ, immodicíq́; magiſtratus impotentes impreßiones, atq; ruinæ. perſæpe populi fauor aliquem in altum repente ita extulit, ita euectum honoribus amplificauit, vt tota ciuitatis in eo niteretur ſalus, ad eiusq́; arbitrium ſumma rerum, & conſiliorum omnium referretur, magnaq́; non tantum in eius ſententia, ſed in nutu quoq; ipſo ſederet auctoritas, eueſtigiò verò eundem eiuſdem populi repentè reflante aura, à reipub. gubernaculis, clauoq́; imperij deiectum, & à ciuitate exterminatum, penitus reſcißis actis perpetuò exulaſſe legimus. Dies me deficiat, ſi omnes enumerare velim tam noſtræ ciuitatis, quàm Græcarum, exterarùmque nationum principes viros, rerum cum domi, tum militiæ geſtarum gloria præclaros, quos Fortuna ijs exemplis ludificata fuit, vt in noſtra repub. Camillos, Scipiones, Halas, Fabios, Marios, Pompeios, Cicerones; in exteris Ariſtippum, Milciaden, Themiſtoclem, Lycurgum, Solonem, Photionem, Demetrium, Phalereum, addo ijs Pœnum Annibalem. Quid memorem ſeditiones, fa-

ctiones, & improborum ciuium occultas cōſpirationes, coniurationesq́; quibus tam magiſtratuum, quàm reliquorum animi non poſſunt quieſcere, & ſecuri eſſe in ciuitate? Quis rogo fluctuantis ſæpe maris motibus, fluctuumq́; agitationibus, tot inquam æſtibus, & euripis legem præſcribat? Quis monſtri tam varij incōſtantis, ſecum pugnantis, ſibiq́; impacati feritatem, inſaniamq́; ad certæ rationis, & ordinis normam dirigat? Hanc mobilitatem, *inconſtantiamq́; nonnulli philoſophi animaduertentes affirmarunt ad cuiuſq́; rei mutationem ipſas quoq; ciuitates labefactari, negatq́; planè* Plato *mutari poſſe muſicas leges in* vlla *repub. ſine ipſius reipub. mutatione. id* vtcunq; *ſit.* videmus *certè leges multas, quæ initio prouidentiſſimè latæ putabantur aut à rege, aut ab optimatibus, necnon iuſſa, &* vetita *populorum,* vel *paulatim antiquari,* vel *alijs rogatis legibus abrogari, atq; refigi, principesq́; ipſos publici conſilij modò hunc, modò illum quaſcunq; volūt leges ſciſcere, quæ cum ſint variæ, & ad tempus aliquorum fauore ſcriptæ, tollanturq́; perſæpe omnes, ac deleantur ſenatus ipſius* vno *verſiculo, quam eſſe poſſe in illa ciuitate iuris temperationem credā, in qua quicquid reipub. principes, ſiue rex, tyrannusúe, aut ſatrapes, optimates, et potentes, ſeu populi commune conſilium creuerint, iuſtum, iniuſtumúe, cuncti ciues adulantes, ſupparaſitantesq́; imperantium libidini defendere coguntur, & tanquam legem habere, eiq́; ſi pœnam effugere velint, parere?* Lycurgi *leges à* Lacedæ*monijs,* vt *ſanctiſſimæ, initio acceptæ fuerūt magno to-*

tius populi aſſenſu. paulopoſt verò ipſe earundem legũ lator ab eodem populo ob id ipſum, quod eas tuliſſet, lapidibus petitus, priuatusq́; oculo, multisq́; oneratus contumelijs, atq; iniurijs in exilium proiectus fuit. Se- *ueriſsimè item* Draco *leges ſcripſit, quibus tanquam iu- ſtitiæ conſentaneis multos annos paruerunt* Athenien- *ſes.* Deinde *eas ferè omnes* Solon *adiutore* Epimenide Cretenſi, *voluntate publici conſilij ſuſtulit. verum* So- *loni ipſi quoq; eædem gratiæ ferè ab* Athenienſibus, *quæ* Lycurgo *à* Spartanis, *habitæ fuerunt, atq; relatæ.* At vero, vt *ad propiora* v*eniamus.* Romanorum *reſpub. ſemper habita fuit rectiſsimè, ac ſapientiſsimè inſtituta, quòd illi noſtri legum conſcriptores non modo multa de* Solonis *legibus in* XII. *tabulas ſuas tranſtulerunt,* v*e- rum etiam omnes alias tam* Græciæ, *quàm totius* Aſiæ *reſpub. earumq́; temperationes ſcrutati fuiſſe credũtur, nihilominus qui* Romanæ *ciuitatis annales euoluerint, noſſe poterunt, quàm inſtabilis, nutans, atq; incertus ſemper fuerit eius reipub. ſtatus, quanta* v*arietas, quanta inconſtantia.* Nullum *fretum medius fidius tot motus habet, tot tantasq́;, & tam* v*arias fluctuum agitationes.* Quot *quæſo ſanctiones, quod plebiſcita (de grauiſsimis loquor, non tantum de* Caſsianis, Næ- *uianisúe, aut* Liuianis *) ſæpius ſenatus* v*na rogatione ſuſtulit?* Et *nos trademus leges ciuitatibus, quæ no- bis viuis antiquentur, abrogentur; deleantur? & nos ſcilicet de optimo ciuitatis ſtatu libros ſcriptitabimus? & nos ſi dijs placet delectationis, & ocij conſumendi gratia in hortulis coacti tanquam aliquam ſcholam ex-*

plicantes diſſeremus de rerum pub. adminiſtratione? Cur non potius ſophiſtarum more, qui quotidie, credo negotij inopia, inter ſe diſputant, quæramus de indiuiduis, atq; intermundijs, quæ neq; ſunt, neq; eſſe poſſunt vlla? Expecto quid nobis promas de iuſtitia, ſine qua philoſophi clamant, omnia regna, omnes ciuitates, conuentus, et cõciliabula mera eſſe latrocinia. cenſes ne in vlla congregatione, ſiue magna, ſiue quãlibet parua communi vtilitate ſeruata tribui poſſe cuiq; pro cuiusq; dignitate? exiſtimas ne vllam rempublicam vſq; eò recte adminiſtrari, vt nulli noceatur, publicæ vero vtilitati ſeruiatur, quæ eſt veri iuris, germanæq; iuſtitiæ forma conſtans, et ſolida ratio? quotus quiſq; eſt in ciuitate, qui ſi poſſit, non ad ſe rapiat aliorum commoda, aut alterius ſpolijs detractis ſuas copias, et facultates non augeat? Credo tibi notos eſſe verſus antiquiſſimos, qui vulgo incerto auctore circunferentur, attamen mihi Lucilij ſalem redolere videntur, neq; alioqui ſunt ſine nitore, aut palæſtra.

Nec verò mane ad noctem feſto, atq; profeſto
Totus item pariterq; die populúsq;, patrésq;
Iactare induforo ſe omnes, decedere nuſquam,
Vni ſe, atq; eidem ſtudio ſe dedere, & arti,
Verba dare, vt cautè poſſint pugnare, doloſè
Blandiri, certare, bonum ſimulare virum ſe,
Inſidias facere, vt ſi hoſtes ſint omnibus omnes.

his præclare ſtudijs intelligi poteſt. quæ ſit ciuitatis, quam tantopere laudant, conſuetudo, quæ ciuium vita, eorúmq; aduerſus alios ciues ſtudia, quæ charitas, quantum

tum alter alteri inuicem ſit præſidio, quantum in commune conſulere quiſq; cogitet. Hanccine *vitam? hoſcine mores? Philoſophi tamen illi, præſertim, qui leges ciuitatibus præſcripſerunt, clamant, teſtantur, obteſtanturq́;, & meritò quidem, aliquid alteri detrahere, & hominem hominis incõmodo ſuum cõmodum procurare, non eſſe minus contra naturam, quàm mortem, quàm egeſtatem, et dolorem, cœteraq́; mala, quæ poſſunt nobis aut in corpore noſtro, aut in rebus externis accidere. quin etiam eodem flagitio teneri arbitrantur, qui alienũ animo concupiuerit, iubentq́; nos nõ tantùm manus habere innoxias, ſed etiam mentẽ ipſam.* Quot *rogo inueniuntur in ciuitate, qui hunc tam laudabilem animi motum, tam rectam mentis affectionem habere ſe ſentiant? loquor de ijs, qui toti ſunt in ciuitate, ſeſeq́; cupidè ad reipub. procurationem inferunt, atq; inculcant, ac præter modum expetunt imperia, et magiſtratus tam anxie ambiunt. nam alioqui in tanta hominum copia, ac multitudine credo hercle vſpiam reperiri nõnullos probos viros, qui conuenienter naturæ viuentes norunt ſe ad honeſtatem natos, & quod honeſtum eſt, aut ſolum, aut certe ſummum bonum in hac mortali vita ducunt, illudq́; maximè expetunt, & ſequũtur, atq; à recto nulla neq;* v*tilitatis ſpecie, neq; commodi alicuius, aut voluptatis gratia diuelli poſſent. ij profectò imperia non modò non cupiunt, ſed etiam interdum vltrò oblata, ſi non planè ritè, & ex ordine factum ſit, non accipienda ducant, et cum alteri demandari ea vident, nihil planè moueantur, ſemper ſecum ijdem. ta-*

H

les ego equidem aliquos noui, bonos ſanè viros, antiqua virtute, & fide iuſtos, ſapientes, fortes, & moderatos, qui nemini noceant, proſint quibus poßint, et omnibus mortalibus conſultum velint. Verum ij licet in conuentu hominum corpore verſari videātur, vt eorum exiſtimationi, & rationi vitæ ſuſceptæ conuenit, attamen ſemper ſeſe à turba ſubtrahentes, nihil cum populo contrahunt, ſibiq́;, & ſecum ipſi viuunt in multitudine, ac frequentia ſolitarij. Quotus vero inquā quiſq; eſt ex illis, qui via vulgari magiſtratus tantopere expetunt, et ad rerum pub. gubernacula vulgi fauore, aut principum libidine ſedent, qui in rebus gerendis, in adminiſtrandaq́; ciuitate ſua commoda omittens omnia ad aliorum vtilitatem, & fructum communem referat? quod illi quidem omnino faciendum eſt, qui rectè, & ad præſcriptum philoſophiæ rempub. capeſſere velit. cedo mihi rogo iſtum iuſtum, iſtum Ariſtidem. Si quempiam huc ſtatueris ex illis, in quibus aliqua virtutis indoles exterius ineſſe videtur, qui ſit inquam hominū opinione talis, nihil agis. oſtendis potius te neſcire, id nomen, ea res quàm multis officijs, & laudibus contineatur. quiſquis eſt ille, quem tu affers, ita tectus, atq; occultus, vt vulgo iuſtus exiſtimetur, ſi tamen intra ſe multas labes, et conſcientiæ vulnera patitur, hoc pacto mea quidem ſentētia nemo callidus, aut cautus non iuſtus erit. Quare nunquam mihi ex animo euelli poterit id, quam fuiſſe cōmunem antiquorum opinionem ferunt, nullam rempub. regi poſſe ſine ſumma iniuria. Cæterum aliarum ciuitatum inſtitutiones

minus rectas, moresq; abſurdos tibi remitto. reuoco te denuo ad eã rempub. quæ deprædicatur iuſtitiæ impleſſe omnes numeros. arbitror te ſcire quàm exiguis initijs, quàm tenui fortuna vrbs Roma *tum orta ſit, tum adoleuerit, illa conuenarum, & fugitiuorum, paſtorumq; collectio. ad quantas deinde opes fuerit progreſſa,* vt *vniuerſum orbem victorijs, & triumphis* vſq;quaq; *peragrauerit, gentes, & nationes omnis ſuæ ditionis fecerit,* vt *ſibi terræ, ac maria* vbiq; *parerent omnia. Scire de te* velim, *an ea ſuum cuiq; genti, & nationi ius tribuerit, an potius ad ſe aliarum ciuitatum, & populorum commoda tranſtulerit, an omnia omnium nõ modò concupiuerit, ſed etiam detraxerit, arripuerit, abſorpſerit. hæc tamen eſt illa reſpub. tam recta, tam præclarè conſtituta, quam omnibus alijs, quotquot* vſquàm *ſunt, fueruntue, aut* vnquã *futuræ ſunt, longè anteferendam cenſent &* Cicero, vel *cum philoſophatur, & ferè omnes alij, etiam externi, ſcriptores. et audent auribus meis toties inculcare fruendæ iuſtitiæ cauſa conſtitutos fuiſſe olim reges homines benè moratos, cum multitudo initio premeretur ab illis, qui maiores opes habebant, confugeretq; ad* vnum *aliquẽ fortem, &* virtute *præſtantem, qui eſſet ſenatus columẽ, & præſidium populi, tenuioresq; iniuria probiberet æquitate conſtituenda, ſummosq; cum infimis pari iure retineret? an id ex ſententia proceſſerit, ſuo maximo malo periclitati fuerunt* Hebræi, *qui olim in libertate poſiti cum ſacerdotis Samuelis hominis innocentiſſimi, magis conſilio, & religione, quàm imperio regerẽtur,*

petierunt regem ſibi conſtitui à deo, qui tunc genti illi præ cæteris nationibus fauens ſæpius occurrebat huic, & illi in precibus, et votis, ſeſeq; quodammodo familiarem, facilemq; præſtabat, quorum poſtulationi annuendum ſtatuens, antequam eis regem conſtitueret, regni conditiones, & leges grauiſsimas per eundem ſacerdotem imprudentibus deſcribi mandauit, vt à tam prauo, ſtultoq; conſilio ignaros deterreret, quas qui in Hebræorum ipſorum literis legerit, animaduerteritq;, quàm cito regis huiuſmodi obſaturati fuerint, mirum, niſi malit viuere in ſolitudine rerum ſuarũ procuratione delectatus, quàm ſe tali, tamq; iniquo, & acerbo iugo ſubijcere. quis enim regum, aut principum cupiditatibus obuiam ibit, præſertim cum omnis licentia ad vnum peruenerit? quis eius coercebit luxuriã, franget libidines omni interdum intemperãtia effuſas? quis reſiſtet, vt non ſacra, profana, diuina, atq; humana ad ſuum conuertat vſum? norunt ipſi, qui præſident, quàm ſit difficile mortalibus in poteſtate tẽperare. quid eſt ſanè aliud regem eſſe, quàm omnia, quæ quis velit, impunè facere, atq; vt ipſi collibitum fuerit cuncta miſcere, cuncta audere, atq; moliri? homines inquam honeſta conditione natos non tantùm freno, ſed etiam iugo, aut clitellis impoſitis premere, cùm nullis ipſi reges legibus aſtricti vitæ, ac necis in cunctos habeant poteſtatem, cùm blanditijs præſentium voluptatum allecti cupiant, appetantq; omnium omnia, opes, hæreditates, lautiſsima patrimonia, ſigna, tabulas, veſtes. egregias, vaſa pretioſa, fundos, domos, villas, equos,

elegantiora mancipia, liberos, vxores, & quodcunq; velint, ad exaturandas ſuas effrenatas, indomitasq́; cupiditates, ſibiq́; ſubiectos non ciues, ſed famulos miſeros in turpiſſimam ſeruitutem adducant, cùm nihil ſit nefas nec in facinore, nec in libidine, omniaq́;, quæ in mentem, aut in libidinem incidunt, ſibi licere velint; quòd nemo eorum cupiditati obſiſtere valeat, ſed omnes muſſantes, neq; mutire auſi, vitæ et tergo metuere coguntur, cum animaduertant quotidie hos, & illos, qui regiæ licentiæ reclamare, atq; reſiſtere adorti fuerint, damnis, & ignominijs, atq; interdum morte mulctari. Quæſo vos, atq; obteſtor ampliſſimi viri. vnde tot, & tanta onera, quæ publice imponuntur mortalibus? vnde tot tributa, tot munia, tot pẽſitationes, tot ſumptus, & labores, niſi ab iſtis congregationibus? ſiquidem qui in ciuitatibus dominantur, vt aliqua iuſtitiæ, & honeſtatis ſpecie furta ſua, & rapinas prætexerent auaritiæ afflatu, atq; inſtinctu excogitata fuere extra publica ciuium munera viritim obeunda in ciuitatibus, & prouincijs vectigalia fructibus, & mercibus imponenda, tributa, portoriaq́; circunuectionum, decumæ, & centeſimæ, onera præterea innumera extraordinaria επικεφαλια, oſtiaria columnaria, tignaria, perticaria, quorum nomina quotidie noua adinueniuntur, quæ cum explere nequeant regum iſtorũ, principumq́;, & magiſtratuum libidinem, atq; auiditatem, pro expeditis vectigalibus, & portorijs plerunq; habentur ipſorum ciuium bona, quæ inopiam ærarij ſæpiſſime ſuppleant. imperantur itaq; populis, & ciuitati-

bus pecuniæ, milites, operæq́;, frumenta, & quæcunq; ad bellum tuendum vſui ſunt reipub. hinc tot vbiq; vagantur publicani, redemptores, pigneratores, mancipes, quæſtores, ſcripturæ magiſtri, lictoresq́;, & qui ea acerbiſsimè exigunt, decumatores, ſatellites, apparitores, accenſi, ſectores, quadruplatores, diuiſores, delatores, verius autem carnifices, gladiatores, laniſtæ, ſicarij, et id genus peſtes, quorum omnium iniurijs ciues miſerè oppreßi coguntur ſæpiſsimè iniquiſsimo fœnore verſuram facere, tandemq́; bonis ſuis decedere, ac fame enecti extrema pati. Itaq; ciuitates, prouinciæ, & regna in perpetuũ euertũtur. Suſcipiũt nanq; perſæpe reges temerè bella iniuſta, minimeq́; neceſſaria, aut auaritia, & augendi regni cupiditate inflammati, aut ſi dijs placet, animi duntaxat cauſa ad voluptatem, et libidinem, tanquam aliquam venationem, & ludũ, nec animaduertunt ante ſuſceptas expeditiones, bellũ eſſe ærarij peſtem, atq; hirudinẽ, & vndiq́; continenter in exercitus alendos imminere infinitos ſumptus, immanesq́; iacturas populis ſuæ ditioni ſubiectis ſubeundas. quo fit, vt quicquid ipſi reges delirãt, vt eſt in vulgato verſu, miſeri ciues, & populi inſontes, torqueantur, ac pœnas alienæ dementiæ dependant. Non hic atrociora eorũ ſcelera perſequor. deficeret enim me tẽpus, neq; id eſt huius ocij, cum neq; ad inexpertos loquar. haud omittam tamen vnum, quod etiam per ludum, et iocum, tanquã nugentur, patrare audent. Vſq; eò ad nihil pudoris eſt deuentum, vt regum barbarorum iuſſu ad inanem aurium voluptatem, et oble-

ctationem pueri ingenui luce palàm ſine diſsimulatione omnibus inſpectantibus execentur, quò ita vocem liquidiorem, acutioremq́;, & magis canoram conſeruent. tam inquam tenui, leuiq́; de cauſa. in quo quanta iniuria fiat naturæ, non moribus ſolum, nemo eſt qui non videat. tantum vero deformitatis, ſceleris, & flagitij priuſquam eſſent conſtitutæ ciuitates, et reges imperarent, ſi auditum fuit vnquàm, aut vllis literis lectum, totum me Vida ad te traducas licebit. neq; erit quod de hac controuerſia verbum vltra addam. Si id nunc agerem totos vt tyrannos penitus patefacere vellem, poſſem cogere, atq; peruincere ab iſta veſtra conſociatione malorum omnium ſentina genus humanum planè deprauatum, deformatumq́; fuiſſe, dũ qui regunt, nihil penſi habent, nihil non ad ſuam libidinem referunt.

Si vero non rex dominatur, ſed reſpub. à pluribus vno adminiſtratur; ſiu: ſint illi pauci, qui plurimum in ciuitate poſſunt, ſiue res ſit penes vniuerſum populum, magiſtratus, & qui præſunt, neglecta communi vtilitate priuatis rationibus, & commodis ſuis quiſq;, ſtudent, atq; in compilanda repub. conſentientes amicorum auaritiæ, cupiditatibusq́; inuicem inſeruiunt, et mutuas operas tradunt, et quæ populi ſunt communia, domum ſuam quiſq; auertunt. mandantur ideo magiſtratus ſine recti, prauiq́; diſcrimine ad gratiam, & libidinem. atq; ita indignis ad publicæ rei adminiſtrationem vocatis iacent publica vbiq; iura. ſilent iudicia, iuſtitiaq́; de foro ſublata penitus obmutuit, & ipſi iudices, qui tam de publicis, quàm de priuatis controuer-

ſijs conſtituunt, propalam venalia habent omnia, iuſtitiam, fidem, iuſiuranudm, religionem, ſeſeq́; cuiq; emere volenti proſcribunt. Hæ *ſunt illæ amplæ, atq; præclaræ cauſæ, quæ homines ad reipub. capeſſendæ gubernacula, ad imperiumq́;, cuius natura hominis eſt per ſe ſatis auida, inuitant, non hercle, quemadmodum ipſi præſeferunt, quo alijs proſint.* Hęc *imperandi cupidine inflammati quoq; philoſophi,* vt *inquam ipſi cæteros iuuent, haud manifeſtò quidem, neq; vſitatis artibus, &* via vulgata, *ſed occultè, diſſimulanter, et per cuniculos ſibi viam ad regnum munientes tãtopere laudant iſtam conſociationem, et hominum conuictum, libroſq́; cumulate alios, atq; alios de rerum publicarum temperatione ſcriptitant. verum tamen non eualuerunt iſtud ita cautè, ita callidè, tamq́; tecta molitione architectari, quin tandem erumpentes cupiditatem ſuam, & quid affectarent, aliquando prodiderint.* Non *erubuerunt boni viri profligato pudore palam prædicare, beatas fore reſpub. & ciuitates omnis, ſi aut philoſophi regnarent (vide hominum impudentiam) aut certe reges philoſopharentur. difficile eſt nanq; ita tegere, ac celare, quod cupide expetas.* vt *id interdum deprenſum non appareat. hinc illa omnis pendet cantilena. hinc illa eloquẽs philoſophia nugatur in circulis.* At*q; adeo præceps in eam ſententiã delapſus eſt princeps ille ſemper habitus philoſophorum Socrates,* v*t non contentus hac vulgari, atq;* v*ſitata ciuium communitate cenſuerit omnia omnium inter ciues oportere eſſe communia,* v*t neq; ab ea communione eximeret* v*xores ipſas, &*

liberos,

liberos, quos omnino voluit eſſe promiſcuos, ac communes. in eandem quoq; ſententiã iuit manibus, ac pedibus eius auditor Plato, eamq́; perpetuis literarũ monimentis (nugentur qui velint) mandauit. Si qui vero philoſophorum aſſecuti olim fuere id, ad quod conſequendum omnes machinas intenderant, Si inquàm ad ciuitatis gubernationem vnquam peruenere, tum crudeliſsimè imperarunt, tum ſuas reſpub. in perpetuũ euerterunt. nullus illis fuit neq; auaritiæ, neque libidinis, neq; aliarum cupiditatum modus. Non hic porrò ſuppetit tempus, vt eos omnes recenſeam, quos vobis omnibus eruditiſsimis probè notos eſſe reor, ex Græcorum hiſtorijs. vt Ariſtonem philoſophum, qui Athenis rempub. multos annos ſuperbiſsimè graui iugo oppreſſam tenuit. deniq; eam præclariſsimam totius Græciæ ciuitatem maluit ab exercitu Romanorum duce Sylla capi, diripi, atq; incendi, quàm ipſe tempori cedens ſe regno abdicare, vt item Periandrum vnum ex ſeptem, qui Corinthi regnarunt, cunctosq́; barbaros tyrannos immanitate, et fœdè factis ſuperauit. qui verò regnum non potuerunt aſſequi, vt opes, potentiáq;, & omnia præter vnam ſapientiam callida oſtentatione aſpernari videantur, atq; infra ſe poſita contemnere, ſe auertunt à publico, & à turba auocant, ſoliq; cognitioni, veriq; inueſtigationi vacãt, neq; rempub. capeſſunt, niſi coacti. quod ille idem Socrates obſtinatiſsimè ſeruauit, qui ab alijs improbè, atq; iniuriosè regi maluit, quàm ipſe ciuitatem cum alijs temperando regni ſocios habere. vnde nimirum in maximas calamitates

incidit. Plato verò, qui ſe à publicis negotijs Socratis exemplo abduxerat, profeſſus in ſola veri perſpicientia, ſolertiaq́; verſari, inuitatus tamen olim à Dionyſio *tyranno in Siciliam perrexit. in ſpem enim venerat regnum illud nutu ſuo, ac ductu adminiſtratum iri. verum à tyranno, qui oſtentationis cauſa, vt fit, doctos homines apud ſe eſſe affectabat, indignum in modum ludibrio habitus fuit, ac deridiculo ſicut complures alij philoſophi, qui in eiuſdem tyranni aula multa cum indignitate verſabantur. deniq; regnandi ſpe deiectus ab inſula clam aufugit. Sed credamus illis, ſitq́; nobis perſuaſum eos haud quaquàm ſimulatè, atq; inſidiosè agere, & omni prorſus vacare imperandi cupiditate. alia autem aggrediamur via, & agamus ratione, quæ mihi nunc primùm ex modo dictis exoritur. Homines igitur iſti quantum vis ſapientes ad rempub. non accedunt, niſi coacti, vt illis faciendum cenſet* Plato. *cur non vltro quæſo, & lubentibus animis, ſi res eſt humano generi tam vtilis, & neceſſaria, tamq́; per ſe decora, & honeſta iſta hominum coniunctio, ac conſpiratio? Cur item populis iura, & leges deſcribunt, à quibus ſe ſubtrahant? quid alijs perſuadere nitũtur amplectendum, quod ipſi tanquam ſcopulum fugiũt? quæſo quis eos ferat tam varios, tam inconſtantes, ſecumq́; tam inconſultè pugnantes? Quid? non ne* Plato *quoq; ipſe de legibus ſcribẽs multa prædicat de felicitate priſcæ illius ætatis rudis, & incultæ, cum nullæ eſſent leges, nullæ ciuitates, nec dum eſſet auditum reipub. nomen, atq; vtinam nunquam fuiſſet. non profecto ad id*

morum deuentum foret. non inuaſiſſet tam profunda, inſatiabiliſq; regnandi cupiditas in animos principum, inter quos aliquando aliquis inuentus memoratur, cuius libidini vniuerſus orbis terrarum regnandus nimis exiguus, atq; anguſtus videretur, pluresq; mundos ad Anaximandri Philoſophi opinionem ſuæ ditioni ſubijciendos, triumphandosq; veſtigaret. non tam præcipites, tam prorupte, & præter modum etiam ipſi philoſophi raperentur ad ciuitatum gubernacula dominandi libidine, quæ homines ad omne facinus ſuſcipiendum impellit, cuius cauſa tot bella, tot certamina exiſtunt inter mortales. non opus eſſet tot ducibus, tot imperatoribus, tot bellatoribus. non tot exercitus quotidie occidione occiderentur. Hinc profecto Xerſes, cæteriq; complures barbarorum tyranni omnia omnium appetentes tot armatorum claſſibus maria conſtrarunt, tot copijs equeſtrium, pedeſtriumq; Heleſponto iuncto, Atho perfoſſo ingentes tractus terrarum compleuerunt, multaq; conati fuere. quæ ſunt ſupra hominum vires. Hinc Romanus imperium orbis affectans tot cladibus vltrò, citroq; illatis, & acceptis tantum humani ſanguinis hoſtium, ciuiumq; effudit. Hinc contra Carthago peræque æmula Romani imperij nō ante conquieuit, quàm victa, exciſaq;, & ſolo penitus ab hoſte Victore complanata eſſe deſijt. Hinc deniq;, quòd ſine magna animi permotione, maximaq; lachrymarum vi fari nequeo, nunc immaniſſimus Turcarum tyrannus omnium regnorum appetens tot milibus barbarorū, tot nubibus cohortium, quas quotidie in arma cogit, im-

minet Chriſtianorum rebus, cui nomini vehementer eſt perpetuò infeſtus, regũ, et principũ noſtrorũ inuitatus diſcordijs immortalibus, et exitioſis cõtẽtionib. qui reges cũ potius deberẽt, ſi quid eis penſi eſſet, cõmuni periculo obuiã ire cõiunctis uiribus, cõmunicatisq; cõſilijs cũ ijs, qui rectis ſenſibus eunt, eosq; potius in hoc æmulari, de potentatu iam diu certãtes incredibili diſsipatione, atq; effuſione pecuniæ, iugum ſempiternæ ſeruitutis in noſtris, totiusq; reipub. ceruicibus collocare pergunt, atque tam ſe, quàm alios perditum eunt, & in apertam perniciem adducũt tam manifeſto errore ducti, neq; enim ſcelere crediderim. utinã uero ipſi ſoli, penes quos culpa reſidet, pertinaciæ ſuæ pœnas daturi eſſent, neq; publica ruina inuoluerent ſecũ omnes populos Chriſti legibus ſubiectos, neq; religionis tam certæ, tã auguſtæ famã reſtinguere, neq; totius Chriſtiani nominis gloriam, & ipſum inclytum nomen obliuione ſempiterna, ac nocte obſcurare, penitusq; delere pergerent. Quis iſta intuens, ac cogitans audeat Dicearchi ſententiæ, de qua modò, refragari? aut quis eius potius librum de interitu hominum planè aureũ vltrò non fateatur? hãc felicitatem, hos beatæ vitæ fructus attulit iſta veſtra hominum conciliatio. & dicere audent reſpublicas, ciuitatesq; eſſe conſtitutas, vt ſua cuiq; tenerentur? & adhuc quiſquàm mihi iuſtitiam nominet, aut beatæ vitæ mentionem facere pergat? O igitur iterum, atque iterum beata illa ſecula, cum iſtarum rerũ publicarum nomen adhuc erat penitus inauditũ, ignoratumq;, fons fraudum, maleficiorum, & ſcelerum omnium. O ter

& quater fortunatam illam, exoptandamq́; ætatē, quam heroicam merito appellare poſſumus, cum ius, & fas vbiq; mortalium potentiſſima eſſent, cum mortales inquàm ſua ſponte, nullis legibus ſcriptis, aut plebiſcitis boni eſſent, legem optimam, & conſtantiſſimā ſecum ſemper geſtantes, quibus, vt expoſui, innatum, inſitū, naturaq́; præſcriptum erat, vt deum quidem primum colerent, deinde parentes, & propinquos, talesq́; eſſent erga cæteros homines, quales alios aduerſus ſe exiſtere vellent, & quod ipſi reſpuebant, fugiebantq́;, in alios neq; molirentur, neq; cuipiam cuperent. erant ſane omnes, quales haberi volebant, viamq́; illā inſtinctu naturæ norant, quā eſſe cōpendiariā ad uirtutē Socrates dicere ſolebat. nihil erat illis fictū, nihil ſimulatū, nihil à quoquā non ex animi ſententia dicebatur, nihil agebatur non bona fide. aberant doli, aberant fraudes. erant omnes malarum artium inſolentes. ignota erat omnibus imperij, dominandiq́; cupiditas. nō irruerat in hominum animos auaritia, non ambitio, non gloriæ ſupra bonum, & æquum appetitio. non publicæ rei expilatio nominabatur, neq; peculatus, neq; luxuria, pauca, minimaq́; exigente natura. illis videbatur mollis, & ferenda paupertas. omnibus erat cibi condimentum, lautumq́; obſonium fames, potus ſitis, contentis tenuiſſimo victu, nullo apparatu, contemptiſſimis eſcis, et potionibus. ſatis erat omnibus uita modica, et aperta naturæ ipſius deſideria explere. atq; etiam ſicut victus erat tenuis, ac facilis, ita veſtitu vtebantur parabili ad frigoris, aut ad æſtus moleſtiam ſeu textili, ſeu

nexili. didicerant aſſuetudine hyemem, & æſtatē iuxta pati, inopiam, & laborem pariter tolerare. non erat tot odijs, ſimultatibusq; conferta vita, non circunſtrepebant tot arma. non tot duella audiebantur, nō tot hominum ſtrages, non tot urbium direptiones deplorabātur. nullæ tendebantur inſidiæ. erant pacati omnes, ſuo quiſq; contenti, nulli, neq; libidini, neq; delicto obnoxij, fidem ſanctiſsimè colebant, rectè, frugaliter, & abſtinenter vitam degentes. O' qui me ſublatum è turba, et iſta confuſione vitæ plenæ inſidiarum, & metus, ex omniq; ſcelerum colluuione conflatæ protinus reſtituat ad beatam illam ſolitudinem, felicemq; ſeiunctionem, qua vnuſquiſq; apud ſe rerum omnium ſecurus procul à terroribus viuebat. O' qui me tandem abducat à tumultu, procelliſq;, ac tempeſtate vagæ, ſemper fluctuantis, conflictantiſq; multitudinis, quam tot odia, diſcordiæ, diſſenſiones, deſpicationes, ſimultates, æmulationes, inimicitiæ, belläq; ciuilia perpetuò exercent, eueſtigioq; ſiſtat in illa placata, tranquillaq; vita, in quam nihil, aut certe parum poßit fortuna, quæ vita quondam iuſtitiam cum cæteris virtutibus è cœlo in ſui contemplationem attraxerat. regnabat tunc ſimplex, nudaq;, & aperta veritas. omnia inquam erant ſyncera, omnia propalam patentia. lucebant vbiq; per ſe æquitas, iuſtitia, virtus, pietas, ſanctitas, religio. ſua re quiſq; beatus viuebat. Si quid autem expetebatur in vita, quærebatur duntaxat ad vſus neceſſarios, non ad perfruendas voluptates. inde aberant multitudinis inuidia, odium, obtrectatio. nulli quenquàm poten-

tiorum irridebant adulatores. nulli erãt largitores, nulli maledici, nulli factioſi. omnia euertit iſta hominum conciliatio, ciuitas, aut reſpub. infima ſummis paria fecit, turbauit, miſcuit, in hominum animis veræ virtutis neruos incidit mentes humanas omnibus vitijs, tanquam venenis delibutas imbuit, tot inductis artibus magis amœnis, quàm neceſſarijs. Te appello ſumme Sol, qui opera omnium, qui terram incolunt, cernis, omnia colluſtras, ac tua luce comples, temporum dux, & moderator. quæſo te vidiſti ne vnquam inter hominum adinuenta hoc vno indignius, vitæq; humanæ perniciosius, ex quo vniuerſum hunc mundũ curſu perpetuo ambire cœpiſti? diluuio ex illo tot inductæ fuere inexpiabiles religiones, tot ſuperſtitionibus referti ſunt mortalium animi, tot vanis ritibus, et cerimonijs aſſuefacti, erratumq; eſt plurima ſecula in tenebris, antequam vera religio, hoc eſt, ipſa lux ope diuina, non hominum adinuentione, mundo illuceſceret. ex illo inquam deſierunt homines è virtute agere imbuti malis artibus, quas priſci illi rudes ne ſuſpicari quidem poterant. Subierunt inde tot illecebræ voluptatum, tot magnifici apparatus, vitæq; ciuilis ſuperuacanei cultus ac munditiæ ad delicias introductæ, potius inutiles, quàm neceſſariæ. ex illo rogo, vel potius ex illa fornace, cupiditatum incendijs humanum genus inflammatum fuit. inde mortalium animis irrepſit ambitio infinita, profundáq; pecuniæ, diuitiarũ, potentiæ, honorũ appetitio. inde inde virtutes ferè omnes interiere, in quarum locum ſucceſſere vitia contraria pro labore

deſidia. pro æquitate, abſtinentiaq́; , & continentia, improbitas, licentia, luxuria, pro pudore, & verecundia audacia, atq; temeritas. pro liberalitate, et beneficentia tum auaritia, tum largitio, vt nec libidini, nec ſumptibus modus ſit vllus. inde doli, furta, fraudes, inuidia. inde belluatio, luſtra ganeæ, popinæ, cæteræq́; gulæ labes. inde permultorum mortalium neces, vexatio, direptioq́; ſociornm. inde regum vel potius tyrannorum crudelitas, magiſtratuum, iudicumq́; intoleranda dominatio; opificum quoq; vulgus, ſellularij, & qui in ſordidis artibus verſantur quotidiano quæſtu viuentes, quiq́; in agris manuum labore inopiam tolerãt, improbi euaſere, ac nihil, his præſertim temporibus, proficiunt, niſi mentiantur. nihil illis veri. nihil vſquam in terris ſancti, nihil ſynceri relictum, nullus apud quenquam cœleſtium metus. nullum iuſiurandum ſanctum. nulla religio integra. pietas, probitasúe; aut fides per ſe parum tuta eſt. nemo teſtimoniorum religionem, & fidem colit. animi hominũ propter malas diſciplinas libidine cæci, luxu, laſciuia, atq; deſidia corrupti intabuere. omnibus fere diuitiæ, voluptateſq́; bono ſunt, honeſtoq́; potiores. vſq; adeo duobus maxime diuerſis, atq; contrarijs vitijs hominum genus fœdum in modum laborat auaritia, atq; luxuria, dum ventri, atq; libidini ſumptus quærunt, pecuniaq́; ſola eſt in pretio non tantùm opum, & potentiæ, ſed etiam multarum, & magnarum effectrix voluptatum. hinc ſicæ, et gladij. hinc venena. hinc furta, peculatus, expilationes, direptiones ciuium, & ſociorum, atq; innumera

numera præterea flagitia, vt homines nihil iam humani habere videantur præter hominis figuram, et oris ſpeciem. nego vllum genus ſceleris, libidinis, auaritiæ excogitari poſſe, quo id temporis ciuitates non laborẽt. nihil eſt iam, non dico, pudori, probitati, virtuti, rectis ſtudijs, aut bonis artibus, ſed neq; libertati, & ſaluti, loci. nugantur quidem philoſophi in hortulis, et vmbraculis ſuis inter ſe ſumma contentione digladiantes de iuſtitia, fortitudine, honeſtate, dignitate, moderatione, continentia, liberalitate, deq; magnitudine animi, cæterisq; virtutibus, deq; officio, in quo colendo ſitam conſiſtere aiunt vitæ honeſtatem omnem, in negligendo autem, turpitudinem, ſpecioſa profecto dictu, quæ habent viſum inſignem, atq; illuſtrem, ſed re, aut vſu nihil prorſus adiuuant, nihil offirmant, quo meliores ſimus. iſta vero magis naturam deprauare experimento didicimus, dum virtutibus contraria ſimul vitia docent, quæ hominum animi contagione corporũ depreßi facilius comprendunt, alieni appetentes, ſui profuſi. inde inde medius fidius irruperunt in genus humanum illa capitalia quoq; flagitia, & ſcelera, auſiq; ſunt homines depoſitum abiurare, leges euertere, patriam hoſtibus prodere, parentes violare, Fana depopulari, conſcribere mortuorum teſtamenta, adoleſcentes circunſcribere, &, vt deniq; finiam, quicquid vnquam ſcelerum in genus humanum inuaſit, ex illo vno, eodemq; pullulauit ſeminario. Concluſa hac igitur rebus tam neceſſarijs ratione, niſi conſpectum veſtrum auguſtißimum vererer, niſi præterea metuerem, ne quis

extra criminetur me violare ius maieſtatis, atq; imperij, vnum adderem, quod fortaſſe auditu paulum à cõmuni hominum ſenſu, atq; intelligentia diſiunctum videretur. verùm inter bonos, & fortes agendum ingenuè. quam uis enim carnificinam prius ſubeam, quàm nõ promam apertè, & liberè quæ ſentio. enuntiabo voce ſumma, quoad vires valebunt, audacter, nullius planè in hac re fraudis conſcius, neq; verum in tam optata occaſione (fremant licet omnes) occultabo. Igitur inſanum, vt ait ille, magnum moliens negotium vehementer cuperem hanc vocem, tanquam ex altiſſima ſpecula, vnde eſſet latiſſimus in omnes partis circunſpectus, emiſſam à cunctis gentibus, & nationibus in cunctis orbis vniuerſi regionibus vndiq; audiri, atque intelligi. Audiat natura, atq; humanitas. audiant, quæ olim ſolebant in terris cum hominibus verſari, iuſtitia, & fides, cum ſplendido cæterarum virtutum comitatu. audite viri præſtantiſſimi ſententiam meam. Cum cõpertum ſit ex conſtitutis vrbibus mala plurima hominibus congruiſſe, cunctaq; ferè vitia inuaſiſſe in genus humanum, atq; inde fontem apertum maleficiorũ omnium erupiſſe, & mores indies magis, ac magis lapſos propter hominum inter ſe cõmercia, mutuamq; conſuetudinem, atq; conuictum fieri deteriores, plus, plusq; quotidie animos deprauari, multoq; magis in poſterum deprauatum iri proſpiciam, periculumq; imminere humano generi, ne vltione diuina correptum penitus corruat, quod vlterius homines neq; vitia ſua, neq; eorum remedia pati poſſunt, cenſeo relictis ciuita-

tibus, cœtibus, & conuenticulis omnibus, vbi improborum licētia corrupta, fœdataq́; ſunt omnia, ad agros, & ad ſolitudinem vniuersè cunctis mortalibus redeundum eſſe. dimittendamq́;, ac fugiendam tetram hanc, atq; immanem belluam, quam reipub. nomine ſecutus veterem errorem philoſophorū Vida ingreſſus eſt tot laudibus inauſpicatò obruere, triplex inquam tot capitum, totiesq́; tripartito tergeminum monſtrum tot inuolucris, & integumentis inuolutum portentum, toties multiplex, tot flexionibus, tot caudarum voluminibus, & ſpiris contortuplicatum, hoc eſt ipſam germanam rempub. qua conciliatrice, & quaſi lena animum umbris, delicijs, ocio, languore, deſidia, labefactauimus, remigrandumq́; ab ea vita, in qua eſt nobis longè plus mali, quàm commodi ad priſcam vitæ priuatæ, ac ſolitariæ tranquillitatem, ac ſecuritatem, in qua propulſo legum, & pœnarum, cenſoriarumq́; notationum metu non anxij vſquequaq; futuri ſimus, ſed cum grauitate, & animi conſtantia nobis, & apud nos ſimus victuri, relinquendaq́; à nobis regna, imperia, honores, nobilitates, maieſtates, dominatus, diuitias, opes, inanes glorias illis, qui ea tantopere appetunt. Agite viri fortiſſimi à tempeſtate porrò omnium perturbationum vndis excitata in portum tutiſſimum nos conijciamus, vindicemusq́; à turpiſſima, fœdiſſimaq́;, ſi viri eſſe volumus, ſeruitute in priſtinam priſcorum mortalium libertatem. eximamus nos ab iniquiſſimo primatum, magiſtratuum, & iudicum, quibus deſitum eſt quicquam iniquum videri, dominatu. euadamus tandem à populi

inuidia, tanquam ab ergaſtulo, & ab aliquo piſtrino, et ad maiorum noſtrorum feliciſſimum priſcæ illius antiquitatis ſtatum reuertamur, vbi principum, & populi mores non ſint nobis tanta nauſea ferendi, tot ineptiæ, tot ſtultitiæ deuorandæ. vitemus conuentus, & congregationes tot inſidijs, fraudibus, et fallacijs refertas. meminerimus aureæ illius ſententiæ prudentiſſimi philoſophi, nullam tam deteſtabilem peſtem exiſtere, quæ homini ab homine non conſletur. reuocemus ad hanc ætatem tam deformem, tam ſqualidam, & obſoletam heroica illa, & beata tempora, et aureum ſeculum repræſentemus. reducamus in terram iuſtitiã poſtliminio redeuntem, pulchritudinemq́;, & ſplendorem virtutis iam olim à mortalibus repudiatum, atq; reiectum. ſeuocemus nos à tot, tantisq́; moleſtijs offenſionũ, & repulſarũ, procul ab inſtabilis vulgi iudicio, procul ab ambitione, & honorum contentione. Quid obſecro dulcius, quid iucundius, quàm viuere ex natura? quam ſi ſequamur ducem, atq; magiſtram, nunquam à recto aberrabimus deo vni præpotenti obtemperantes totius huius ampliſſimæ ciuitatis, mundi inquam, & vniuerſæ naturæ molitori, atq; moderatori ſuam quiſq; familiam regentes, facultatum ſe quiſq; ſuarum finibus continentes, paruoq́; contenti, magis rebus neceſſarijs, & ſalubribus ſtudentes. quam quietem, vitæq́; ſecuritatem, & cunctarum perturbationum ſedationem ego mediusfidius omnibus imperijs, omnibus omnium triũphis, magnificentijs, ſplendoribus, apparatibusq́; cum elegantia, & copia, cunctisq́; opibus, atq; diuitijs, ſi

quid mei iudicij eſt, anteponendam duco. Dixi *ſententiam rogatus præſtantiſsimi viri non modo me, ſed viro quouis graui, & abſtniente, quem voluptatum illecebræ à veris, et optimis conſilijs dimouere nō poſsint, digniſsimam.* Ne *quis tamen autumet me genus humanum omnino diſtrahere ad diſperditionem, diſſipare, atque diuellere velle, omnes ipſe potius gentes, omnes nationes, omnes populos, cunctóſque mortales ex oppidis, & municipijs, atque quibuſuis conciliabulis ad ampliorem ſocietatem, quæ lege naturæ latiſsime patet hominū inter omnes, amplè, atq; magnificè deduco.* Hæc *habui ferè in hanc ſententiam quæ dicerem, quoquo modo potui, ad hanc dictionem ſubitam, & improuiſam, adde quoq;, mihi parum gratam aduerſus ingenium meum detruſus, imparatus, atque inexercitatus.* Scio *equidem mihi opus fuiſſe longiori apparatione, cum maximè laborandum eſſet in odioſo cauſæ genere.* Sed *enim quid facerem? mos gerendus fuit* Montio. *qui totam hanc turbam conciuit volens, cum pacata, tranquillaq; eſſent omnia, quòd præuiderat hac diſputatione ſibi, ſuiſq; collegis, ni id faceret, protinus negotium exhibitum iri. æquū enim eſſe, atq; è dignitate videbatur eos huius noſtri conuentus, & ſocietatis principes principe loco ſententiam dicere, et excipere primos ictus in arenam deſcendentes.* Itaq; *is, vt ſe ex hac turba euolueret, à ſeq;, et ſuis cōfeſſoribus omnem hanc moleſtiam amoueret, quicquid planè laboris, diſcriminis, & certaminis imminebat, in nos ambos* Vida, *ſi neſcis, minus ſibi coniunctos. et*

longo interuallo ad ſe pertinentes, ordinis inferioris homines deriuauit. *His ille dictis oculorum quadam hilaritate liberali modeſtè nobis arriſit. eueſtigióque exuit omnem illam, quam in dicendo modo præſeferebat, acerbitatem, & auſteritatem, quo orationis vehementiam ardore oculorum, vultuq́; planè non ſuo imitaretur, totius vt oris mutata ſpecie confeſtim ſit factus planè alius, oſtenderetq́; omnino ſe alienæ perſonæ actorem fuiſſe, neq; ſuopte ſenſu ea pronuntiaſſe, præſentemq́; quodammodo tunc abſentem fuiſſe. Cùm omnes verò docti hominis, atq; parati non ſatis admirari poſſent eloquentiam. Montius conſpicatus rem ex ſententia procedere, iactamq́; eſſe aleam, vt omnino reſpondendi cum contentione neceſſitas mihi impoſita eſſet, Hactenus equidem inquit, Flaminium ſemper ratus ſum poetam duntaxat dulcem, atq; compoſitum, talemq́;, cui noſtra ætate pauci pares eſſent. lego enim etiam interdum poetas, cum mihi à publicis muneribus ocij quippiam datur, neq; à recentioribus, & ab eis, qui hodie viuunt, tempero. Exiſtimaui ſanè ſemper poëtas, atq; oratores facultate inter ſe plurimum eſſe diſiunctos, pauciq́; ideo hactenus inuenti ſunt inter omnium ætatum alicuius nominis poetas, qui, non dico optimè orarent, ſed ſolutam orationem non omnino cõtemnendam conficerent. difficile eſt enim pluribus diſtentum ſtudijs non modo in omnibus, ſed etiam in vno, & altero excellere. vna profecto quæq; ars totum hominem occupat, neq; eundem facilè patitur in diuerſa diſtrahi, curamq́;, & cogitationem huc illuc diuidere.*

quod ſanè noſſe poſſumus in duobus linguæ latinæ luminibus M. Tullio Cicerone, *&* P. Virgilio Marone, *quorum alter exceptis verſibus ne literam quidem ſcriptam reliquit, alter vero per ocium interdum poeticā adortus fuit. ſed quàm bellè ei ſucceſſerit præ illis ſtudijs, quæ illi erant propria, nemo noſtrū non nouit.* Proinde *inter nos quoq; qui huc conuenimus, quendam eſſe ſcio (ſimulq́; Polum innuebat) qui in omni ſcriptionis genere plurimum valet, eum tamen nullum vnquam verſum feciſſe audio. at Flaminius noſter quàm magnificè, quàm copiosè, atq; compoſitè videtur tibi Vida etiam oratoris munere perfunctum fuiſſe?* Mihi ne, *inquàm? quem nihil tale expectantem accurata illa dicendi copia, atq; vbertate, tantoq́; verborum, curſu quaſi torrente penè perterruit, ac ſtupefecit, & niſi tam manifeſtò eſſent falſa, quæ dixit, eò me redegiſſet loci, vt planè neſcirem, quò me verterem. Si ille in ſolitudine, quam tantopere præſefert expetere, eductus fuiſſet, non in ea vrbis luce inter doctiſsimos optimis inſtructus artibus, atque virtutibus, nunquam ita obturaſſet, neque hercle hic mihi conflatus eſſet labor, cū ad ea, quibus non modo aſperè, ſed etiam atrociter, ac præfractè eſt inſectatus rempub. mihi reſpōndendi onus impoſitum ſit. Verum tamen nobis, quibus Flaminij oratio viſa eſt docti hominis, copioſi, atq; parati, non adeo mirum eſſe debet. habet enim ille non multò minus ab oratoribus, quàm à poetis. quamuis etiā intueor poetas plerunq; in ſuis poematis virtutes oratorias perſequi, et proximam eſſe cum oratoribus poe-*

tarum cognationem (de illis loquor, quibus ſummam copiam, & dicendi facultatē eſt elargita natura) poetamq́; oratori in multis ornandi generibus animaduerti eſſe ſocium, & penè parem. atq; ideo viſum eſt multis Platonis *ſcriptionem, tametſi abſit à verſu, magis poema habendum, quàm comicorum poetarum locutionem, quod paulo magis incitatus feratur, & crebris* verbo*rum luminibus, tanquā ſtellis quibuſdam, ſemper grandis orationem illuſtret. quo in genere* Democritū *quoq; habitum fuiſſe audio. quandoquidem quanuis iſtæ duæ facultates longè ſint inter ſe diſiunctæ, multa tamē exiſtunt* vtriq; *communia, taliaq;, quæ non parum inter ſe mutuò adiutant. quod quidē experior in me ipſe. nam non defuerant, qui me quoq; in aliquem poetarum numerum* veniſſe *crederent.* Quaſi *vero,inquit* Priullus, *nunc primum norimus nos inter nos.* vt *contemptim de te ipſe? perinde poetam diſsimulas, ac ſi nunquam poeticam attigeris, qui libros non parum multos verſibus referſiſti. atq; de ea ipſa arte poema edidiſti ſanè bene longulum, in quo præcepta tradis eius quicquid eſt artificij, conatus adoleſcentulum à grammaticorum ſinu ſuſceptum talem inſtruere,* vt *euaderet poeta omni laude cumulatus, audióq; eum librum legi à multis, & in academijs ab adoleſcentibus memoriæ mandari.*

Iccirco iandudum mecum mirabar, quod omiſsis, vel intermiſsis priſtinis tuis ſtudijs omnia alia ageres, atq; ego quidem de hac re, quod vehementer optabam, nunquam te hactenus appellare auſus fui. Ego *inquam,* Priulle *negare non poſſum poſuiſſe multum temporis,*

& quaſi

& quaſi ætatem triuiſſe in illis ſtudijs, quibus à puero me totum dedidiſſem, non tam, vt animo meo indulgerem, quod faciunt multi, quòd ve in illa facultate aliquid poſſe mihi perſuaderē, mihiq; placerem, quàm vt aliorum voluntati morem gererem. Cum enim iam adoleuiſſem, relictis ſtudijs illarum artium, quas qui tenent, eruditi vocantur, me totum philoſophis, tum theologis tradideram erudiendum, grauiſſimisq; illis ſtudijs Romam adductus operam ſtrenuè nauabam. neſcio quomodo à Leone decimo tunc pont. max. interpellatus fui, vt relicta, reiectaq; omni alia cura, ac ſtudio periclitarer, quid efficere, quantumue progredi valerem in exprimendis, & verſu explicandis rebus diuinis, quæ pertinent ad Chriſti inſtituta, totamq; tam auguſtæ, religionis, ac ſanctitatis rationem optimorū poetarum figuris, atq; virtutibus Latinè; quoad poſſem, ornarem. autumo quia fortaſſe legiſſet quoſdam meæ adoleſcentiæ luſus; verſus inquàm illos, quos olim adoleſcens de re ludicra; ſed non parum difficili, atque inuoluta (Scacchia vulgo vocant) cōſcripſeram; nec non duos quoq; libros de Bombyce. erat enim pontifex ille ex clariſſima, atq; honeſtiſſima, vt neminem veſtrum præterit, Medyceorum Hetruſcorum familia omnium virtutum auctore, qui ad beneficentiam, ad decus, & amplitudinem nati plusquàm homines, dijsq; ſimillimi, dum artes, exercitationesq; virtutum in Italia vbiq; propagare, ac promouere ſtuderent, nihil prius habuerunt, quàm honeſtis præmijs optima inge-

nia elicere, atq; vel remotiſſimum quenq;, & nihil ad ſe pertinentem, in quo eſſet ingenij, et virtutis indoles, liberalitate ſua excitando in omni ſtudiorum genere ad ſummam perfectionem, ad excellentiamq; perducere, digni certe immortalitate viri... Non potui ſanè *tanti pontificis, támque de communi hominum ſocietate bene meriti piæ* voluntati *non obtemperare, ſcripſiq; poetarum more de ipſius Chriſti rebus, & inſtitutis libros* V I. *qui fortaſſe in aliquorum ve-ſtrum manus* venere. *conatus fui in illis, id, quod apprime* Leo *expetebat*, verbis *latinis explicare quædam ſenſa recondita expreſſu difficilia* Hebræorum *linguæ propria, & à ſermonis tum* Romani, *tum Græci maieſtate admodum aliena, grauiſſimas, inquam ſententias parum* verbis *adhuc ornatas, quæ videbantur nulla vnquam ſermonis latini luce poſſe ſatis ſplendeſcere*, vt, *ſi quis forte poſt me eadem præclarius illuſtrare cuperet, aliqua ſaltem à me impreſſa veſtigia inueniret, in quibus inſiſtere poſſet, & ſua ibidem altius imprimere. Sed cum diuina illa de Chriſti rebus à* I I I I. *viris conſcripta hiſtoria non mihi omnem omnino occaſionem ſuminiſtraſſe viſa eſſet opportunè, & loco ſuo, atque ordine extra omnem nimiæ induſtriæ ſuſpicionem, ornandi ea, quæ ſunt eius religionis propria, poetis noſtris adhuc, ſi non planè intacta, ſaltem inexpugnata, ea ipſa de cauſa* Hymnida *conſcripſi. laudum inquam diuinarum librum, quibus* vt *po-*

tui, pro imbecillitate humana proſecutus ſum, deum quidem prius præpotentem trinis perſonis vnum, optimum, maximum, deinde etiam minores Cœlites, tanquam eius ciues, & adminiſtros, imitatus in hoc ſcribendi genere diuerſa tamen religionis ratione antiquiſsimos theologos Orpheum, Linum, Mercurium. Vides *igitur* Priulle *me non ab re iſtæc ſtudia diſsimulaſſe. negaui me eſſe poetam, quod poetæ quæ canunt, ſcribuntúe, ea ſuapte ſponte, atque animi libera quadam oblectatione faciunt. ego* vero *iſta, qualiacunque, iuſſus, ne dicam, coactus, ſcripſi rectiusq́; fere* Leonis *decimi poemata, quàm mea dici poſſunt. tandem, reſtincto in me calore illo, ſine quo negabat* Democritus *quenquam poetam magnum eſſe poſſe, ſerius quàm* voluiſſem *ad me ipſum redij. meq́; retuli ad priſtina ſtudia, quæ licet tempori ſeruiens intermiſiſſem, attamen ea ſemper animo retinueram.* Flaminius vero *noſter extra hanc neceſsitatem poſitus, ſemper fuit ſuus, ſcripſitq́;, quæcunque ei collibuiſſet, nullius obnoxius imperio, verè poetæ nomine dignus. icciroo animaduertere potuiſtis in illa tam longa, multumq́; litigioſa reipub. accuſatione quàm incitatus ferretur, quàm grandis,* valensq́; *aſſurgeret, quàm creber luminibus quibuſdam ornaret orationem,* Vt *ambigas, oratorem ne rectius, an poetam dicas. ego* verò *eum vtracunque* velis *manu æquè aptum, potentemq́;, ac paratum etiam pluſquã* vellem *experior.* Non *ignorat*

Vida, inquit Flaminius nihil hic planè fuiſſe ijs opus, quæ nunc perleui arrepta occaſione extra cauſam memorat. verùm ea verborum tenus duntaxat, nihil ex animi ſententia, intimóue ſenſu loquitur. interim nimirum comperendinando ſe colligit, & quantuluncunque poteſt ſpatij ad cogitandum, commentandumq́; ſumit. quod equidem haud moleſtè ſero, vt eum poſtea cum maiore reipub., de qua quærimus, prouentu, audiamus. Tum Polus, *qui itidem quoq; tacitus animaduerterat, cum ſit mitiſſimi ſenſus, animiq́; leniſſimi, & omnibus mortalibus conſultum eſſe cupiat incredibili beneuolentiæ charitate humano generi deuinctus, ſui vſquequaque memor, ſui ſemper perſimilis, vt ipſe quoque ampliaret, Nunquam poſſem ſatis inquit laudare beneficentiſſimi pontificis illius tam ſapiens conſilium in iſtiusmodi re prouidenda Chriſtianis hominibus non modo decora, ſed etiam ſalutari. vix exprimere valeam, quanto ſtomacho audire, aut legere ſoleo, Chriſtiani hominis poemata, in quibus vbiq; Ioues, Veneres, Saturnos, Caſtores, Polluces, & id genus nugas auribus meis inculcant, præter ſabellas, & molliculas, plenasq́; libidinum, & titillationum omnis generis narrationes. tu quoque Vida viſus es mihi aliquandiu via communi ingredi, cùm adhuc adoleſcens illos ipſos tuos luſus iuueniles, quos modò aiebas, amicis legendos dares, inſuper & bucolica, multáque alia carmina ad mores pertinentia dulcia quidem, & illa, quam tantopere vos poetæ*

affectatis, ſuauitate, quadam inquam, vt ita nominem, ſtili lætitia, diffluentia. quàm metui, ne ingenium tuum in illiusmodi ludicris exercitationibus conſeneſceret? in illis tamen, quod minus è religione videatur, nihil vnquam offendi, nihil planè, quod non ſit Socratis auribus, aut ſanctitate dignum. poſtea verò quàm incidi in ea, quæ è Chriſti diſciplina ſcripſiſti, intellexi, quo deinde ad hæc ſeria te homine Chriſtiano, præſertim ſacerdote, digna, explicanda exercitatior accederes, atque limatior, prius in illis iocularibus te aliquandiu exercuiſſe, tanquam in ſumpta Theſi, imitatum nouos, rudesq; medicos, aut tonſores, qui antequam in frequentioribus municipijs medicinam, aut tonſtrinam faciant, ruri, aut in deſertiſſimis oppidulis arti ſuæ ſe quiſque aſſuefaciunt, & quid valeant, prius in corporibus ruſticanorum hominum, quorum non tanta eſt iactura, periclitantur diſcentes eorum periculo. Ad hæc Ceruinus eodem conſilio, inquit, olim doctiſſimi ſanctiſſimiq; viri Baſilius, & Gregorius Nazianzenus itidem factitarunt apud Græcos, quod tu Vida apud latinos. vt enim auocarent adoleſcentes, & ocioſos homines ab Homero, cæterorumq; Græcorum fabulis, & commentis, confecerunt ipſi poemata ad Chriſti diſciplinam, quorum lectione ſe quiſque oblectare poſſet, Alterius ego adhuc extantia non nulla legi, quæ haud ita probantur, vt vellem, ab ijs, qui Græcè

luculenter ſciunt, cum auctor cæteroqui doctus eſſet. Vix ille loquendi finem fecerat, Cum Montius me intuens, Ad rem tandem, inquit, Vida. mittamus, ſi placet, de nihilo natam hiſtoriam, atq; ad inſtitutam diſputationem redeamus.

M. HIER. VIDAE DE DIGNITATE REIPVBLICAE SEV CIVILIS SOCIETATIS AD REGINALDVM POLVM CARDINALEM.

LIBER II.

TVNC ego tacitus intuens *Flaminium, & caput leuiter quatiens, quaſiq; abnutans, non triſtis planè tamen, ſed propior hilari, ac ſubridenti, Ita ne Flamini inquã? Ain verò ſerio? Quid tu hominis es? Siccine eloquentia, et literis abuteris? dij ueſtram fidẽ. Itan prorſus oblitus es tui, vt ad iſtam vitam nos inuites. aut potius obtrudas? ſi iſta ex animo loqueris equidem cupio tibi a dijs immortalibus mentem meliorem dari, qui accuſatoriè inter nos agens rẽpub. & hominum coniunctionem, ex qua vna re cœleſtium quaſi vitam adepti ſumus, indignis acceptam modis adeo exornatam, atq; depexam dediſti, ciuilemq; communitatem, qua nihil magis opportunum, magiſq; ex vſu, aut potius neceſſarium datum eſt humano generi naturæ ipſius munere, adeo oratione vexaſti, adeo raptaſti, atq; coram tam grauibus viris, in tam auguſto cœtu es auſus fuiſti enuntiare, quæ non à philoſopho*

confutanda eſſent, ſed potius à cenſore religionum reprimenda. Tun' *audes iſtum in modum vitæ parentem inceſſere, ſibilisq́; conſcindere, eamq́; pro ridiculo, ac delectamento putare, & te tam nefario parricidio conſcelerare tam impie ingratus?* Quid *porrò boni tu habes, quod non habeas ab ea, aduerſus quam tam atrociter fulminas? id ſanè eſt hominis in literis intemperantis, nimium confidentis ſibi, & abutentis ingenio ad oſtentationem. tota planè aberras* via *totus in phyſicis alienus.* Non *tu te inquàm cohibes? non tu te reſpicis?* Non *ne ſentiebas, cum ea diceres, alioqui doctus homo contra ſenſus, & perſpicuitatẽ, contraq́; omnium gentium conſenſum diſputare? miror pudorem tuum, quo te ſemper probaui, paſſum fuiſſe te tam diu in ea calumnia* verſari, *neq; erubuiſſe te audita quaſi* voce *naturæ, quæ tibi me tacente contradicebat, cùm eas tragœdias declamares tonans, ac fulgens contra deprauatos hominum mores, in quo tua diu fruſtra ſe iactauit oratio.* Quaſi *vero nos corruptelas defendamus, quas quid attinet toties inculcare?* Næ *tunc magnificè putabas rem geri, & ex ſententia, cum* Solem *ipſum* omnia *videntem,* Omnia *colluſtrantẽm interpellabas, conteſtabarisq́;..* Miror *quod itidem non cætera cœli ſidera, tam quæ fixa ſunt, quàm ea, quæ errare* videntur, *teſtatus fueris, neq; imploraueris omnes deos tam ſuperos, quàm inferos, tam maximos, quàm infimos, & medioximos, illum præſertim, qui templa cœli ſumma ſonitu concutit, neq; aduocaris ci-*

ues,

ues, & populares omnis, aduenas, & peregrinos, neq; item clamaueris. O' cœlum, ò terra, ò maria Neptuni. & Orcum ipſum, ac Plutonem non appellaueris. quæ per deum immanitas illa verborum? quæ atrocitas? vel cum laudares diſcerptionem, diſperſionemq́; humani generis, cum mortales in montibus, & ſiluis nullis moribus viuerent, vitamq́; illam non modò rudem, agreſtem, atq; horridam, verum etiam oſcitantem, languentem, & dormitantem tanta verborum effuſione in cœlum tolleres? in qua re viſus es mihi plus æquo tibi indulgere identidem quædam dulcia dictu inculcans, quæ ſunt ambroſia, & nectar poetarum, magis poetam, quàm philoſophum, aut oratorem decentia. Expectabam ideo, vt nobiliſſimi poetæ verſus quoq; de vita ruſtica tanquam teſtes tuæ ſententiæ, & ſuffragatores citares..

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes.
Flumina amem, ſiluasq́; inglorius, ò vbi campi,
Sperchiusq́;, & virginibus bacchata lacænis
Taygeta. Rurſus paulo poſt
O' qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat vmbra.

Quædam ſcilicet feſſi animi, & ocium ſummè expetentis à publicis negocijs, atq; laboribus laxamenta, magis dictu, aut lectu iucunda, quàm quæ ſint ex aliquo vſu; cuiuſmodi quoq; illa cantio apud Flaccum.

Beatus ille, qui procul negocijs,
Vt priſca gens mortalium.
Paterna rura bobus exercet ſuis. & quæ ſequun-

tur, plurimaq́; aliorum alia. Talia cum diceres, nos, qui te audiebamus, animaduertebamus nihil tibi planè deeſſe præterquàm cauſam, Cane tu potius iſtæc feris & belluis, non hominum generi, cui natura comparatum eſt ſocietate delectari, & in communione viuere.

Non ignoro equidem Socraticam eſſe conſuetudinem contra alterius quancunq; vis opinionem differendi, Gorgiamq́; Sophiſtam locos communes inueniſſe, quibus poſsint facilè omnia vel laudari, vel vituperari. parcius tamen, ac reſtrictius agere poteras, eaq́; tibi erant tangenda duntaxat ad dialecticorum conſuetudinem, qui veri, & falſi dijudicandi ſcientiam habent, cum præſertim coram doctis iudicibus mecum tibi eſſet res. Verum quæ præteruolare poteras, ſubtili, & compendioſa diſputatione, maluiſti dilatare fuſo latius ad rhetorum diſciplinam ſermone, & vbi tibi videbaris poſſe oratione volitare, velis, remisq́; nõ pepercisti, vt mihi per oppreßionem cauſam eriperes. Quid ſi ego quoq; aduerſus te clamem, omniumq́; mortalium, popularium, & peregrinorum poſtulem, orem, obſecrem, plorem, atq; implorem fidem? Verum agam tecum ſimplicius, cum non deſit mihi copia rationũ, quibus te cogere queam. Vix dicere poſſem quàm nunc memet mei pœniteat, qui eo redactus ſum, vt mihi opus ſit argumentis probare Solẽ lucere, calere ignẽ, niuẽ eſſe albam, & id genus alia, quæ ſunt per ſe perſpicua, quæue ſenſu nemo non percipit, atq; neceſſe ſit reſpondere contortis quibusdam rationibus tuis, & fallacibus argumentis, quæ ſophiſtarum more, tanquam hamos

quoſdam, aut laqueos, in tota oratione inſidias collocans innexuiſti. metuo nanq; ne rem minimè dubiam, argumentando dubiam faciam, atque incertam, cum ſæpe audierim, ſicut fidem, perſpicuitatem quoq; argumentatione eleuari. Si ego nunc tecum verba ad cõpendium conferens more dialecticorum agere velim, à quibus oratio breuiter ratione concluditur, perfacilis, perq́; expedita defenſio foret, eſſetq́; confectum ſtatim negotium. eſt enim eorum ars contracta, atq; aſtricta quaſi eloquentia. Si te cœpero interrogare de ijs, quæ tantopere, tantaq́; molitione pronuntiaſti in ſingulis inſiſtens, vt de ipſo te intelligam, quid abnuas, quid concedas, potero facilè ex te, vt ille ait, verum exculpere, vt te met ipſe ſtatim mihi vinctum dedas, quod equidem adducor, vt faciam, vt ad ea, quæ mihi dicenda ſunt, de tota reipub. ratione actutum accedere liceat. Tunc Montius, qui nobis laborantibus, quandiu poterat ipſe quieſcere & animo ſuo morem gerere cogitabat. Niſi aliter, inquit collegis meis, et huic Priullo videtur, mihi certe dialecticorum mos differẽdi minus probatur. quorum eſt ſubtile quidem, ſed exile, & ſpinoſum dicendi genus, vt vix intelligantur, quæ ab eis ſqualidius dicuntur. vſq; adeo conciſa ſunt argumentorum contortione, ita compreſſa, & inuoluta, vt videar mihi, cùm eos audio, aut lego, per ſcrupuloſas cotes nauigare. nimirum ſæpe inijciunt laqueos, vt captionibus irretiant ingenia adoleſcentium, & perſæpe veniendum eſt ad ſorites breuibus, & acutulis quibusdam concluſiunculis, lubricum, & periculoſum.

ſanè diſſerendi genus, quod nullam audienti, aut legenti affert delectationem, & ſæpe falſis aſſentiri cogimur. latior mihi, lucidiorq; ſemper placuit argumentandi ratio, quam rhetores ſequuntur. qui ſicut minus acutè, ita minus abſcondite loquentes quodam modo dilatant, atq; res fusè, & copiosè explicant, & omnia quibusdam quaſi luminibus, ſententijs, & verbis illuſtrant. Aequum eſt præterea te Vida eorũ armorum genere, quibus te Flaminius appetijt, eum repellere, atq; ſi vales, conficere, vt ſit par pugna, æquaq; colluctatio, neq; verendum eſt, ne hora nos interpellet, cum adhuc multum ſpatij ad veſperum ſuperſit, etiam nunc ſcandente Sole, totaq; dies ſit noſtra, quam huic diſputationi omnem dicauimus. Cenſeo itidem aſſentiente etiam Polo Ceruinus, inquit. dices nihilo ſecius inter reſpondendum, interq; refellendum, ea, quæ tibi iandudum dicenda erant, ni Flaminij interuentu, intercurſuq; impeditus fuiſſes, ſublata interdum verborum contentione, docentis magis ſimilis, quam repugnantis, neq; hanc prorſus orationem tibi contra eum ſuſcipiendam arbitror. tunc ego. ſuſtinebo igitur duas perſonas, qui vix vnam ferre valeo, quando ita vultis, minuamq;, quantum potero, contentionem. perſequar inquàm ea, quæ erant propria huius diſputationis, & quod modo exorſus fui, prætexam, & totam rem explicabo, atq; interdum occurram Flaminij fallacijs, quoties mihi ſe offeret occaſio imitatus impigrũ gladiatorem in arena pugnantem, qui aduerſus inimimicum vſquequaq; dextrouorſa icit manu. Si tamen

ſibi ex vſu fore conſpicatus ſit, eadem manu ſiniſtrorſum flexa ictum retorquet, atq; aut ferit, aut cauet, et imminentem ſibi plagam reijcit, atq; refutat. Agam itaq; tecum Flamini potius, vt volunt noſtri heroes, fuſa, & fluente oratione, quàm illa contorta, acri, atq; vibrante, magis tamen orator ex academiæ ſpatijs, quàm ex rhetorum officinis, neq; tam tecum pugnabo, quàm aperiam quid ſentiam de tota re, quæ eſt in manibus. Porrò tuæ argumentationes me leuiter tangunt, qui vis rem ad glandes, ad caſas, aut potius ad cauernas, ferarum luſtra, & volutabra redire; nanq; tuã omnem diſputationem, tanq́; longam orationem paucis conficere ualerem, proſternere, atq; obterere, & tota cauſa dici poſſet, ac perorari duobus, aut tribus verbis. quandoquidem, quæ ego pono, atq; ea, quæ tu impugnas, non eadem ſunt omnino, ſed longè inter ſe abiuncta, atq; diuerſa, & prorſus alia. Ego rempub. ciuitatemq́; defendo. contra tu fœdiſſimam tyrannidem, & improborum dominatum probris inſectaris, res oppidò, à ſeſe mutuo diſtantes, et diſpartitas. igitur mihi nulla tecum eſt controuerſia, nulla certatio. Quod tu oratione plena ſtomachi deteſtaris, neq; mihi illud perplacet. Vide quantum à ſcopo aberraris. Laudo ego veræ, & ſolidæ reipub. diuinitatem, et perfectionem. tu contra in ciuitatis corruptæ, debilitatæ, decurtatæ, affectæ, aſflictæ, morientis, planèque iam mortuæ ſimulacrum, & vmbram inanem inueheris. de homine viuo, atq, vigente, et omni genere laudis præcellente à me quæritur. tu affers proiectum, & planè

mortuum corpus, rancidumq́; cadauer, de quo mihi cõtradicas. an tibi videntur concinere reſpub. atq; tyrannis? vide quàm nimis multa profuderis nulla de cauſa, quàm fruſtra tantopere laboraueris. ſi ego vellem, totius huius, quæ mihi tecum eſt, controuerſiæ hic terminus adeſſet, cauſaq́; dicta me ſalua exiſtimatione ex hac turba nullo negotio expedire poſſem. nihil planè aduerſus rempub. nihil contra ciuitatem peroraſti. Sed contra confuſionem quandam, contra ſceleratorum hominum factionem, & conſpirationem, contra ſcelera, & latrocinia cuiusdam conflatæ, coeuntisq́; multitudinis, contra omnino aliud, atq; ego propoſueram, declamaſti, & ſeculum noſtrum hominum vitijs, & flagitijs commemoratis nobilitaſti. nihil hercle prorſus dixiſti. Ego regem iuſtum, ac bene moratum poſco. tu in medium affers teterrimum tyrannum, ad quem pertinet illa ſententia. Si violandum eſt ius, & quod ſequitur, ab Euripide Ethecocli ſceleratiſsimo, vt perſonæ ſeruiret attributa. talis nanq; rex datam ſibi ad ſalutem, & ad conſeruationem ciuium poteſtatem, ad bonorum peſtem, perniciemq́; conuertit. porrò quid attinet toties deprauatos eſſe mores inculcare? Si prius inter nos conueniſſet, quid ſit reſpub. tua neutiquam adeo vagata eſſet, neq; tam latè hac illac fluctuaſſet oratio. ecquem tam amentem exiſtere arbitraris, qui approbet vitioſas reſpub. aut verius tyrannidas, de qua re vrges identidem, & mordicus pugnas. Vt igitur, quæ ambo dicimus, concinant, conſtetq́; inter nos, quid ſit res, de qua loquimur, neue confuse agamus; quæſo te

bona venia liceat mihi te ſaltem de hoc percunctari. quæ res huic voci ſubiecta ſit. Prius id nomen quam vim habeat, tibi eſt aperiendum breui quadam, & circunſcripta explicatione, id quod poſitum in Phedro à Platone probat vehementer Epicurus, affirmatq; in omni diſputatione fieri oportere. Sic enim quod inuolutum eſſe videtur, euoluitur, atq; dilucidè explicatur. Ad ea Flaminius. Quando me, inquit rogas, Scio variè à philoſophis rempub. definiri. Plato ſiquidem dixit eſſe vitam ciuitatis. eam Ariſtoteles apertius explicat inquiens, eſſe eorum, qui viuunt in ciuitate rectam quandam inſtitutionem. alibi autem latius, ac luculentius declarauit. eſſe inſtitutionem ciuitatis circa magiſtratus omnis in ea ordinandos, præſertim circa primũ, ad quem ſpectat omnes alios ſumma auctoritate, & poteſtate inſtituere. Alij vero alijs verbis idem ferè innuunt dicentes rempub. eſſe rem populi. cum rem dicũt, ſummam ego intelligo, vt rei vniuerſa vis & genere, & proprietate quadam enucleatè declaretur. neq; puto hic quicquàm eorum, quæ ponenda erant, deeſſe, neq; quicquam ſuperfluere, aut redundare. Bene habet, inquàm, nunc video tandem incipis te dare in viam, qua ad id, quo volumus, peruenitur. ita enim ſpero conſtare poſſe id, quod venit in diſceptationem. hanc verò breuem, & circunſcriptam explicationem video cõuenire omnibus reipub. formis, ſiue ab vno rege, ſiue à principibus ciuitatis, ſiue ab vniuerſo populo geratur. neq; enim rectiones huiuſmodi inter ſe genere, ſed forma tantùm, & ſpecie differre dignoſcuntur. Hoc iacto

diſputationis noſtræ fundamento, inchoata adhuc tantum eſt reipub. ſpecies, exiſtitq́; in animis noſtris adũbrata eius cognitio. nondum abſoluta, atq; perfecta. nã vtracunq; harum definitionum, quas vltimo loco dixiſti, tibi probetur, eius partes adhuc tamen reſtant explicandæ. Conuenit ſanè rempub. eſſe rem ciuitatis, aut populi. nam primam fuiſſe, vt tu quoq; memoraſti ab Ariſtotele introductam noui, alterius autem auctorem extitiſſe accepi P. Scipionem Africanum apud Ciceronem in libris, quos reliquiſſe ſcriptos de hac ipſa re ipſe teſtatur. nihil planè inter ſe differre, ſed vnam eandemq́; omnino eſſe intelligo. Oportet tamen à nobis lucidè, ac perſpicuè declarari, quid ſit populus, quidúe ciuitas, ex qua populus omnis. ſecus adhuc verſaremur in tenebris, atq; hallucinari poſſemus. Porrò ego colligo ex verbis Ariſtotelis ciuitatem non eſſe omnem hominum coeuntium multitudinem, ſed eam duntaxat, quæ congregata eſt ad benè, beatèque degendam vitam, vt etiam Africanum populum definiſſe audio, non omnem cœtum, ſed illum tantum, qui iuris conſenſu, & vtilitatis communione eſt ſociatus. Vides igitur ex ciuitatis, aut populi, idem enim ſunt, breui deſcriptione in repub. exiſtere quandam vtilitatũ communicationem inter eos, qui coniuncti, congregatiq́; viuunt. neq; tamen propter omnem vtilitatem fit huiuſmodi conciliatio, neq; ſolum vitæ ipſius cauſa, vt ſcilicet homines hac coniunctione vitam degere poßint. parum enim in hoc à cæteris animantibus, quæ ſocietate gaudent, differret hominum genus. nam & illa

quoq;

quoq; inter ſe multa communicant eorum, quæ attinent ad vitam producendam, atq; tuendam. nempe nullum animal præter hominem eſt felicitatis capax, quem finem, & extremum eſſe ciuilis ſocietatis omnes cordati philoſophi ponunt, quod eſt non tantũ viuere, ſed etiã bene viuere, ad quod communicatio vitæ. & publice, & priuatim plurimum confert. communicamus enim inter nos actiones, quæ proficiſcuntur ab honeſtate, id eſt à perfecta virtute, quæ circa vſum, & exercitationem verſatur, quam prudentiam appellamus, locatam in delectu bonorum, & malorum, ſemper cum iuſtitia coniuncta, ſine qua nulla eſſe poteſt cõmunis vtilitas, quod quidem exiſtit illud optimum bonum, quod rempub. gerentibus proponitur, tanquam extremum, & ſummum. Vt enim gubernator propoſitum habet finem, ad quem tendit, curſum ſecundum, medicus ſalutem, imperator victoriam, ita moderatori reipub. beata ciuium vita proponi debet, vt opibus, copijsq; & gloria ampla ſit, atq; virtute honeſta. Porrò ciuitatis naturam Ariſtoteles concluſè, & enucleatè expreßit finem eiuſmodi congregationis, ciuiliſq; ſocietatis includendo, vt ſcilicet ciues benè, beateq; viuant, in quo quidem ineſt vis, atq; ſententia iuſti, ac iuris colendi, ſine quo nulla humana ſocietas queat exiſtere diuturna, cuius rei gratia dixit omnem eam inſtitutionem pertinere ad magiſtratus ordinandos, quorum opera ius in ciuitate retinetur. omnis nanq; reſpub. inſtituitur ciuitatis ordinandæ cauſa, ex quo ordine omnis prouenit ciuium quies, pax, & tranquillitas. ſine ci-

uium enim concordia, ex qua fit quies, & pax, in ciuitate nunquam bene, & beatè viui poteſt, qui, vt diximus, eſt ciuilis conſociationis finis. concordia profectò nulla erit vnquam in ea cōgregatione, in qua ius, & æquitas non colantur, ea que ciuitas nullo loco eſt habenda, neq; rectè eo nomine vocari poteſt, in qua illa virtus non regnet, quæ conſtat ex hominibus tuendis, ideſt ex ſocietate generis humani conſeruanda, quā quidem iuſtitiam vocamus, ad quam nati ſumus, & ex qua vna virtute viri boni nominamur, cùm ſit fundamentum totius boni, pulchri, atq; decori, ſed etiam ſine ea nulla humana ſocietas exiſtere valeat. ſunt nanque ea duo inter ſe vſque adeo coniuncta, ac coniugata, vt natura reciprocentur, & alterum ſine altero eſſe nequeat. Sicut enim, niſi ſit iuſtitia, non poteſt conſiſtere humana ſocietas, ita iuſtitia nō poßit eſſe in terris ſine hominum ſocietate. ſiquidem homines alius alio participando, communicandoq; inter omnes, iuſti natura fiunt, vt poſtea latius dicetur. Hinc Herodotus *prudens rerum ſcriptor ait fruendæ iuſtitiæ cauſa olim reges conſtitutos, id eſt reſpublicas adinuentas fuiſſe, quarum gubernationem initio omnium penes reges fuiſſe, & ipſe, & alij luculentißimi ſcriptores literis prodiderunt, vt apud* Medos, *Perſas*, Aegyptios, *Mycenæos*, Argiuos, *Bactrianos*, *Armenios*. Nimirum *eius virtutis tanta vis eſt, vt etiam qui maleficio viuunt, haud conſiſtere poßint ſine aliqua iuſtitiæ particula. omnis nanq; eorum coitio diſſoluatur, niſi in diſpertienda præda æqualitas ſeruetur, et cuiq; tribua-*

tur pro dignitate. vſq; adeò in omni congregatione requiritur iuſtitia, quæ eſſe non poteſt, niſi inter eos, qui congregati ſunt, æquo iure viuatur. quod ex Platonis repub. planè intelligere poſſumus. ambigere enim videtur ipſe philoſophus, aut qui de eius ſcriptis iudicãt, vtrum nomen, ac titulus ei libro potius congruat, de repub. ne, an de iuſto, atque ideò, ne erratum eſſet, vtrunque inſcriptum fuit. igitur in definienda ciuitate, niſi vis iuſti, iuriſq; exprimatur, non includitur ciuilis ſocietatis finis, quæ eſt communis vtilitas, quod per ſe eſt optimum bonum. Planius, explicatiuſq; egit Africanus in populo deſcribendo, aduertens non eſſe omnem cœtum multitudinis, ſed tantùm eum, qui eſt iuris conſenſu & vtilitatum communione ſociatus. ſanè complexus eſt & finem ciuilis coniunctionis, & id cuius ope, atq; præſidijs peruenitur ad finem. hinc colligimus eſſe tunc rem populi, cùm bene, iuſteq; geritur ſiue ab vno, ſiue à paucis, ſiue ab vniuerſo populo. Itaq; reſpub. ſiue ſit inſtitutio ciuitatis, ſiue res populi, vt Africano placuit, niſi iuſtè gubernetur, non habenda eſt, neq; reſpub. neq; ciuitas, neq; populus. quod etiam dictum volo de quamlibet ampliſſima prouincia, aut regno, quod conſtet ex pluribus ciuitatibus. eſt nempe eadem ratio. vt enim colligitur ciuitatem eſſe communicationem quandam vtilitatum inter ciues, vt rectè inter eos viuatur, & cum virtute, ex qua fit felicitas, quæ eſt opus animi ab ipſa virtute proficiſcens, ita quoq; regnum multarum vrbium intelligi poteſt, nihilq; diſcriminis exiſtere inter ciuita-

tem, & gentem, vel, vt nunc loquuntur, regnum, niſi quòd in gente, aut regno eſt maior multitudo nobilium, & clariſſimorum virorum conuiuentium rectè, & honeſtè, & ad virtutẽ. eſt nanq; ciuitas pars gentis, aut regni. quippe prius domus fit ex pluribus hominibus, ex pluribus domibus, ſeu familijs fit vicus, ex multis vicis conflatur ciuitas, deniq; gens, ſeu regnum conſtituitur ex multis ciuitatibus legum communione vtentibus. Idem ſanè finis, qui eſt propoſitus ciuitati, debet eſſe etiam toti genti. nec tantùm vni prouinciæ, ſed vniuerſo hominum generi, ſi in vnã ciuitatem, aut prouinciam poſſint conuenire omnes homines, & vtilitates ciuilis coniunctionis inter ſe communicare. Etenim & quilibet ciuis, & ciuitas, & gens omnis omnia referre debent ad virtutem, & ex ea agere, reipub. q; moderatorem eniti par eſt, atq; animum intendere, vt tam ſinguli ciues, quàm tota ciuitas, aut gens vniuerſa in laude viuant, atq; virtute, cuius bono omnes in tranquillitate poſiti ſint felices. felicitatẽ vero conſequi non valet qui non omnia è virtute agit, ex qua oritur honeſtum illud, ad quod, tanquam ad ſignum, omnis rerum publicarum rectio, ſicut cæteræ quoq; actiones, maximè vero hæc, eſt dirigenda. nihil autem honeſtum eſſe poteſt, niſi ſeptum ſit, ac ſtipatũ omnium præclariſſimarum virtutum corona, in qua oportet eminere, atq;, vt inquit Plato, præfulgere ipſam iuſtitiam, propter quam humana ſocietas, reſpub. & ciuitas, omneſq; communitates inductæ fuerunt. In illis vero hominum cœtibus, in quibus, ea quæ dixi,

non inueniuntur, nulla exiſtere poteſt reſpub. neq; illæ ciuitates ſunt habendæ. Potes deniq; Flamini intelligere *ex his, quæ hactenus à me dicta ſunt, inuectus ne fueris in rempub. an in quanpiam aliam hominum conſociationem, coitionemúe ab hac, de qua quærimus, longè ſeiunctam, in quo quidem errore tua diutius verſata eſt, atq; vagata oratio, & pro repub. longis ſpatijs inſecutus fuiſti eius vmbrã quãdam, et vanam effigiẽ, cum qua dimicares. ut apud* Homerum Diomedes *ratus ſibi eſſe certamen cum* Aenea, *cumq; ſe perſequi, atque vrgere, tandem reſipiſcens ſenſit ſibi rem eſſe cum inani imagine. poteras tute quidem agnoſcere, an ea congregatio, de qua loquebaris nomen reipub. mereretur, ex fine ipſo, qui proponitur, quóue omnium rerum, quæ ab arte, et ab hominum induſtria proficiſcũtur, natura, & vis apprimè cognoſcitur.* Poteras *inquàm ex* Africani *ſententia liquidius inſpicere, an illa, quam memorabas, eſſet res populi, & an ille populus.* Hic Priullus. *nollem inquit* Vida *interrumpere continentem orationem tuam. verum tamen hic, ſi liceret, te libenter interpellarem, ne quis in animo meo ſcrupus reſideat.* Licet, *inquàm*, veteris *academiæ lege.*

Quid eſt eorum, quæ hactenus à me dicta ſunt, quod te animi torquet? At *ille memoraſti tu quidem, inquit, initio homines in montibus, & ſiluis palantes, ac diſſipatos ſe oppidis, mœnibusq; ſepſiſſe coeuntes, vt ea ſocietate coniuncti, ac conciliati,* virtutis *amore inducti vitam beatam agerent, quem finem humanæ conſociationis exiſtere plurimis* verbis *diſputaſti.* Omitto

à noſtris, qui Chriſti ſequuntur inſtituta, iſtis omnino repugnari. nam video hanc à te diſputationem inſtitutam magis ad placita antiquorum philoſophorum, & ſententias reſpiciendo, quàm ad Chriſtianæ veritatis rationem. Plato ipſe quem philoſophorum quędam veluti deum vos philoſophi ſuſpicitis, ac colitis, fatetur ñullos, paucißimis exceptis, beatos exiſtere, ne dicã, eſſe poſſe, dum corpori, tanquam ſaxo oſtreæ, alligati tenentur. quæ igitur beatitudo, aut felicitas ſperari poteſt ab illis, qui tot numero in communione viuunt? cenſes'ne ædificandas tanta molitione, tantorũq; operum impenſis amplißimas vrbes, vt in eis ex tot millibus ciuium communi iure ſociatorum vnus fortaſſe aliquando, aut plurimùm duo felicitatem, quæ eſt rerum humanarum finis, conſequantur? Præterea quis credat rudes illos primos homines ex vltima antiquitate ignauos, deditos ventri, ac ſomno, indoctos, incultos, literarum, & bonarum artium inſolentes, quorũ vitam, mortemq; iuxta exiſtimandam duco, ex agreſti illa, immaniq; conſuetudine, virtutis ſpeciem, & pulchritudinem cognitam habuiſſe, eamq; tanti feciſſe, vt in hanc communionem vitæ honeſti cauſa concordes conuenerint, ſe ſeq; legum vinculis colligandos, conſtringendosq; ſua ſponte tradiderint, atq; alienæ ſe effecerint poteſtatis? videtur potius eos neceßitate aliqua adactos fuiſſe, & alijs planè cauſis impulſos magis ad corporis, vitæq; præſentis commoditates, quas adamabant, pertinentibus, quàm ad animi bona, quorum penes eos nulla electio eſſe poterat, cùm talia, nondum

exiſtente philoſophia, penitus ignorarent. Poſtremo *ciuitatem definis, perinde ac ſi quippiam ſit artificioſū. atqui ſemper equidem audiui, & apud principes philoſophos legi huiuſmodi hominum conciliationem natura ipſa ſuadente, atq; occulta, ex tacita quadā* vi *perpetua, & æterna cogente exiſtere.* Tunc ego, *ad hoc* vltimum, *inquàm, quæ fuit tui ſcrupuli tertia quæſtio,* vt *præpoſterè reſpondeam, eſt expedita, faciliſq; reſponſio, quandoquidem quæcunq; ex arte, & hominum cura, atq; induſtria efficiuntur, cognoſcuntur planè ex fine, & bono, ad quod conſtituta ſunt. licet* vero *nati ſimus ad ſocietatem, ad quam naturali quodam animi impulſu* vehementi, *& affectione rapimur, tamen cum ciuitas ipſa non inſtituitur, aut perficitur abſq; hominum opera, atq; induſtria, ab arte quodam modo proficiſci* videtur. *ideo ex fine, & bono, quod eſt ipſum iuſtum, & ab* Ariſtotele, *& ab Africano definita fuerunt & ciuitas, & populus.* Cauſam vero *conſtituendæ ciuitatis, quæ fuit altera dubitatio, fuiſſe hominibus,* vt *benè, beateq;, ideſt honeſtè, & cum* vir*tute* viuerent, *nemo, qui rectis* vtitur *ſenſibus, ibit inficias. id omnes planè cordati philoſophi fatentur. non negarim alias quoq; cauſas permultas ad hos cœtus, & ſocietates conciliandas conſtitiſſe, quod &* Ariſtote*les, & alij philoſophi quoq; concedunt. ſiquidem communio loci* vnà viuentibus *maximam affert delectationem. homo enim hominem natura diligit, ac gaudet iucundiſſima* vitæ *ſocietate, neq;* vllius *rei poteſt cuiquā eſſe diu iucunda poſſeſſio ſine ſocio, cuius fide, officio,*

ac diligentia iuuari queat. ipſum vero ſimul uiuere, per ſe multarum commoditatum cauſa exiſtit, cum ſibi mutuo ciues deſeruire, prodeſſe, & ſubuenire valeant, tutiusq́; ideo viuant. atq; ita propter officiorum communionem homines multitudine congregati commodius viuunt, multoq́; melius tueri ſe valent contra validiorum vim, ferarumq́; incurſus, quàm diſperſi. nã communi malo ſalutem quærentes ſua conſilia in mediũ conferunt, periculisq́; communibus, communicatis opibus, obuiam eunt. Proinde cauſam quoq; ciuili conſociationi attuliſſe potuit, cum ſanguinis cõmunicatio per mutua connubia tum rerum permutandarum, & quauis alia ratione contrahendarum commoditas. bona quidem hæc omnia exiſtunt, & perquàm oppidò vſui ſunt hominũ generi, quæ ex ciuili coniunctione proueniunt, & ad ea illi fortaſſe reſpexere, qui primi hanc ſocietatẽ inierunt, non tamen vt ad extremum, & vltimum bonũ, quod quidem quid aliud eſſe potuit, quàm vt bene, & beate viueretur, ideſt ipſa beatitas, quæ eſſe non poteſt, niſi in vita honeſtiſsima, atq; electiſsima? conſtat autem ex eis actionibus, quæ ſunt virtuti, ex qua id, quod dicimus honeſtum oritur, conſentaneæ. Potiſsimum igitur propter vitæ honeſtatem, quæ eſt ipſa virtus, aut quicquid virtute geritur, tanquam propter eam rem; in qua re completur illud extremum, atque excellens, perfectum, & abſolutum bonum, conſtituta fuit primum ciuitas, vt, inquàm homines agerent vitam conſentientem, reſpondentemq́; virtutibus, honeſtam, conſtantem, & naturæ congruentem, vt vtilitas

litas ſecuta ſit ciuilem ſocietatem, non ſocietas vtilitatem. Inter autem omnes virtutes diximus nullam eſſe illuſtriorem, nec quæ latius diffundatur, ipſa iuſtitia, quæ eſt aliarum domina, & regina, conſtatq; ex hominibus tuendis, ideſt ex ſocietate generis humani, dum communi vtilitate conſeruata, ſuum cuiq;. tribuit pro dignitate. quod haud facile fieri poteſt, niſi in congregatione, & cœtu ciuili, vbi culpæ pœna, atq; animaduerſio, quæ eſt animi medicina, certa conſtituitur. in quacunq; ciuitate hæc virtus omnia moderatur, eam beatam putant. Raros autem eſſe beatos, vt obiter ad tertiam quæſtionem, quæ tuo ordine erat prima, reſpondeam. erant enim duo illa coniuncta, quæ dubitabas, alterumq; pendebat ab altero, quod poſt pollutum, corruptumq; humani generis ſemen ob principis hominis omnium hominum parentis inſignem aduerſus deum fraudem, atq; perfidiã rari iuſtitiæ omnes numeros impleant, pauciſſimiq; inueniantur, quibus nihil deſit eorum, quæ ad moralem, vt ita dicam, felicitatem perficiendam requiruntur. nam de ea felicitate more philoſophorum loquor, quæ in hac mortali uita haberi poteſt. de alterius verò vitæ, immortalis, perpetuæ, ac ſempiternæ abſolutiſſima felicitate, de qua differunt theologi, alio loco à nobis agendum erit luculentius, lotis manibus, & nudo ab operimento capite, luſtratiſq; animi ſenſibus. Licet igitur in communione viuentes non omnes felices, aut beati planè exiſtant, ſpe tamen felicitatis, ac beatitudinis conſequendæ (de probis, & honeſtis ciuibus loquor) in laude viuunt, & virtute,

paucioraq́; illis deſunt, quàm improbis, & flagitioſis.

Satis autem feliciter, pingui minerua agens ego illos in repub. viuere ſtatuo, qui omnibus detractis vitijs, cumulati omni laude neq; alios afficiunt iniuria, neq; ab alijs læduntur, quorum alterum quidem homini frugi non omnino difficile, alterum verò eſt difficillimum, niſi ſint omnes boni, poßintq́; æquo iure viuere in ea ciuitate, in qua ius, lex, & fas ſunt potentißima. Nec *vero dubitandum eſt, quin illi primi homines, quantum uis, rudes atq; agreſtes virtutis vim præſenſerint, aliquamúe prænotionem habuerint, licet ſubobſcuram, & adumbratam. honeſtum enim, & decorum etiã puerorum animos natura, & ſpecie commouet, quod per ſe ſit pulchrum, & laudabile; licet illis nondum nobilitatum, aut illuſtratum, à nulloq́; laudatum, ipſum ſua luce, & ſplendore præfulgens.* His Priulle *tibi à me ſatis reſponſum eſſe arbitror ad ea, quæ rogaſti. niſi quid vis ad hæc, ad* Flaminium *reuertar, vt eius oppugnationi reſiſtere pergam.* Per me vt *libet, inquit, ego ſanè nihil amplius moror.* Vides *igitur* Flaminij *nullam mihi tecum eſſe controuerſiam.* Ego *profectò loquor de matrona ſtolata, atq; honeſta, tu contrà de ſcorto, & turpißimi lupa verba facis. ego poſco hominẽ, tu affers vmbrã. nempè cũ de repub. quæſitũ eſſet apud nos, tu quandam picturam reipub. ſqualidã, collapſam, coloribusq; euaneſcentem, quam illuderes, in ſcenam induxiſti. quærebam ego formam reipub. integræ, ac florentis. tu mihi attuliſti inane ſimulacrum ciuitatis vitio temporum lapſæ, corruptæ, vetuſtæ,*

annis, ac pannis obſitæ, & obſoletæ, neglectæ, ægræ, elatæ, ac comploratæ. Cenſes'ne, rogo, rempub. illam, quam accuſatione acerrima proſcidiſti conuenire cum forma illa, quam tradiderunt tot illuſtribus literis ſapientiſſimi Græcorum? cur non potius ciuitatem heroicorum temporum, de qua diſſereres, tibi propoſuiſti? ad fecē, atq; illuuiē, ad labē, & lutū huius tēporis te demiſiſti, atq; in omnium ſordium ſentina plane demerſiſti, quo tempore non modò ex pulcherrima facta eſt deterrima, ſed potius omnem rempub. amiſimus, prolapſaq́; ſunt omnia, vſq;adeo, vt homines quaſi videantur conuerſi in belluas retenta tantum oris, & humani corporis figura. tute ipſe iudicare potes in tanta verborum profluentia nihil abs te dictum, quod tangeret ſententiam meam. fruſtraq́; te omnem laborem profudiſſe. Verū tamen videbimus quales tuæ fuerint rationes, quàm fragiles, quàm lubricæ, & inconſtantes. Dirimere conaris, ac demoliri ciuilem hominum in terris omnibus ſocietatem, quæ vitam omnē continet, vt homines euerſis, relictisq́; vbiq; vrbibus diſſociati, palantesq́; in montibus, & ſiluis rurſus vitam ſolitariam degant. id profectò optimis rationibus probare poſſum, ac cogere, eſſe aduerſus naturam ipſam bellum gerere, atq, pugnare. conniteris nimirum obſtare, ne ignis, fumus, & odor, atq; id genus leuiſſima corpora vi ſua, innataq́; proprietate ſurſum verſus ferantur, neue rurſus lapides, terra, aqua, et quæ grauia ſunt natura, ſuopte pondere directo deorſum rapiantur. adoreris item fluminum, & aquarum decur-

ſus coercere, ne per decliuia labendo tandē mare influāt. iſtuc profectò eſt gigantum nixu in cœlum iter affectare, atq; moliri. Acta agis. facilius hercle igni vim, & naturam eripies, ne admota calefaciat, aut ſoli luminum cœleſtium maximo, ne luceat, quàm homini ad ſocietatem nato, ne ſit hominum appetens, neúe cum eis libenter copuletur, vel ob eam cauſam tantū, quòd ſit homo, quòd inquàm ſit ei à natura inſitum. quod licet ſit commune etiam aliquibus animalibus præter hominem, vt facile vnumquodq; cum illis, quæ ſunt ſui generis congregentur, aliud quidem alio magis, neq; eodem planè modo, attamen in hominibus longè alia ratio. Nempe non ſolùm natura homines aptos fecit ad ſocietatem hominum, ſed etiam ita comparatum eſt vitæ, naturæq; noſtræ, vt ne quidem ſoli eſſe diu, aut viuere valeamus. quod profectò negare non potes, niſi totam phyſiologian euertere velis. ego verò efficiam ſolidis rationibus, vt ne ſalua exiſtimatione negare poſſis.

Principio arbitror inter omnes philoſophos conuenire, naturam tam prouidum, ſolertemq; artificē, conſilij, & rationis minimè eſſe expertem. nihilq; ideo eā temerè, fortuitò, ac ſine cauſa facere, ſed omnia conſiderate, conſtanterq;, & ex iudicio moliri. hoc poſito fundamento res per ſe ipſa manifeſta erit. Exploratum eſt etiam phyſica ratione omni rei, quæ eſt ſecundum naturam, oportere etiam ea naturalia adeſſe, ſine quibus exiſtere. & conſeruari non poſſit. parum vtiliter nanq;, incaſſumq; laboraret natura, ſi ea, quæ facit, nullo modo tueri ſtatum ſuum valerent, ſed ſimul

atq; orta eſſent, interirent, atq; eſſe deſinerent. quarè cùm homini naturale ſit viuere, naturalia itidem illi ea eſſe oportet, quæ ſunt ei ad viuendum neceſſaria. inter alia autem, quæ maximè homini requiruntur ad vitam degendam, conſtat in primis eſſe hominum ſocietatem, ad quam nati ſumus, & ſine qua viuere nequimus. ſequitur igitur hominem natura eſſe ſociale animal.

Quod vero humana ſocietas, ſit hominum vitæ neceſſaria, per ſe liquet, & experimento quotidie docemur. ex ijs, quæ ab ea multifariam vitæ ipſi ſuppeditantur. Porrò non prætereundum eſt in ipſo cuiusque ortu, quàm diuerſa ſit hominum, et cæterorum animantium conditio. nam muta quidem pleraq;, ſimul atque materno vtero edita ſunt in lucem, erigunt ſe protinus ita ferente natura, & pedibus ſuis nituntur. incedunt item, & varijs diſcurſibus huc, atq; illuc iam tum geſtiunt. homo vero inualidus, imbecilluſq; naſcens, ſolo proiectus multos menſes iacet, neq; mouere ſe loco, neq; per ſe ſtare valet, diutiuſq; alienis opibus, ſubſidijsq;, & adminiculis ſuſtentatur. quatuor enim rebus longè ſecus, quàm cætera animantia, homo indiget ad vitam tuendam, victu, veſtitu, periculi propulſatione, et diſciplina. Quippè natura cunctis animantibus, præterquàm homini, facilem, expeditumq; ſe alendi modum, facultatem, facilitatemq; elargitur, funditq; ex ſeſe illis nihil laborantibus paſtus varios, varieq; abundantes, terra herbas, et fructus nulla eorũ cura, atq; induſtria ad cibum ſumminiſtrante, flumina, & fontes ad potum. at Lupis, Leonibus, ac Tigribus, cun-

ctisq; illis feris, quæ raptu, & ſanguine ſe paſcũt, alias pecudes inualidiores eadem parens, atq; altrix ſufficit, quarum carnibus alantur. Humanæ autem vitæ ſuſtẽtandæ haud planè ſatis eſſe poſſent per ſe herbæ, aut fructus, pecudumúe, aut ferarum carnes, niſi multa arte, multoq́; opere, atq; negotio iſtiuſmodi cibaria mollita eſſent, ſubacta, atq; confecta. nempè humani corporis longè mollior, infirmior, atque imbecillior eſt natura, quàm cæterorum. idem contingit in veſtitu, quod erat ſecundum. quandoquidem natura ipſa beſtiarum corpora proprijs indumentis texit, ac ſepimentis, vt absq; ulla alterius ope per ſe ſatis cœli vim, atq; iniurias perferre valeant. alias quidem corijs, pellibusq́; duriſſimis muniuit, & lanæ velleribus, ac pilorum denſitate veſtiuit. alijs plumas dedit, quibus tegantur. aſt hominem nudum, inopem, inertem, alienas opes expectantem abiecit. Ad propulſandum quoq; periculum quod à me tertio loco poſitum fuit, mutis animantibus eadẽ communis omnium mater, & magiſtra largior, atque benignior fuiſſe videri poteſt, longeq́; eis conſultius prouidiſſe. etenim illis cauit, vt ſuis viribus, ſuoq́; marte aduerſus iniurias tueri ſeſe valerent. alia itaque dentibus, alia cornibus, alia vnguibus armauit. aliquibus item pedum pernicitatem, & agilitatem corporis dedit, qua ſe quirent ab iniecto periculo liberare, & validiorum vim eludere, atq; euadere. hominem verò harum rerum inopem, inermem, atq; indefenſum reliquit, nihilq́; ei tantopere proſpexit. Quarta quoque ratio à me propoſita fuit ob diſciplinam, qua ſine in-

tuemur hominē minimè implere poſſe vitæ munia. animantia enim ratione carentia omnia per ſe agunt, quæ ad vitæ, naturæq; conſeruationem pertinent abſq; docentis miniſterio, nulla diſciplina, nulla doctrina inſtructa, ſed ſola quadam, magna hercle, & incredibili, naturæ vi, atq; inſtinctu. ſiquidem animaduertimus aues ſub partus tempore ſemper conſtruere nidos, eoſq;, quā molliſſime poſſunt, ſubſternere, licet nullas alias vnquam ſui generis aues uiderint nidificantes. canes præterea cum pariunt, per ſe norunt quomodo ſe in partu ipſo, in fœtuq; educando gerere debeant, tametſi, quod exploratum habemus, nullam unquam aliam canem parientem aſpexerint. Quis etiam docuit araneas telam ſuam quàq; tam molli, tam egregio, tam admirabili opere contexere? De Bombyce *tam exigua animante nemo hercle ambigere poſſit, quin ſolo naturæ inſtinctu, & lumine, nulla alicuius diſciplina inſtructa opus ſuum tam admirandum expleat, quam vidimus, vbi tempus lanificij ingruit, fila delicatè nere, eademq; certa ratione agglomerare, vt materiam textrinæ ſufficiat, cum nunquam, iam non dico viderit, ſed neque vidiſſe potuerit, quam aliam in huiuſmodi opere imitaretur, quia ei animanti vita eſt trimeſtris tantum, totumq; genus à ſtirpe ſingulis annis ſtato tempore ſimul funditus interit, relictis ex ſe duntaxat ouis quibusdam tenuiſſimis pro ſemine, quæ ſupremo vitæ tempore pariunt in reparandi generis certiſſimam ſpem. quod nos olim in eo ipſo poemate de huiuſmodi animante expreſſimus. ijs planè verbis. breuis omnibus ætas*

Vix vlli lunæ completur tertius orbis,
Et nunquam ex ſeſe prolem videre creatam.
Intereunt omnes. pecus occidit omne quotannis,
Et cunctam euertunt fera fata ab origine gentem.
Immortale tamen reſtat genus his, neq; morti
Eſt penitus locus, æternùm ſed ſemina durant.

Feræ inſuper naturali quadam induſtria norunt herbas quaſdam vim medicamenti habentes, quibus nullo accerſito medico morbo laborantes ſibi ipſæ adhibent remedia, quorum quicquam homo per ſe ne ſuſpicari quidem poteſt, nihilq; planè omnium diſtinctè, diſcreteq; nouit, ſed vix rationis lumine res communiter inuolutè, vniuersè, promiſcueq; cognitas habet. ei enim ad humanas actiones, vitamq; benè degendam opus eſt diuturna, multipliciq; diſciplina, accedente ad naturã ratione, conformationeq; doctrinæ, quam conſequi nequit, niſi ab alijs, quibuſcum verſatur, hauriat, Neq; verò ego tamen icc irco vnquam crediderim naturã ipſam aduerſus belluas adeo liberaliter egiſſe, & ſe eis tanquam benignam, indulgentemq; parentem exhibuiſſe, quod aliqui immeritò queruntur, vt hominem tam nobile animal, quem intuemur tanquam regem cæteris dominari, penitus neglectui habuerit, eiq; malignè ſubueniens nudo, inopiq;, & alienis opibus obnoxio ſe nouercam profeſſa fuerit. Nimirum ſi vitæ præſidia, quæ nobis per manuum miniſterium diſciplina ſuppeditat cum omnibus naturalibus inſtrumentis, quibus, vt memorauimus, muta animantia per ſe ſunt prædita, cõferam, hoc vno ea omnia, quæ nobis natura negauit,

compenſare

compenſare poſſumus, longeq; præclarius nobiscum actum fuit, atq; cum illis. verùm tamen nulla primum diſciplina ab homine haberi poteſt, niſi ab alijs accipiat, erudiaturq; ab illis, quibuſcũ verſatur, *quod longè præclarius ei contingit, quã cæteris animalibus.* Cùm *igitur*, vt *hanc rationem deniq; concludam, homo, cui per ſe naturæ inſtrumenta deſunt, neq; diſciplinam, neque cætera* vitæ *ſubſidia, atq; auxilia neceſſaria, quæ modo memorata fuerunt, aliunde expectare poſſit, quàm ab humana ſocietate, quæ* vitam *omnem continet, ſequitur hominem naturali motu appetere hominum coniunctionem, atq; conſuetudinem. &,* vt *poſtea cogam, neceſſe eſt etiam confiteri ciuilem conſociationem naturæ eſſe conſentaneam.* Præterea *nullum animal ab alio perfectè erudiri poteſt, niſi ſit rationis, & ſermonis particeps, quibus duobus præclaris, ac diuinis donis ſolum hominem natura locupletauit, atq; inde eſt omnis diſciplina. neque enim ab illa tantopere extra, quàm intus armati fuimus, non tam corporis* viribus, *quàm animi diuina quadam* vi, *& facultate, in qua ſe nobis eò ſe liberaliorem præbuit, quò parcior, & ieiunior fuit in corporis præſidijs elargiendis.* His *duobus enim naturæ adminiculis longè præclarius, ac magnificentius nobis ſupplere, & repræſentare poſſumus omnia* vitæ *neceſſaria ſubſidia.* ex *ſermone nanq; omnis, de qua modò egimus, fit diſciplina, orta quidem primùm, atq; à ratione profecta.* Dedit *itaq; homini natura orationem, per quam oritur diſciplina, ſine qua hominum genus diu ſtare non poſſit. quare ſi à*

natura homini eſt datus ſermo, quod eſt firmiſsimum humanæ ſocietatis vinculum, neceſſariò eſt etiam ipſa hominum conciliatio, communitas, atq; ſocietas ab eadem natura attributa, quæ, vt modò concluſum fuit, nihil ſine cauſa agit, in quaúe nulla apparet temeritas. non enim homini dedit loquendi vim, & facultatem, vt ſecum ipſe loquatur, ſed vt cum alijs ſermonem cõferat: ſi quidem oratio docendo, diſcendo, communicando, diſceptando, cõſolando, conſulendo, obiurgando, arguendo, hortando, iudicando, colloquendo incredibiliter conciliat inter ſe homines, & naturali quodam nexu côniungit. neq; hercle ego cum loquor, meus ſermo, atq; oratio ad me ipſum dirigitur, ſed ad alios potius, quibuſcum loquor. Sequitur igitur humanam ſocietatem natura conſtare, eſtq́; per ſe conſectarium. Si homini naturalis eſt ſermo, naturale eſt etiam ei viuere in ſocietate, & in communione, vt natura nihil temerè, fruſtra, & inconſultè faciat. cuius enim cauſa hominem loquentem fabricata eſſet, niſi vt is aptus foret ad cœtus, ad concilia, & ciuitates? Hinc etiam Ariſtoteles arguit hominem ad ſocietatem, & congregationem aptum eſſe magis, quàm apes, quàm cætera quæq; animantia congregabilia, quòd nullum aliud animal ſit particeps, compoſq́; ſermonis, & orationis; qua inter ſe homines explicare queunt, quid vtile, quidúe inutile, quid iuſtum, quidúe iniuſtum, non tantùm, vt diximus, ſicut belluæ, iucundi, & moleſti ſenſum indicare. Proinde, quia natura omne animal diligit ſemetipſum, non poteſt omnis homo ſibi nõ oba

rus eſſe, & ſtatum ſuum curare, atq; ideo nequit non appetere ea, quæ ad vitam tuendam faciunt, ſe vt conſeruet, priusq; à ſemetipſo abiungi, atq; diſcedere poterit, quàm amittere appetitum earum rerum, quæ ſibi conducant. Cùm itaq; conuictus humani ſocietas nõ tantùm vitæ hominum ſit vtilis, ſed etiam neceſſaria, ſine qua nulla vita hominis eſſe poßit, perſpicuum eſt hominem hominum eſſe appetentem, talemq; appetitionem ei à natura eſſe inſitam, atq; ingeneratam, quia ſe diligit ipſe, vt probatum fuit, atq; ita eſt affectus, vt ſe conſeruet, ac tueatur, vt etiam, ſicut in pueris animaduertimus, nondum ſe agnoſcat, neq; intelligat, quã ob cauſam id appetat, niſi quòd naturalis quidã in nobis inſitus, atq; innatus appetitus exiſtit earum rerum, quæ res ſunt aptæ, atq; opportunæ naturæ, odium vero earum, quæ ſunt contrariæ. quia non tantùm hominis, ſed cæterorum quoq; animantium, & etiam, vt quidam uolunt, ſtirpium natura eſt ſui ipſius conſeruatrix, idq; habet apprimè propoſitum, ſe vt egregiè in ſui generis ſtatu cuſtodiat. Sicut enim intuemur animantia ſeſe mouentia ſenſuum diſtributione, & quadam compactione membrorum in vita cuſtodiri, ſic etiam ea, quæ terra gignit corticibus, atq; radicibus conſeruari. Hac deniq; ratione nulla poteſt arctius concludi, ſuiſq; cuiuſq; ſenſibus comprehenditur, vt ne quidem audiatur, ſi quis contra velit dicere. qui enim intelligi poteſt, aut cogitari, eſſe aliquod animal, quod ſe ipſum oderit, ſibiq; conſultò obſit. & inimicum exiſtat? niſi velimus res inter ſe contrarias conuenire, atq; cõcur-

rere, vt idem animal ſe diligat, ſimulq́; ſe oderit, quod fieri nullo modo poteſt. Ne *quis verò huc obijciat eos, qui ſibi vltrò mortem conſiſcunt, laqueosq́;, & alia exitiorum genera ſibi ipſi parant. nequaquam ſanè illi id agunt, quòd ſecum exerceant inimicitias, verum potius errore ducti propter nimiam vel doloris vehementis, vel cupiditatis vim. iracundia quoq; ita aliqui efferuntur, vt ea, quæ mala exiſtunt, bona autument, mala contra, quæ bona, fugiantq́;, quæ appetenda, quæ fugienda, appetant. & ſi quando perturbatione rationis, atq; ordinis in mala ſcientes ruunt, ſic tamen ſibi vſum eſſe putant, optimeq́; ita ſibi ſe conſulere arbitrantur. eos nanq; à recta ratione vitioſa natura detorſit, cui ſententiæ quidem ſatis argumenti eſſe poßit, quod appropinquante morte vnuſquisq; vel ſic affectus exalbeſcat metu, diſſolutionemq́; naturæ tantopere perhorreſcat, cum neq; feræ, pecudesúe iſtius timoris ſint expertes, ipſæq́; etiam iniecto mortis terrore horreſcant, atq; refugiant. Alia mihi demum firma, atq; conſtanti ratione vinciendus es, quam nunquam ſoluere valeas.* Nimirum *qui conuictum humanum, hominumq́; ſocietatem euertere molitur, ille etiã ſimul iuſtitiam ab hominibus tollere nititur excellentiſſimam vnam Virtutem, omnium aliarum, vt dixi, dominam, & reginam, de cuius præcellentia non eſt quòd hic multa inculcem. ſed reuoco te ad ea, quæ modo plurima in eius cõmendationẽ ipſe congeßiſti, cuius ſplẽdorem Heſpero, atq; lucifero ex Euripidis verſu parem facis, totamq́; orationem tuam in te reuoluo. conſtat*

enim ex hominibus tuendis, id eſt ex hominum ſocietate. neq; eſſe vlla in terris iuſtitia poteſt, niſi ſit humani conuictus ſocietas, quæ ſi nulla eſſet, neque iuſtitiæ omnino vllus eſſet locus. quod quidem perſpicuum eſt ex eius virtutis diffinitione, cuius vim, atq; naturam nemo integrè ſatis explicare poßit, niſi humani conuictus mentionem incluſerit. eſt enim, vt definiunt ſapientisſimi viri; affectus animi ſuum cuiq; tribuens, & ſocietatem coniunctionis humanæ æquabiliter tuens pro cuiusq; dignitate. ſublata itaq; hominum coniunctione quid opus eſt in iuſtitiæ breui explicatione illis particulis. ſuum, inquàm cuiq; pro dignitate tribuere, & ſocietatem coniunctionis humanæ tueri? ea enim re, cuius cauſa aliquid exiſtit, ſublata, ſimul tollitur etiam illud. quippè iuſtitia exiſtit, ut homines in communione viuentes tueatur, quaſi quædam ciuilis deſcriptio, qua continetur multitudinis conſenſio, quæ pax eſſe dicitur. quippè ea vna uirtute concordes tenentur ciuitates, ciuesq;, quo ad publica attinet, idem volunt omnes, quæ concordia atq; conſenſio eſt, quaſi quædam ciuilis amicitia. iccircò eam virtutem Ariſtoteles interdum nominat popularem, cuius virtutis fruendæ cauſa ex Herodoti ſententia idē philoſophus dixit reges olim fuiſſe conſtitutos, ideſt reſpub. quas memorauimus initio à regibus adminiſtratas fuiſſe. vſq; adeò humanum genus coniunctum, ac coniugatum eſt cum iuſtitia, tantaq; nobis eſt eius cognatio, vt (mitto quod ſine ea homines exiſtere nequeant) cum ea in lucem editi, ad eamq; nati ſimus. neq; enim à nobis addiſci poteſt, ſed

quædã eius ſemina cooriuntur in animis noſtris, tametſi nulla eius ſignificatio eluceat, ſicut in terra abdita latent quædam herbarum ſemina, quæ calore, & humore, adhibita quoq; aliqua interdum cultura, in auras eliciuntur, ita illæ quædam quaſi ſcintillulæ exercitatione, & conſuetudine, vt inquit Plato, acquiruntur, legibus videlicet, inſtitutione, & doctrina, ſiquidem natura hominem inchoauit. doctrina deinde perficit, et abſoluit. Atqui inquiet forte quis. nemo inficias eat hominem ſocietatem appetere, vt cætera quoq; animantia. deſinat enim illicò eſſe humanum genus in ſempiternum funditus euerſum, niſi ſit maris, & fœminæ coniunctio, liberorumq; & procreatio, & educatio, neq; verò in controuerſiam vocari, an conducat ſuam quenque familiam regere, & cum ſuis in eadem domo coniunctè viuere Cyclopum, aut Arcadũ more, ſed omnem diſputationem eſſe aduerſus ciuitatem, & ciuilem coniunctionem tantorum malorum conciliatricem, ſicut Flaminius magis in hac cauſa contentionis, quàm veritatis cupidus conatus fuit probare. Eandem equidem rationem dico eſſe, quo ad hoc attinet, & familiæ, et ciuitatis, atq; ad vtranq; natum eſſe humanum genus conſtat. Porrò ſi mihi das hominem natura eſſe aptum ad aliquam ſocietatem, vt ſolidis argumentis peruicimus, fateare etiam neceſſe erit, eundem aptum eſſe naturaliter ad ciuilem conſociationem, quæ communitas non modo continet, & complectitur omnes alias communitates, ſed etiam fit ex illis, vt dictum fuit. ſemper enim ab vno incipit multitudo. neq; intelligi po-

teſt, vt cuius omnes partes ſint naturales, totum, & vniuerſum illud non ſit itidem. Quin etiam ciuilē coniunctionem eſſe maximè naturalem fateri cogimur. ſi ad finem, & extremum reſpiciamus, ad quod aliæ cōmunitates referuntur. nam quicquid eſt finis aliquorum naturalium, conſtat id quoq; eſſe naturale, eſt enim forma, & ipſa eorum natura, quorum eſt finis. conuenit autem inter nos cōmunitates domus, & vici homini exiſtere naturales, nō tantum, vt modò diximus, quòd inde in diē et ſuppeditari poſſūt aliqua neceſſaria, ſed etiam quoniam communitates illæ, quæ perficiunt domum, viri inquàm, & vxoris, domini, & ſerui, patris, & filij, exiſtunt ſecundum naturam. idem de vico dicimus. fit enim ex filiorum, conſobrinorum, ſobrinorumúe, & vernarum, atq; nepotum in vna, eademq; domo ſoboleſcentium propagatione, quæ quidem principium, & quaſi ſeminarium ciuitatis exiſtit. eos nanq; cum vna domus capere nequit ob nimium incrementum, fabricant ſibi alias, atque alias domos propinquas, atq; contiguas, in quas exeant tanquam in colonias, quarum multiplicatio affert rebuſpub. originem. quippè ſicut ex multis familijs fit vicus, ita ex pluribus vicis euadit tandem ciuitas, quam faciūt propinquitates, coniugia, & ſacra, mutuæq; conſuetudines, ad quam, tanquam ad finē, referuntur, et propter quam exiſtunt & domus, & vici communitates. quãobrem dixit Ariſtoteles hominem eſſe ciuile animal, ciuitatēq; vehementi animi impulſione, atq; libidine ſummopere appetere. ciuilis enim ſocietas eſt perfectio,

extremumq; omnium aliarum ſocietatum ducta à prima communitate naturæ, aſcendenſq; multis gradibus, & ad ſummum perueniens, maximeq; iccirco expetenda. ſiquidẽ domus ipſius communitas ſubminiſtrare quædam poteſt duntaxat in diem ad neceßitatem vitæ. quibus ſingulis diebus nobis eſt opus. prima hæc hominum ſocietas familia dicitur, quos quoniam ex vna, atq, eadem penu viuũt, Charundas ὁμοσιπυόυς pimenides verò ὁμοκαπόυς vocabat, quod eodemlare, & taberna coutantur. plaſcula deinde vitæ præſidia, & pauló magis abundantius ex vici, ſeu pagi, quá ex domus communitate ſufficiuntur. At vero omnium rerum, quarum vita humana indiget expletionem ciuitas affatim ſuppeditat, vt ibi homines non tantàm viuere, ſed etiam bene, & beatè viuere poßint in omniũ rerum abundantia, & copia, quæ non modo pertinent ad victum, ſed etiam ad ſplendorem, & cultum. omnia nanq; hominum victui neceſſaria nequaquam in vno vico reperiri poßũt, quæ habentur in multis. ſua enim quæq; ars in ſingulis vicis exercetur, in alio textrina, in alio fabrilis, cæteraq; In alijs, atq; alijs, in ſuo quæq; inſtituuntur. Cæterum bene, & beatè viuere rectè dicitur congruenter naturæ, ſecundum quam non eſt viuere in ſolitudine. nam eos, qui parent rationi in expetendis, fugiendiſq; rebus, cõuenienter naturæ viuere dicimus, & id hercle fieri longè melius, atq; commodius poteſt, vbi præter victui neceſſaria haberi poſſunt virtutum exempla propter facta, & conſulta fortium, & ſapientium virorum, vbiúe legum imminent.

imperia,

imperia, quibus diuerſa ratione homines informari poſſunt ad virtutem, vt *humana* vita *ſit omni bonorũ genere cumulatè expleta, atq; ab ipſis naturæ initijs profecta deinde ſenſim progreſſa non ſolum corporis, ſed etiam animi bonis perfruatur, quorum expletionem nulla alia communitas ſuppeditare* valet. *Conſtat ſi quidẽ homo ex animo, & corpore tanquã ſuis partibus, neq; minus animi bonis, quàm corporis ad ſummam felicitatem indiget. Cũ igitur omnis homo natura ſe ipſe diligat, neceſſe eſt diligat quoq; omnes ſui partes conſectarieq́; naturali libidine, atq; appetitu in ea feratur, ex quibus poßint neceſſaria præſidia* vtrisq́; *ſuis partibus affatim ſumminiſtrari, quo ſe integrè conſeruare, ac tueri poßit. cùm* vero *id ex nulla alia cõmunitate præterquam ciuili conſequi* valeat, *liquidò apparet hominem naturalem libidinem ad ciuilem ſocietatem habere, ciuitatemq́; ideo deniq; naturalem communitatem exiſtere.* Hinc *Ariſtoteles dixit ciuitatem quidem principio conſtitutam fuiſſe ad* vitam *degendam, deinde ad bene degendam proceßiſſe. quod ita intelligo. initio quidem homines audita non oratoris cuiusſpiam luculenti,* vt *aiunt, ſed naturæ ipſius* voce, *in cœtum, & concilium ex* vicis, *& pagis in* vnum *conueniſſe, eademq́; natura duce, ac perſuaſtrice,* vt *communitatem iam inchoatam perficerent, eiq́; faſtigium imponerent, ciuitatem primùm inſtituiſſe, quo ex ea communione* vberius, *commodiusq́;* vitæ *præſidia habere poſſent. deinde* verò *iam conſtituta ciuitate, mœnibusq́; circunſepta, eadem natura impellente, ſemperq́; paulò magis*

ſe mentibus humanis ratione explicante, ciues quoque animum adieciſſe ad virtutes, quæ mentes noſtras mirã dum in modum ſuapte ſpecie, & pulchritudine commouent, quarum ſemina dixi eſſe in nobis, atq; in animis noſtris cooriri. Quandoquidẽ in omnium rerum principijs ſuo more natura ſe occultat, atque retrudit, neq; tunc primùm ſubitò ſinit ſe facilè perſpici, aut cognoſci, atq; iccirco quæ facit, haud ſtatim perficit. ſed progredientibus ætatibus, quæ inchoauerat, paulatim, tardæq; abſoluit, quod quidem in omnium animantium ortu intueri poſſumus, hominis præſertim, qui recens ortus, vti exanimis, iacet, neq; ex eo loco, in quo eſt natus ſe cõmouet, deinde accedente in dies paulatim firmitudine, & animo, & ſenſibus vtitur, connititurq;, vt ſe erigat, & etiam manibus adiuuatur, antequã norit, quem ad vſum ſibi datæ ſint manus. incipit etiam commentari, & aliquid diſcere, primùm quidem ea, quæ ad corporis tutelam, conſeruationemq; pertinent. nihil enim tunc altius cogitat, ſed tantùm proxima illis, quæ vidit, et ſentit, & duntaxat corporis bona cognoſcit. vim vero animi, infirma, imbecillaq; adhuc mente obſcurè, quaſiq; per nebulam, & caliginem percipit. quo autem plus ætate progreditur, eo magis naturam ſuam, & quaſi ſe ipſum agnoſcit. diſpicit, & ſentit quid ſit, quantumq; à cæteris animantibus ratione non vtentibus differat. incipitq; non tantùm de corporis commodis cogitare, vt in prima commendatione naturæ, cum inquam primum nos nobiſmet ipſis cõcredidit, vt ſaluum, & integrum ſe quiſq; conſeruet, qui pri-

mus in nobis eſt appetitus, ſed etiam de animi bonis, ad quæ nati ſumus, aliquid ſuſpicatur. iamq; electione, reiectioneq; vtens ſtudet honori, dignitati, atq; exiſtimationi. demum id appetit, quod bona animi affatim expleat, quæ eſt naturæ ipſius ſumma perfectio, atq; abſolutio, ad quam omnia, quæcuuq; ipſa agit, referuntur, quod eſt rerum omnium expetendarum extremum, ſummum, atq; vltimum. id ipſum procreationi ciuitatis contigit, quoniam nihil vnquam ſimul inuentum, & perfectum extitit. nam primo humani generis ortu rudis illa, & inſciens multitudo congregata in cœtum conuenit tum per ſe occulta quadam vi impellente natura, tũ præſidia quiſq; vrbium quærens ſpe cuſtodiæ, & conſeruationis ſui, ac rerum ſuarum, quam in mutuo ſinguli auxilio locabant. quæ quidem nihil, aut certè parum ad animi bona attinent. mox vero eadem congregatio, ſeſe paulatim aperiente natura, diſiectaq; ea, quam diximus, animorum caligine, diuino atq; mirabili rationis vtentes dono abſtraxerunt cogitationes ſuas à reb. humilibus, in quas ſe abiecerant, menteműq; ab oculorum conſuetudine auocarunt ſentientes ſe natos ad maiora, lõgeq; magnificentiora, nec tantum ad corporis quiſq; ſui conſeruationem, & tutelam, verum etiã, & in primis quidem ad animi cultum, & ornatum, atq; edocti fuere multò inferiora eſſe corporis, quàm animi bona, vt in quibus ſint maxima momenta non tantùm ad bene. ideſt commodè, ſed etiam ad beatè viuendum. id autem cumulatur ex corporis incolumitate, & mentis ratione perfecta. continet enim vitam omnem. neq;

id vlla ciuitas conſequi poteſt, niſi plurimis virtutum fulta adminiculis, ad quas virtutes homines ſic natura aptos animos habent, vt non modo ad eas percipiẽdas, exercendasq́; procreati videantur, verum etiam, vt à contrarijs ſint alieni. Itaq;, quonã ea ſocietate cõiuncti eſſent, conſiderantes, ſentientesq́; ſanctam eſſe iſtiuſmodi communitatis coniunctionem deo interpoſito & teſte, & iudice, pulchrumq́; & decorum eſſe viuere in cœtu æquo iure cum multis, ſcireq́; in ciuitate & imperare, & ſua voluntate parere, atq; vti illis, quibuscum congregantur, moderatè, ac ſcienter, & in pulcherrimis muneribus reipub. cum dignitate verſari, vitamq́; decorè, & ſplendidè agere, cogitantes item non tantùm ſe ſibi eſſe natos, ſed & patriæ, & ſuis, et eſſe pulchrum, ac ſumma laude dignum multos iuuare, & humanæ ſocietati ſeruire, ciuium inquàm ſaluti conſulere, quod eſt plurimis prodeſſe, nemini nocere, & communem vtilitatem ſuis commodis anteponere, ac nõ modo labores adeundos communis commodi cauſa, verùm etiam, ſi opus ſit, vitæ non parcendum. id propter coercere cupiditates oportere, quæ in nido animi delitescunt, domitasq́; habere libidines, ſua tuendo, ab alienis mentem, oculosq́;, et manus abſtinendo. Iamq́; altiora, & quædam ſupra ſe ſapientes, deo tribuere honorem rerum omnium effectori, et cum iuſtitia religionem colere aſſuefacti fuerunt. hinc conditæ leges, hinc magiſtratus, & iudicia cõſtituta, vnde orta eſt reſpub. vt ſua quiſque retinere poſſet, præſcripta quadam rectè, honeſteq́; viuendi forma. hinc haberi cœpta fuit

ratio æquitatis, fidei, dignitatis, iuſtitiæ, atq; officij, ideſt cunctarum virtutum, & quam natura inchoauerat, ratio, quæ eſt lex diuina, & humana, ciuitatem abſoluit, vt in ea non tantùm bene, ſed etiam beatè viui poßet, & ipſam felicitatem aſſequerentur homines, quoniam eſt opus animi ſecundum virtutem. ex conuictu enim bonorum, vt dixit Theognides, fit exercitatio virtutum. Cõmunitas nempè ciuilis non præſens tantùm commodum, ſicut cæteræ ſocietates, reſpicit, ſed in longitudnem conſulit, & in omnem vitam, quam tam animi, quàm corporis omnibus bonis, atq; virtutibus expletam, ac munitam eſſe conuenit, vt inde haberi queat illud excellens bonum, quod rerum omnium expetendarum extremum eſſe diximus, omnium bonorũ expletione cumulatum. quod eſt congruenter naturæ viuere, quæ in ſuo quodq; genere perfectioni intendere uoluit, & quod inchoauit, adumbrauitq;, ab infimis per media gradiens, ſemperq; ad ſummũ tendens perficit, & ad ultimam ſui generis formam, ſpeciemq; perducit, expolitq;, & adornat, vt aptum ſit vndiq;, & abſolutum, expletumq; omnibus numeris, & partibus, vt nihil addi poßit, nihil, quod redundet, demi, ſemperq; ad perfectionem reſpicit. Vides iam arbitror non tantùm primas cõmunitates humanæ vitæ eſſe à natura, ſed etiam, & illuſtrius quidem, & maximè, ciuilem ſocietatem, quod firmißimis rationibus, quas nemo refellere, aut diluere valeat, confecimus, ac coegimus. Iam ne ſentis Flamini quantum facinus facere adortus fueris, qui ciuilem hominum conuictum, quoad in te

fuit, dirimendo, iuſtitiam quoq; tam egregiam virtu*tem, quam hominum ſocietas procreauit, è terris ſtirpitus ſuſtuliſti, cum ea quoq; pariter neceſſe ſit ſplendidus honeſtiſſimarum* virtutum *chorus, quæ cum ipſa iuſtitia coniugatæ ſunt, euertatur.* Proinde *nullus erit poſthac, te cauſam tam iniuſtam obtinente, beneficio locus. nulla inter mortales promerendæ gratiæ dabitur occaſio, atq;, vt* video, *humanum genus omnibus planè virtutibus ſpoliare niteris.* Incaſſum *laboras. contra naturã ipſam pugnas.* Prius *concidat omne cœlum, omnis natura eſſe deſinat, quàm non exiſtãt hominum cœtus, concilia, & ciuitates, quæ plurimũ ſunt non modò naturæ conſentaneæ, ſed penitus hærent in ipſa infixæ. omitto nunc propter neceßitatem vitæ, cui à ciuili ſocietate, ac coniunctione plurima ſunt parata præſidia, atq; auxilia, commoditates, & opportunitates, quibus ſine nulla foret vita. nihil nanq; eſſent homines ſine hominum præſidijs, & adiumentis,* vt *luculenter demonſtrauimus, eſſetq; vitam è vita tollere propter multiplicem vſum, ac fructum generis humani, quem ex ipſa ciuili communitate percipit. id profectò eſt æterna quadam vi, & lege ſancitum,* vt *homo hominum ſit appetens, audeóq; affirmare, etiam ſi homines mutuo auxilio, atq; opitulatione non indigerent, adhuc tamen appeterent vitæ ſocietatem.* Proinde *æterna lege natura præſcripſit, vt homo homini, quicunq; ſit, conſultum velit, vel hac tantùm cauſa, quod ſit homo, ab eaq; impellimur, vt inuicem docendo, conſulendo, admonendo prodeſſe velimus, & id*

quidem ex affectione, quam mutuam inter nos habemus. Hic eſt ille animi impetus, & vehemens quidam amor, quem Ariſtoteles ſolertiſsimus naturæ ſpeculator dixit innatum eſſe omnibus hominibus ad communitatem, ciuilemq́; coniunctionem, quæ eſt communis hominum inter homines, qui conuenienter naturæ viuere volunt, commendatio. Iucundiſsimum eſt adeo per ſe homini hominem iuuare, ex quo efficitur, vt ille, qui ſit naturæ obediens, non poſsit homini nocere, cum ſe ad homines tuendos, conſeruandosq́; norit eſſe natum, idq́; exiſtere naturæ conſentaneũ. Quid porrò in vita iucundius, magisq́; expetendum, quàm amoris, beneuolentiæq́; remuneratione ſtudiorum, atq; officiorum uiciſsitudo? eſt enim cuiusq; natura ſui ſimilium vehementer appetens, rapitq́; ad ſe ſui generis omnia, quod quidem perſpicuum eſſe poteſt ex beneuolentia, et affectione, quam non modo ad præſentes, ſed etiam ad poſteros habemus, quibus tanta charitate proſpicimus, alij alijs, vt aiunt, tedas tradentes. hinc teſtamenta, & vltimæ morientium voluntates, legitimeq́; commendationes tanta diligentia relictæ. illorum vero ſceleratam vocem omnes odio, atq; omnibus probris inſectantur, qui nihil ſua intereſſe dicunt, ſi ipſis mortuis ſtatim vniuerſi orbis conſequatur deflagratio. quod vulgato, & peruagato Græco quodam verſu eleganter exprimitur. cauſa autem tantæ charitatis non aliunde porrò, quàm ab ipſa natura proficiſcitur, occulta quadam vi ad id nos impellente, nemo enim velit viuere in ſolitudine etiam omnibus bonis affluens, & in infinita

rerum copia poſitus, ſibi negata aſpiciendi hominis poteſtate. Quæ obſecro tam ſuauis voluptas, qui rerum optimarum adeo iucundus fructus eſſe poſſet, quem non ei omnem inſuauem, iniucundumq́; efficeret ſolitudo, cũ inquiunt non haberet, qui cum partiri, atq; communicare tot ſua poſſet bona? Natura enim, quæ ſemper fugit malum, nihil amat ſolitarium, vt diximus, ſimile ſui quærit tanquam adminiculum, cui innitatur, quod per ſe ſatis eſſe poſſet argumentum ad conficiendum homines ad ciuilem ſocietatem eſſe natos. Atqui forte etiam hic occurris repertos eſſe aliquos, qui viuerent in agris, & in ſolitudine, congreſſusq́; hominum, & ſocietatem defugerent. ea verò, quæ nobis natura inſunt, conuenire ineſſe ſemper, & in omnibus. Omnes ſanè homines aptos ad ciuilem ſocietatem naturam procreaſſe dicimus, huiuſceq́; communitatis appetitionem cunctis eandem ingeneraſſe, vt liquidò iam appareat, poteſt tamen quis aliqua fortuna, viq́;, aut caſu impediri, ne in ciuitate viuat. egeſtate enim aliqui adeo laborant, vt eis opus ſit perpetuò in agris manuũ mercede inopiam tolerare. nonnulli etiam reperti ſunt, qui quoniam ius æquum cum multis uiuendo pati nequirent, fugerint, non modo ciuitatis communionem, ſed etiam congreſſus hominum, et ſocietatẽ ſummè oderint, quaſiq́; aduerſus naturam obluctantes, omnibus legum, atq; officiorum vinculis exoluti vitam inæqualem, & confragoſam, procul à magiſtratibus, atq; iudicibus in ſolitudine duxerint. tales profectò neq; pudet quicquam, neq; metuunt quenquam, neq; legem ſe putant

tenere

tenere vllam, exiſtimati ſimiles volucrum illarũ, quæ libero cœlo volantes ſanguine ſe paſcunt. quod quidem euenit perturbatione rationis, et ordinis, & quia porrò ſint à ſanitate alieni. hos tu verò homines ducas? Ego ſanè eos feras etiam aſperitate anteire ſtatuo. nulla enim tam aſpera, tam trux, & immanis eſt bellua, quã feritate homo exlex, & à recto remotus non vincat, quod præ cæteris animalibus ſenſu, et intelligentia præditus ſit, quibus in contrarias partis, vt libet, vti poſſit. ijs ſi rectè vtitur, nihil eo melius queat cogitari, ſi peruerſè, nihil immanius, quod dici ſolet de iuſtitia, quam munitam, ſtipatamq; armis eſſe conuenit, ſi illa arma, abiecta ratione, ad iniuriam, & vim conuerterit. Proinde ſunt etiam, qui ſe ipſi plurimũ confidunt, quiq; vſq; adeo muniti ſunt virtute, & ſapientia, vt nullius ope, nullius ſubſidijs, nulliſq; adminiculis egeant, & ſe ideo à cœtu, atq; hominum conuictu auocant, totoſq; ſe dedunt cognitioni, vniuerſæ naturæ, rerumq; admirabilium contemplatores. hos ſanè exiſtimant pluſquam homines exiſtere, & quosdã quaſi mortales deos habendos. propterea de ijs, & illis conſiderantes philoſophi, eos dicunt nullam eſſe ciuitatis partem. ſed aut deos, aut beſtias exiſtere. Cæterum finem illorum, qui in ſocietate ciuili viuunt, oportet eſſe aliquem, ad quem omnis vita vniuſcuiusque, & actio ordinatur, cùm homo agat per intelligentiam, cuius opus ſemper finem reſpicit. at verò diuerſa eſt hominum vita, variæq; exiſtunt actiones, et ſtudia. neq; ab omnibus in multitudine proceditur eodem modo ad

propoſitum finem opus eſt, itaq; ei multitudini aliquo tanquam rectore, & duce, à quo cuncti eòdem dirigantur, vt ſocietas conſeruetur. neq; enim nauis, quam in medio mari in diuerſa ferunt venti, ad optatum portum vnquam perueniret, niſi gubernatoris opera, atq; induſtria accedente. dillabatur nanq; diffluatq́; populus, niſi adſit rector, & quaſi gubernator, qui eum contineat, Quippè cum ſuæ quiſq; rei ſeorſum, ſeiunctéq; ſtudet, in diuerſa diſtrahantur omnes nemine exiſtente, qui bonum commune curet, tueaturq́;, et in medium conſulat. Publici nempè cura ciuitatem coniungit, atq; connectit, priuati verò ſtudium, & amor diſiungit, ac diſsipat, vt fit etiam in corpore cuiuſuis animalis, quod planè difflueret, diſſolueretúrq́;, niſi princeps aliqua vis regens, atq; gubernans præeſſet, quæ omnium aliorum membrorum ſaluti, atq; incolumitati proſpiceret. Hanc autem rectionem eſſe à natura, nemo ambigat, qui aliquid ſentit, aut intelligit. Sic eadem ratione deus præpotens nō tantum generi humano, ſed etiam cunctis cœleſtibus animis imperat. ſic etiam cùm homo, vt diximus, conſtet ex animo, et corpore, animus præcipit, præſcribitq́; corpori, tanquā dominus imperans obedienti. rurſus in animo ipſo ratio, quæ eſt princeps pars, vitioſis partibus præeſt, iramq́;, & libidinem temperans refrenat, atq; vtramque ſub ſigna vocat, & totius animi motus regit. in corpore quoq; inter membra vnum membrum obtinet principatum, quem alij cordi, alij cerebro attribuunt, cunctaq́; mouet, ac regit. deniq; eadem ſimilitudinis

ratio exiſtit in omni communitate. in qua neceſſe eſt ſemper vnum excellere, qui director rerum prudens, vel perpetuo, vel ad tempus quoddam certum, ac præſtitutum inuicem alios gubernet. hunc penes, vt cæteri omnes ſint in officio, oportet ſit omnis imperandi, præcipiendi poteſtas, eiusq́; officium eſt, vt, ſicut ciues ſua quiſq; curant commoda, ita ipſe rei communi proſpiciat, ſuæ vtilitatis penè oblitus, pacemq́;, & concordiam inter omnes in ciuitate conciliet, atque conſeruet, quod minus commodè fieri poßit, niſi penès vnum ſit principatus, vt præſcribere valeat, dirigere, ordinare, iubere, atq; imperare. Iccirco *concluſum eſt initio vocata in concilium rudi illa, & agreſti multitudine, ad prudentiorem aliquem, qui eſſet omniũ præſidium, & columen, delatum vltrò fuiſſe principatum, ſola natura impellente, ſecus eos non potuiſſe vnquam in populi unius corpus coaleſcere. quandoquidem natura comparatum eſt in hominũ genere, vt quod eſt potentius, imperet imbecillo. ita fœminis præſunt mares. quod perſpicue videmus, in primis communitatibus, quas à natura introductas, & eſſe naturales mihi concedis. vir enim vxori imperat, dominus ei, qui eſt natura ſeruus, pater liberis, maiores natu minorib. præſcribunt. cum potentiam dico, & imbecillitatem, non tam corporis, & membrorum vires, quàm animi, & ingenij vim, & facultatem intelligo.* Nempè, *vt memorauimus, homo licet à quibusdam ſilueſtribus animalibus corporis viribus antecellatur. tamen omnibus ille dominatur, quòd ratione, conſilio, indu-*

ſtria, atq; ſolertia omnia alia animantia antecat. neque id tantum in hominum genere animaduertimus; ſed etiã in cæteris animantibus. qua ratione Pindarus ſuis Thebanis probat principatum eſſe à natura, iuſtumq́; ideo regnum; quòd ſcilicet etiam in animalibus ratione non vtentibus perſpicua imperij ſigna dignoſcantur, cùm ſemper ea, quæ ſunt validiora, tenuioribus, magisq́; imbecillis imperent, idq́; innatum eſt omni planè animantium generi. Quod ſi Flaminius apud ſe exiſtens cogitaſſet, non hercle tam acerbè omne imperij, atque rectionis genus probris omnibus, & contumelijs conſcidiſſet, neq; rempub. omnem à finibus naturæ exterminaſſet, quoniam nullo pacto poteſt ullum animal non appetere id, quod videtur accõmodatum eſſe naturæ, uidiſſetq́; quàm multa ſequerentur incommoda, & abſurda, niſi natura ſuadente aliqui parerent inter homines, aliqui imperarent. quod ni ſit, auſim iterum, atque iterum dicere, atq; adeo libera voce affirmare, neceſſe ſit omne cœlum, mundusq́; ipſe, & cuncta natura intereat, cùm videamus vniuerſa ita diuina prouidẽtia ordinata, atq; directa fuiſſe, ut inferiora ſuperioribus, cunctaq́; vni ipſi deo, vt diximus, obediant, niſi id quoq; negare velis, deoq́; rerum omnium molitori imperium in homines, cœlitesq́; ipſos in perpetuum abrogare adoriaris, ne fortè cogaris fateri hominem addictum eſſe ſeruituti, cum deo, diuinæq́; legi naſcatur obnoxius. Vide vero iſtuc ne ſit Titanum more contra deum, naturamq́; bellum gerere. Verùm tandem videamus, quæ nam ſit iſta ſeruitus, quam vſq; eò dete-

ſtaris, vt omnem ciuilem ſocietatem, vniuerſumq; hominum genus dirimere, diſcerpere, ac diſsipare tam impotenter molitus fueris. Primùm equidem fateor tecũ *ſeruitutem poſtremum eſſe malorum omnium, etiam bello, & morte repellendum, omneſq; homines merito libertati ſtudere, & iugum acerbiſsimum ſeruitutis, vt morbum, vt peſtem, ac famem odiſſe. aio verò non omnem, quam tu vocas ſeruitutem, eſſe contra naturã, quod neq;* Plato, *neq;* Ariſtoteles *tam præſtantes philoſophi inficias eant. negoq; omnes, qui alicui parent, rectè ſeruos dici.* Nempè *aliqui naſcuntur tuo modo ſerui, quibus &* vtilis, *& iuſta eſt illa ſeruitus. hi quidem corporum* viribus, *atq; muneribus opportuni exiſtunt, mentis vero ratione, atq; conſilio non ita: qui ideo ſibi ipſi ad* vitam *tuendam haud ſatis eſſe poſſent ſine alterius opibus, atq; præſidijs.* Natura *itaque eorum corpora fecit firma, atq; robuſta ad labores, & ad vſus* vitæ *neceſſarios, vt in grauiorum operum functionibus durare, & aduerſus onera reſiſtere* valerent. *dominis* vero, *quibus iſti huiuſmodi ſeruitutem ſeruiunt, data ſunt corpora,* vt *elegantiora, ita plerunq; graciliora, inualidioraq; ad iſtiuſmodi munera, & opportunitates minus vtilia. verũ quod eis corporis virium natura detraxit, mentis, animiq; ſolertioris compenſatione mitigauit. exiſtunt enim ad ciuilia munera, ad pacis, belliq; opportunitates, ad rerumq; indagandarum cognitionem aptiores.* Vtriſq; *igitur* vtraq; vtilis *eſt conditio,* vt *alter imperet, alter pareat, neq; eſt illa ſeruitus, quam* vt *mortem deteſtatur*

natura, cum ſit iuſta, vtilis, atq; admodùm hominum generi neceſſaria. Ea vero omnia, quibus cuncti inſectantur, deteſtanturq́; ſeruitutem, in illam ſeruitutem dicuntur, quæ haud natura, ſed hominum opinione inducta fuit, gentium inquam conuentis, & communi conſenſione, vt victi, captiq́; in bello, victoris fierent poteſtatis, eiq́; ſeruitutem ſeruirent, ſi ab eo in vita ſeruati eſſent, vnde ab antiquis ſeruos dictos eſſe volunt, nec tantum in victoris eſſent poteſtate, ſed etiã illorum, quibus eos ipſe addixiſſet, & iure nexi, atq; mancipij per æs, & libram obligaſſet. iſtuc ſeruitutis genus odit merito, atq; auertitur natura, in eamq́; gentium legem philoſophi inuehuntur, vt iniquam ſuaſoris iniqui rogationem, quoniam perſæpe euenit fortunæ in rebus humanis ludentis arbitrio, vt viri nobiles, & ſapientes, ſeruiant ignobili, atq; inſipienti. Hoc itaq; capite nonnullis viſum eſt ius naturale à iure gentium ita diſiunctum exiſtere, vt inuicem contraria eſſe, ac diſparata ſuo loquendi more dixerint, quoniam hoc modo parere, & imperare, non conducit vtriq;. nam qui paret, haud quaquam id ſua ſponte facit, ſed vi, atq; iniqua coactus conditione. Ex ijs quæ dicta ſunt iam intelligere potes, alios alijs parere non ſolum non eſſe contra naturam, ſed etiam naturæ eſſe valde conſentaneum. quod ni ita ſit, multa abſurda incurrat hominum genus eſt neceſſe. neq; iccirco libertas eſt adeo omnibus chara, quòd cuiq; liceat facere quicquid velit, neq; adeo abhorret natura quod quiſq́; transformet ſe in mores alienos, dumtamen ille, in cuius mores quis ſe velit

induere, ſapientia, & virtute præſtet, ſitq; talis, à quo, erudiri, & iuuari queat, quod expedire, & vtile eſſe intueri poſſumus etiam in ijs rebus, quas terra gignit ſolo affixas. amputatis enim, atq; reciſis naturalibus, ſilueſtrium, ſteriliumq; arborum ramis inſeruntur generoſi, ſelectiq; generis ſurculi, & planta, quæ erat plane ſterilis, in frugiferæ, ac felicis naturam, & cõſuetudinem coaleſcit. multa quoq;, quæ in vno bona ſunt natura, alterius virtute, atq; induſtria perſæpe fiunt meliora. hanc ob rem mortales illi priſci parere regibus cœperunt. quod imperij genus initio delatum fuit ad vnum iuſtum ſimul, & ſapientem habitum, vt ille præeſſet cæteris, exiſteretq; vnus in ciuitate iuſti, et æqui cuſtos, ac vindex, quæ ſunt firmiſsima vincula ciuitatum, gereretq; vnus ciuitatis perſonam, & communi vtilitati ſeruiens ciues ſibi ſubiectos æquitate, & fide defenderet, eſſetq; cæteris virtutis ſpecimen. Tali viro ſponte ſua, ac voluntate parent, boni præſertim, & innocentes, quòd id ſibi ſalutare eſſe intelligũt, cum animi mortalium ferè omnium nimia libertate inſoleſcant, cunctiq; planè licentia deteriores fiant. At vero, ſi quis exiſtat, qui neq; vereatur quenquam, neque lege ſe teneri vlla arbitretur, ſine freno, ſine modo, belli cupidus, pacis, & quietis inimicus, hunc omnes defugiunt, auerſantur, atq; deuitant, cuius quidem ſi cuncti homines exiſterent ſimiles. humanum genus Platonis ſententia parum abeſſet à feris. quanto melius cum illis agitur, qui cum multis æquo iure in ciuitate viuentes, ſe, ſuaq; omnia prudentiorum conſilio, ac

ſidei committunt, iuriq́;, & legibus hoc eſt rationi, ſua voluntate, libentibusq́; animis parent. cùm inde nihil non æquum, aut iuſtum, expectare, aut metuere queāt.

Equidem haud vſquam quenquam eſſe duco ita ab humanitate remotum, qui ſi ſuo arbitratu, atq;, vt cuperet, actiones ſuas dirigere valeat, & penitus conſequi, quæ vellet, nolit magis viuere ſecundum virtutem, quàm à recto alienus. Principes enimuero, & qui alijs præſunt, tales eſſe oportet, vt cogitent ciuium ſe potius patrocinium ſuſcepiſſe, quàm imperium, aut dominationem, talesq́; rectores Plato idem non dominos, ſed reipub. ſeruatores vocat, in quorum tutela tuto, ac libere viuitur, nulliusq́; rei illis cura maior incubat, quàm ciuium libertatis, quæ ab æquitate proficiſcitur, cuius nihil eſt magis proprium, quàm pari iure viuere in multitudine. Non ne, quemadmodū apud Xenophontem pater Cyrum admonet, qui ægrotant aduocant medicum, cuius ſe committant voluntati, præſcriptoq́; pareant, vt eius præceptis ſanitatem recuperent? Tranſituri quoq; mare ſcientiſſimo gubernatori ſe totos tradunt, qui non ignarus locorum, ac regionum exploratam habeat anni rationem, & temporum, cœliq́; naturam, ac ſiderum, ventorum, & omnium, quæ pertinent ad artem nauticam calleat, neq; vnquam ab eius præſtituto diſcedunt. Verum hæc planè ſunt humana, & humi iacentia, nunc à terra nos abſtrahentes paulo altius euehamus rationes. Chriſtus, cuius natura non tantum erat hominis, ſed ſeorſum quoq; diuina, ac cœleſtis, aſcenſum in cœlum ad patrem moliens Simonis

monis Petri cuſtodiæ, curæ, ac diligentiæ concredidit manum illam, ac multitudinem, tam quæ promiſſa ſua, auctoritatem, et fidem ſecuta fuerat, quàm quæ in poſterum erat ſecutura, eccleſiamq́; , ideſt bonorum ſelectam congregationem nominauit, eiq́; voluit vnum ſemper caput præeſſe uicaria poteſtate, ad quod cætera illius corporis membra reſpicerent. Videmus quoq; in ſacrarum literarum monimentis, ſeu potius oraculis perſæpe cœlitum concilium, cœleſtemq́; ciuitatem, vocari. ad cuius rationem, niſi me impediſſes iſto tam importuno intercurſu; humanam, & terreſtrem rempub. temperandam eſſe eram diſputaturus. quod Homerus ipſe etiam videtur non omnino ignoraſſe; vbi ait, quod ſit in hominibus, eſſe dei ſpeciem, & imaginem. ipſe item deus, & homo Chriſtus in veræ ſapientiæ effantis toties regnum cœlorum nominans innuit in cœlo quoq; exiſtere imperium, & regendi vim, ac poteſtatem. Inſuper & ipſe heros noſter Petrus, cuius vicariæ fidei concreditam memorauimus Chriſtianam rempub. nominat regale ſacerdotium. Mitto eundem Homerum excellentem naturæ pictorem non ſolum Iouem ſæpius deorum omnium, atq; hominum regem, ſed etiam in omni quaſi pagina Agamemnonem vocare ποιμένα λαῶν: totius inquàm Græciæ exercitus paſtorem, atq; rectorem, ad cuius nutum, atq; arbitriũ cæterorum ducum conſilia reſpicerent, quod quidem neceſſe eſt in omni ferè belli expeditione tam terreſtri, quàm maritima; in omniq́; congregatione, in qua niſi emineat aliqua poteſtas, quæ alijs præſit, ac præſcri-

S

bat recta, & cum ratione præcipiens, ſtatim dilabatur, diſſoluaturq; manus illa, ac multitudo. nemo tamen iccirco neq; Græcorum, neq; quorunq; aliorum milites, duceſúe alios in exercitu ſummo imperatori ſubiectos rectè appellarit ſeruos, quod pareant duci illi, ad quem totius imperij ſumma ſpectat. opus eſt igitur in omni conſociatione rectoribus, & gubernatoribus, ſine quorum prudentia, diligentia, æquitate, ac fide nulla communitas ſtare queat, illiſq; præſertim recta iubentibus parere omnes oportet. quod qui non faciunt, ſed principibus, ac magiſtratibus, quorum deſcriptione omnis reipub. moderatio continetur, aduerſantur, eos Plato è Titanum genere exiſtere arbitratur. Quando autem pauci adeo inueniuntur, qui virtute excellant, nō multi admodum idonei exiſtunt, qui rēpub. capeſſant, eiuſq; præclaris muneribus præſint. Ne tamen hic Flamini erres, & tragœdias vſquequaq; decantes in tyrannicas rectiones ſine cauſa inuectus, hanc omnem obedientiam, voluntariam eſſe oportere dicimus, atq; ita tua omnis oratio extra ſepta, & cancellos vagatur, fruſtraq; laboras, & inanem vmbram perſequeris. diuidit nempe Plato omnem rectionem in violentam, et voluntariam. violentam vocat tyrannidem, & factionem, voluntariam verò, regiam, ac ciuilem nominat. differtq; rex à tyranno, quòd hic volentibus, ille inuitis, ac coactis imperat. hinc eſt quod libertatis tempore ſemper potentiora ſunt, ac validiora legum imperia. parent autē volentes populi, tunc cùm imperium eſt magis gratia ſubiectorum, quàm imperantium. ſecus enim illi, qui

principibus, ac magiſtratibus obediunt, ſerui eſſent. bene ideo ſe habere ciuitatẽ, recteq; adminiſtrari dicimus, cùm non minus eorum. qui ſubiecti ſunt, quàm eorum, qui præſunt, vtilitas *quæritur, immo maximè, & in primis populi commoda attendenda ſunt. inde nihilominus ſequitur etiam priuata regentium utilitas, quæ ſemper coniuncta eſſe debet cum publica, nec ſine ea ſaluis rebus exiſtere poteſt. Sic nauarchus maximè nautarum, & eorum, qui ſunt in naui, incolumitati ſtudet. ex qua diligentia nihilo ſecius ſuæ quoq; ſaluti conſulit. nam ipſe etiam euadit incolumis, & portum cum* vectoribus *tenet. Ac in hoc ſanè agnoſcimus paſtores diſtare à ciuitatum rectoribus, quòd paſtores in primis* vtilitatem *ſuam, non ouium ſibi propoſitã habent. At gubernatores reipub. præcipue commodorũ ciuium rationem ducunt ſiue* vnus, *ſiue pauci, ſiue multi principatum tenent. neq; enim* vlla *rectionis forma reipub. rectè dici poteſt, niſi in qua illi, qui præſunt, publicæ* v*tilitati, communibusq; ciuium cõmodis in primis ſtudent,* volentibusq; *ideo imperant. Cùm* verò *qui regunt, imperium ad ſuam, ſuorũq; domeſticorũ, ac propinquorum, amicorumùe tantum* v*tilitatem dirigunt, ea rectionis forma multum abeſt ab optima gubernandi ratione, eamq;* verius *tyrannidem, aut factionem, aut popularem licentiam nominamus. Oportet autem maximè à iuſto imperio omnem* vim *abeſſe, dominandiq; libidinem, cunctamq; ſuſpicionem auaritiæ, qua nulla peſtis magis eſt contraria imperio, ac maieſtati. ſed qui imperat ſit nullius rei egens, aut cupiens, ſed inquàm*

plane exiſtat ſe ipſo contentus, & ex ſe totus pendeat.

Hic verò Flaminius arridens, *expecto, inquit, quorſum tandem hæc tendat oratio. nam, vt video, cauſam meam agis, teq́; ipſe induis in idipſum, quod maximè effugere niteris, & dum te expedire tendis ex laqueis mea oratione tibi iniectis, arctius te ſemper inuolutum conſtringis, teq́; ipſe configis tua met confoßione iugulatum. Seruitutem ego tibi obieci, peruiciq́; nos manere in ciuitatis communione non poſſe, niſi proiecta, amiſſaq́; prorſus libertate, niſiq́; fecerimus nos metipſos poteſtatis alienæ, & alteri ſeruitutem ſeruiamus. id ipſum idem tu apertè, palamq́ue confiteris, dum reges gubernatores, imperatores, rectores, & magiſtratus, tanquam dominos in ceruicibus noſtris collocas, qui quò plures extiterint, eò magis nos in ſeruitutē redigis, grauiorique dominatu premis, & quot rectores das, totidem nobis imponis tyrannos, & quò minime vis eò reuolueris.* Ad ingenium redi, *excute hic tandem intelligentiam tuam, & complicatam animi tui ſententiam euolue, teq́;, ſi potes, explica.* Explicabo *mediusfidius, inquàm, teq́;, & omnes, qui in ciuitatibus æquo iure cum multis viuunt, in libertatem, cui tu adeo metuis,* vindicabo, *atq́; quacunq́; oratio mea pertranſierit, perq́;* volauerit, *omnibus ſoluam compedes, atq́; ergaſtula, libertatis* vbiq́; *ſeminator,* vt *ne minimum quidem vſpiam relinquatur ſeruitutis indiciū.*

Erras non parum ſæpe Flamini, *in hac autem re maximè, qui non vis intelligere, quantum ſit diſcriminis inter eos, qui ſua ſponte, &* voluntate *parent, & il-*

los, ſicut diſtinguendum eſſe diximus, qui id inuiti faciunt, cum proprium ſit libertatis munus, vt per eam quis agat quicquid velit, liberq́; plane exiſtat, quiſquis nihil facit, aut dicit inuitus. Qui enim ſerui illi haberi debent, qui ſuorum commodorum gratia obtemperant magiſtratibus recta ratione in iubendo, & vetando vtentibus? tibi res plena periculi videtur eſſe, quod nos ipſos ſubijcimus arbitrio alieno, alteriq́; ita addicimur, vt in nos ille interdum vitæ, ac necis videatur habere poteſtatem. falleris hic ſane maxime, nempe, cum ſub ius, iudiciumq́; venimus, addicimus nos, noſtraq; non alicui homini, ſed legibus aut à rege iuſto, aut à ciuitate non oppreſſa tyrannide latis, quia magiſtratus, gubernatores, regesq́; obediunt quoq; ipſi legibus, ideſt rectæ rationi, nihilq́; ab illis eſt agendũ, quod non dici poßit recte, et ex ordine factum, & ſumma ratione obuallatum. Porrò regem ipſum non ſubijci legibus, ſceleratum vocem eſſe clamant, & deteſtãtur omnes. nanq;, vt eſt apud Xenophontem, leges non modò parere docent, ſed etiam imperare. Ne igitur magiſtratus quoq;, & qui populos regunt, in iubendis, ac vetandis rebus errarent, neúe quicquam agerent ex libidine, conditæ fuerunt mira omniũ gentium conſenſione leges, ſapientißimorum hominum cogitata, atq; inuenta, quibus iura, ac iudicia deſcribuntur. vnum, idemq́; nempe propoſitum legum, & magiſtratuum eſſe debet, eademq́; voluntas, & ratio: hinc aliqui magiſtratum, legem loquentem, legem vero magiſtratum mutum eſſe dixerunt, quæ luculenter diſſerit

Theophraſtus in eo libro, in quo de officio legum, & magiſtratuum copioſe agit. legum ſanè præſcripto qui iudicant, quiq; rempub. temperant, nunquam deflectere poſſunt à recta ratione, quæ eſt ipſarum legum non modò conſeruatrix, & emendatrix, verum etiam eas generaſſe quodam modo videri poteſt, & earum eſt, vt ita dicam, quaſi anima, atq; medulla. his porrò dominantibus nullus eſt gratiæ, aut odio locus. non hæ mouentur ira, aut cupiditate vlla, ſemper eædem, & æquæ omnibus, nemini ſuccenſſent, nihil cupiunt, nihil dolent, nihil metuunt, aut ſperant, nunquam lætitia efferuntur, nunquam ſtomachantur, neque faſtidiunt, neq; defeſſæ oblangueſcunt, neq; obdormiſcũt, ſed ſemper vna, atq; eadem voce cum omnibus loquuntur. Eas itaq; in ciuitate dominari, non magiſtratus, quos potius par eſt ipſis legibus, & maiorum ſapientiſſimorum hominum inſtitutis apprimè obedire, ab illisq; ne tranſuerſum quidem vnguem diſcedere. Miſeram nimirum congregationem illam, vbi leges parum poſſunt, ſed ipſæ potius magiſtratibus ſeruiunt. Felicem contra illam, ac beatam ciuitatem, vbi leges ipſæ magiſtratibus dominantur, et omnia poſſunt. Plato inquit illi reipub. affore multa bona, quæ dij dant ciuitatibus. Porrò legibus, ac moribus neceſſe eſt contineri omnem ciuitatem, quorum vnum ſine altero eſſe non poteſt.

Hæc duo niſi eſſent, homines vi vterentur ad cibum, & ad maris, ac fœminæ coniunctionem, cunctaq; ex libidine fierent. hinc dicimus conditas fuiſſe leges ad ſalutem ciuium, vitamq; omnium quietam, ac beatam,

ad compeſcendamq́; improborum licentiam, vt oderint *iniuſtitiam; iuſti autem naturam diligant*, atq; vt ho*mines ab iniuria inter ſe attemperent*, vt *ſuumq́; cuiq; tenere liceat, neue improbi magno cum* bonorum *periculo, & detrimento, nimium poßint. eſt enim lex eorum, quæ iuſta ſunt, &* eorum, *quæ iniuſta, recta diſtinctio auferens iniuriarum, ſcelerumq́; licentiã*. Niſi *enim natæ fuiſſent in animis hominum* cupiditates *tanquam in humida materia quædã* caries, *nihil planè opus erat legum ſcriptarum promulgatione, quæ ſicut ſupplicio afficiunt improbos, ita bonos defendunt emendatrices* vitiorum, virtutum *commendatrices. nihil hercle nanq; opus eſſet legibus, ſi æqui, & boni eſſemus omnes.* Si *quidem cupiditates prius fuiſſe neceſſe ſit, deinde leges adinuentas, quæ illis modum facerent, quæ furari, rapere, latrocinari, fraudare, adulterariq́;* vetarent, *iuberentq́; ſua re quenq; contentum eſſe, à* vi, *à q́; iniuria omnino abſtinere, ad rectè facta* vocantes, *deuocantesq́; à peccato.* Nempe lex vinculorum, *verberumq́;, & mortis minis prouidet non tantum, ne quis rem alienam rapiat, ſed etiam ne alterius lædat famam, cui optimè maiores noſtri in* x i i. *tabulis cõſultum eſſe* volentes *capite ſanxerunt, ſi quis occentaſſet, carmenq́; edidiſſet, quod infamiam alicui afferret,* vt *omnium indemnitati, & ſecuritati, honori, atq; exiſtimationi cautum eſſet; ijsq; vinculis improborum, inſolentiumq́;, & petulantium coerceretur licentia. rectè itaq; lex à ſapientibus dicitur populi ſalus, quæ* vult *pauperes æquè, ac diuites poſſe in ciuitate. minatur enim*

pœnas, ac mulctas, quibus ſaltem improbi ab iniuria, & ſcelere deterreantur. Hinc Romani imperij illi pleni maieſtatis faſces, tremendæq; ſecures, lictores, atq; apparitores. Elaborarunt autem ſummopere, vt pœnæ inflictæ vim haberent ſalutaris cuiusdam medicinæ, iuſtæq;, ac debitæ eſſent, neúe maior pœna, quàm culpa, ſed noxia mulctæ par exiſteret. Hinc tot leges, quibus omnes nationes pariter vtuntur, quæ ſcilicet verſantur circa illud ius, quod gentium dicitur, cui æquum eſt acquieſcere omnes populos, ac nationes, et ſine quo haud commodè genus humanū exiſtere poßit. inde etiā leges ſcriptæ, quæ dicuntur populares, ſingulorum inquàm populorum inſtituta, quibus tanquam firmißimis vinculis continentur ſingulæ ciuitates. quod enim rex ſanxerit, ſenatusúe creuerit, aut populus iuſſerit, legem eſſe conuenit. quod nomen illis ſcitis maximè congruit, quæ ſapientes viri alicuius populi, aut principum iuſſu ſtatuerūt, vt in Græcia, ſicut tu modo recenſuiſti, multi fuere legum latores. Noſtra tamen ciuitas obtinuit, vt ius, quo ipſa vtebatur, receptum eſſet à cunctis ferè ciuitatibus, vtq; ciuile vbiq; vocaretur, cum ob ingentis imperij maieſtatē, tum propter ſummam diligentiam coniunctam cum ſumma prudentia in condendis legibus. Nempè noſtros X. viros, qui Romæ conſcripſere XII. tabulas, neceſſe eſt fuiſſe homines prudentißimos, quòd tantulis tabellis tanta reſpub. diu ſtetit, neq; poſt multos annos vllæ aliæ adiectæ fuerunt leges, donec improborum hominum audacia, atq; intemperantia eò peruenit, vt calliditate leges

ges latas euaderent, atque eluderent. inde referti fuerunt tot formulis iuriſconſultorum libri, excogitatæq; vbiq; tot leges ſcriptæ, æréue inciſæ, tot rogationes, ſenatus conſulta, prætorum iura, atq; edicta, plebiſcita, & prudentum reſponſa, quæ omnia vſquequaq; Flaminius faſtidiens, ac nauſeabundus tantopere carpit, cuius acerbitate coactus fui quæ hactenus dixi de legum natura latiùs proſequi, quàm fortaſſe locus poſcere uideatur. illa tamen ſcita fuerunt, atque inſtituta, vt eis omninò iuſtitia in animis hominum, vellent, nollentúe, retineretur, ut ſaltem improborũ uis, fraus-úe, ex quibus duobus fontibus oritur iniuria, coerceretur, ne bonis nocere valerent. ſed iuris, & iudiciorum æquitate ſuum quiſq; tenere poſſet, & neq; tenuiores propter imbecillitatem à potentioribus opprimerentur, circunuenirenturúe, neque locupletibus obſtaret inuidia ad ſua vel tuenda, vel recuperanda, vtq; omnes in ciuitate tam tenues, quàm locupletes æquè poſſent. Aſt Flaminius hic libertatem mordicùs tenet, vrgetq;, & identidem inſtat, non conducere nos, quos natura liberos creauit, vinculis legum conſtringi, & in ſeruitutem addici, nititurq;, & omnem lapidem mouet non veræ libertatis ergò, ſed obumbratæ cuiuſdam ſpecie, vt non tantùm liberum, ſed ſolutũ planè ſit, & exlex, vbiq; humanum genus, ne quid à quoquã metu fiat, qui parũ abeſt à vi, unde omnis ſeruitus inducitur. vt hic exultat? vt hic volitat? vt triũphat? iſtæc planè ratio eſt maior illa, et ualidior machina, ultimũq; tormẽti genus, quod expugnãdæ ciuitati admo-

uere poſſit. hic eſt eius Achilles, quem aduerſus Troianorũ ingruentiũ vim, atq; impreſſionẽ extrema fortuna exanimatus opponat. atq; hic hercle tandem aliquid dicere videtur. Quoniã hoc itaq; eſt vlcus, ad quod aperiendum non acu, aut chirurgi lanceola, ſed alio, ſit opus ferro longè validiore, ac robuſtiore, ſude inquã ferrea, aut gladiatoris lancea. in eius curatione etiã ſi longiuſculus viderer, eſſem omnino à vobis ferendus, quod hic tota legũ natura euoluenda eſſet, uerùm ex his me expediã, quàm breuiſſimè potero, haud quaquam imitatus improbũ medicũ, qui quotidiani lucelli, et ſordidiſſimi quæſtus gratia de induſtria ægrotationes, alendo, cõperendinandoq; curationem quantumlibet producit atq; prolatat. Perge tuo cõmodo, inquit Ceruinus. Siquidem vacua eſt penitus ab interuentoribus dies, quã neſcio, in quibus alijs colloquijs meliùs ducere poſſemus. delectant me hercle iucundũ in modum iſta, quæ longè ſecus tractari ſolita ſunt in ſcholis ab illis, qui dicuntur iuris prudentes. itidẽ ſpondere auſim pro ambobus collegis meis, & pro iſtis, neq; enim Flaminiũ ipſum excipio, licet tibi vehementer, et præfractè aduerſari uideatur. quẽ intus ſecum geſtientẽ uidere uideor, quòd te elicuerit ad hæc tam planè, tamq; concluſè diſſerenda. Tunc ego. Hac uenia inquã à uobis conceſſa, agam aliquãtò liberiùs. Quis enim quæſo dicebat Flaminius nõ metuat, ac reformidet iſtas tam imperioſas reginas, ac dominas, quæ ciues dãnis, mulcta, ignominia, exilio, vinculis, uerberibus, ſupremoq; interdũ ſupplicio afficiunt? quis nõ horreſcat ſuperbiſſimas illas ſecures uin-

culaq; carnificum, crucem, & arborem infelicem, miſeriq; cruciatus carmen, et quæ plurima in oratione ſua non modò lautè, ſed etiã libenter cõmemorabat? Addidit inſuper, quod vſquequaq; inculcabat, leges eſſe hominũ adinuenta, cùm ius tamen non ſit hominũ opinione, ſed natura conſtitutum. iocularia profectò ſunt iſta riſu potiùs, quàm oratione eijcienda, quibus tamen ego reſpondebo, non quod Iſæum dicere ſolitũ fuiſſe tradunt, leges quidẽ acriter ſtatui, mitius uerò, quàm iubent illæ, pœnas ſumi oportere. uerùm dico, atq; aſſero probos uiros parere legibus, nõ ui, aut metu, ſed quod ius cogit, eos ſua ſponte, et uoluntate faceſcere, legesq; ipſas vereri. cum honeſti cauſa, tum quia id eſſe ſalutare, ſibiq; maximè cõducere intelligunt. nihil enim uiri boni faciunt vnquã, nihil cogitant, niſi uolentes, & ſuapte ſpõte, neq; qui obtẽperat legib. iccirco dici poteſt alicui poteſtati addictus, nexuq;, aut aliquo iure ciuili ſeruus, et, ut ſunt dominorũ mãcipia, ſuo ſpoliatus eſſe arbitrio. Quippe eadẽ ratione omnes, qui honeſta ſequũtur, quiq; ex natura viuunt, quia obtemperant legi naturali, ſerui erunt, naturæ dominatu preſſi. Quid aliud eſt enim legibus parere, quàm philoſophiæ præceptis obſequi, & obtemperare? atq;, vt natura flagitat, uiuere, ac uirtutibus omnibus non modò vitam ſuam ornare, uerùm etiam ſe eis addicere? quod quidẽ ſponte ſua fit, nec quiſquã vnquã bonus uirtutẽ ſequitur coactus, aut inuitus, Itaq; ſicut honeſtum, ita et ius eſt ultrò, et per ſe expetendum, quod ſe in omne honeſti genus, in omnesq; uirtutes fundit, legesq; ipſæ ſunt totius honeſti præceptis accom-

modatæ,iubent enim ea, quæ ſunt uiri non ſolùm iuſti,ue rùm etiã fortis,prudentis,tẽperãtisq́;,et quæ ſunt manſueti, et mitis animi, idẽq; facit in cæteris uirtutibus. ac uitijs hæc iubens,illa prohibens,mensq́; legis latoris naturam iuſti, et æqui ſemper ſpectat, eoq; quæcunq; iubet,aut uetat,dirigit, donec omnia hauriat,quibus iuſtitia abſoluta perficitur.hanc nos quidẽ legẽ nominamus, et à legendo nomen fecimus quã Græci νόμον dici maluerunt,quòd per eam unicuiq; ſuum tribuatur.illi ſiquidem in legis nomine,æquitatis uim, nos uerò delectus naturam attendimus.ut ut ſit id, ſi rectè perpenditur, nihil planè aliud eſt, quàm ipſa ratio humanas actiones ad ſignum dirigens,omniũ domina, atq; regina, quã oportet eſſe in omniũ animis,et cum ea nos cõſtat eſſe natos,unde ſi rectis ſenſibus ire uolumus,unuſquiſq; poteſt eſſe ſibi ipſe legis lator, ſibiq; honeſta, et iuſta præſcribere, prohibereq; cõtraria. Cùm igitur lex ſit hominũ generi à natura data, nemo nõ à mente alienus eam iure accuſare poſſit,aut inſimulare, ſeruituti nos addicere,cùm ſeruitutem ipſa per ſe natura oderit, ſemperq; libertati ſtudeat. legem porrò nobis à natura datam,ita probare ſolent. aiunt enim nobis à natura datam eſſe rationem, ſi ratio, etiam rectam rationẽ. at lex nihil eſt planè aliud, niſi recta ratio inſita in natura, in iubendo, et vetando, honeſta imperans, turpia prohibens, & vbicunq; lex ipſa dominatur, omnes ſunt in officio, recteq; ſe habent, & ordine adminiſtrantur omnia. quoniam nutu rationis res fluunt, ratioq; ipſa potiùs, quàm lex dominari videtur. Quapropter niſi lex ſcripta accommo-

data exiſtat ad naturam, quæcũq; ea ſit, eſt magis quiduis aliud, quàm lex, minimeq́; legis nomen meretur. Lex enim eſt recta ratio profecta à natura, ad recta faciendum impellens, & à delicto auocans, quæ non tunc eſſe cœpit, cùm fuit ſcripta, ſed potiùs intelligi poteſt fuiſſe ſemper vnà cum mente diuina, quæ ſemper extitit, & nunquam eſſe cœpit. quod præſtantiſsimus theologorum omnium inter noſtros innuere videtur, cùm ſuam theogoniam ita altè exorſus. vt vix nos humi ſtrati intelligentia capere valeamus, inquit. ΕΝ ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. *cùm ea enuntiaret de vnigena dei filio, qui eſt patri coæternus, vera ratio, vera lex, intimum animi uerbum, abſtruſaq́; cogitatio, ſententia, voluntas, mens, atq; conſilium. Cæterùm tamen hic diſtinguendum, cùm de lege loquimur, ne genera confundentes obſcuritate inuoluamur. Sicut enim ius, iuſtumúe eſt, tum naturale, tum ciuile, quod legitimum vocamus, ita de lege quoq; planè dicendum eſt. nempe alia eſt naturalis, alia ciuilis, aut ſcripta. cùm legem nomino, de eo imperio intelligo, quo non tantùm ciuitas, ſed domus etiam omnis, & familia continetur, ſine qua nec gens vlla, nec mundus ipſe, nec vniuerſa natura ſtare poſsit, qua omnia deo, rationiq́; obedire eſt neceſſe. Naturalem quidem illam principem, & ultimam legem mentem eſſe dicunt, omnia ratione aut cogentis, aut vetantis dei, ad iubendum, deterrendumq́; idoneam, non ingenijs hominum excogitatam, neq; ſcitum eſſe ali-*

quod populorum, ſed æternum quoddam, quod vniuerſum mundum regit incredibili, imperandi, prohibendiq́; ſapientia, neq; eam opinione hominum conſtitutam, ſed diuinitus exiſtentem, diffuſamq́; in omnes, conſtantem, immutabilem, perpetuam, ſempiternam, quæ ad officium tacitè nos, & ad rectum vocat, iubendo, vetando, à fraudeq́;, & ab iniuria deterrendo. huic legi qui obtemperat, non indiget neq; Lycurgi, neq; Solonis, neq; Charundæ legibus. habet enim in ſe ipſe legem ſibi ſemper præſidentem, præſcribentemq́; quomodo ſe gerat, primùm erga deum, quem colere in primis cuncti debent, quo deinceps iure viuat non modò cum illis, quibuſcum ſocietate aliqua iungitur, ſed etiam cum vniuerſo hominum genere. ea profectò docet noſtra lucra alienis incommodis non quærenda, vetatq́; ne alteri noceamus noſtri commodi cauſa, noſtrumq́; potiùs feramus incommodum, quàm quicquam de alterius commodis abradamus, deteſtaturq́; vehementer omnem detractionem, appetitionemq́; alieni, quam ſcientiam, ac notionem ipſa per ſe natura inſeuit in animis noſtris, neq; quiſquam eſt omnium, qui non ſecum tacitus hæc ſentiat, ac videat, & huic quidem legi ſua ſponte obtemperant cuncti. atq; obediunt. Alterum legum genus in diuiſione fuit, quæ ciuiles, atq; humanæ dicuntur. & harum quidem ſunt duo rurſus genera, vnum quidem earum, quæ haud ſcriptæ extant, ſed tacita gentium conſenſione ab omnibus ſeruantur, vocaturq́; ius gentium, quo iure omnes gentes inter ſe utuntur, ac uiuunt. neq; eſt ulla ferè tam barbara, tamq́; remota na-

tio, apud quam id non valeat tam belli, quàm pacis tempore, non adeo multùm diſtans ab eo, quod dicimus naturale, vt etiam à peritis naturale interdum nominetur, quod qui violarit, ſceleſtus, impiusq́; ab omnibus vbiq; iudicatur. hoc ſecundo iure munitæ, tutæq́; ſunt legationes, fœdera ſtabiliuntur, ſolidantur pacta, & omnes contractus tam in emendo, & vendendo; locando, & conducendo, quàm in cæteris contrahendis, tranſigendisq́; rebus firmantur. Tertium genus *eſt earum legum, quæ ſcripto habentur à ſapientiſsimis* viris *legum latoribus excogitatæ, rogatæ, atq; latæ, iuſſa,* et ve*tita populorum* vocant*, quibus in ſingulis ciuitatibus, totaq́; interdum prouincia, & non nunquam latiſsimis regnis reſpub. continetur. Illa porrò princeps, ac ſumma lex, æterna exiſtit, et neq; tolli* vlla *lege alia, neque abrogari poteſt. eſt enim in natura infixa, atq; ingenerata. quippe quæ natura exiſtunt, ſunt immutabilia, &* vbiq; valent, *vt ignis, ſicut apud nos, ita apud cunctas gentes adurit. Eſt igitur illa diffuſa in omnes gẽtes perpetua, cõſtans, ſempiterna, quam nemo ignorat, cui tam dij quàm hominis,* vt *aiunt, ſunt obnoxij. Eſt enim illa, quam* Pindarus *in quodam cantu, ubi de* Hercule *agit, canit eſſe reginam omniũ mortalium, atq; immortalium, quæ ius* vbiq; *dicit præpotenti manu. eam autem* Empedocles, *vt refert* Ariſtoteles, *appellauit æthera, quòd perpetuò diffundat ſe in omnia, per inexplicabilem claritatem.* Gentium verò *conuenta, id eſt perpetua illa cunctarum nationũ cõſenſio, licet nulla alia unquam lege abrogentur, tollanturúe, tolli tamen poſſent, ſi denuò*

inter omnes gentes ſecus conueniret. quod quia difficillimum factu exiſteret, ſumma enim ratione, quæ eſt lex diuina, & humana, in eas leges cunctæ gentes conſenſere, hoc ideo quoq; ius dicitur quodammodo immutabile, perpetuum, atq; æternum. *At ſcita populorum, quod fuit tertium in diuiſione, quæ inquam ſinguli populi ſanxerunt, ſcribiq; mandarunt, quo in ſingulis ciuitatibus in pace viueretur, alia lege, nouoq; ſcito tolli poſſunt, & plerunq; tolluntur, ſi aut non iure rogatæ fuerunt, easq; vſus coarguit, vt Romæ nouimus Seias, Apuleias, & Liuias, centumq; alias, aut ſi eas aliquis ſtatus reipub. inutiles fecit.* *Nanq; earum quædam latæ ſunt perpetuæ vtilitatis cauſa in ſempiternum tempus valituræ, vt aliquæ cum ipſa vrbe natæ, cunctæq; leges XII. tabularum, quarum nullam vnquam abrogatam fuiſſe legimus. quædam vero earum, quas creuit ſenatus, populusq; iuſſit, aliquibus temporibus reipub. deſideratæ, ſunt quodammodo mortales, & pro temporum varietate mutabiles. nam ſicut in nauis gubernandæ ratione, alia in proſpera nauigatione, alia in aduerſa tempeſtate vſui ſunt, ita in adminiſtratione reipub. belli tempore leges ſciſcũtur in populis, quæ poſt ſecutam pacem abrogantur, & plane inutiles fiunt. quod etiam de omni temporum mutatione, inclinationeq; intelligo.* *Sunt etiam aliquæ, quas in dies ætas retractat, expolitq;, & in meliorem rationem mutat. nanque humana ſolertia non omnia, quæ cogitat, illicò perfectè videt, ac ſentit, verùm in dies hominum ingenia magis, ac magis acuuntur.*

tur, atq; illuſtrantur, & perſæpe quæpiam, quæ animus tuus heri, & nudius tertius ignorauit, hodie ſcire incipit: natura enim paulatim nobis ſeſe detegit, atq; enudat: iccirco quotidie, prout tempus deſiderare videtur, nouæ conduntur leges. nam quicquid ſenatus creuit, populusq; iuſsit ad ciuilem, popularemq; vſum, lex habetur. Etenim, *vt in humanis corporibus pro ratione morborum noua ſunt ſemper admouenda remedia, ita in adminiſtranda repub. ad coercendam improborum ciuium licentiam, leges rogandæ, ac ferendæ ſunt tempori congruentes.* Ciceronis *ætate, vt ipſe refert, nondum decem, & centum anni exierant, ex quo de pecunijs repetundis à* L. Piſone *lata fuerat lex, nulla antea cum fuiſset.* Cæterum *leges, quas tu carpis varias eſſe coarguens, atq; inuicem ſibi contrarias, nullo pacto leges exiſtere cenſemus, easq; magis populi fauore, quàm merito legum nomen tenere arbitror.* Formulas *vero illas, vt ad omnia à te obiecta reſpondeam, tam ſtipulationum, quàm iudiciorum, quæ tenui de cauſa, nimisq; exili, atq; abiecta ſcriptæ tibi videntur, vt de ſtillicidiorum, parietũ, & aquarum iure, de cloacis, deq; domorum, & prædiorum ſeruitutibus, non parum neceſſarias priſci illi noſtri exiſtimarunt ad tuendam ciuium pacem, ac quietem, qui perſæpe iſtis de rebus inter ſe controuerſantur, & litigant, ad iurgiaq;, & ad manus veniunt.* Multa *tamen fatendum peſtifera, & pernicioſa interdum in populis ſcita fuiſſe, vel principum ſcelere, vel populorum ipſorum negligentia, aut auaritia, quæ quodq;*

V

aliud potius ſunt, quàm leges, vt ſi non totius ciuitatis, ſed principis duntaxat, aut vnius tantum partis ciuiũ gratia conſtitutæ fuerunt, aut ſi non maiori ſaltem parti, & in ſummum proſunt, fraudes potius corruptæ, et deprauatæ ciuitatis, quàm leges dicendæ ſunt. quandoquidem oportet leges, & iura conſentanea eſſe naturæ, ac rationi, quæ omnibus vniuerſe eſt eadem. & vt tandem breuiter, ſicuti res eſt, eloquar, illa princeps ſumma, & vltima lex à deo ipſo lata, & in cordibus noſtris infixa nobiſcum naſcens, ſi rectè, atq; perfectè à nobis intelligeretur, vellemusq; congruenter naturæ viuere, nemo noſtrum alia lege ſcripta indigeret, eſſemus enim omnes natura iuſti. iuſtis autem legem non conſtituendam nemo eſt qui neſciat. cum, ſicut dixi illa ſit iuſti, atq; iniuſti diſtinctio. continet namq; in ſe, atque complectitur omnes leges cum ſcriptas, ſi rectè, optimoq; iure rogatæ fuerunt, tum eas, quas omnes gentes diuturna conſenſione approbarunt, tam iuris publici, quàm priuati, ab eademq; natæ ſunt apud nos primum quidem XII. tabularum leges, deinde aliæ permultæ, quibus ais confertos eſſe conſultorũ libros. ſumma enim illa tanquam genus vniuerſum ſe virtute fundit in omnes, fons publici, priuatiq; iuris, ad officium, ad recteq; faciendum impellens, & à delicto auocans, cupiditates, quæ naſcuntur in animis, tanquam quoſdam morbos coercens, atq; refrenans, bene facere iubens, quibus poſſumus, prohibensq;, ne cui noceamus commodi præſertim noſtri cauſa, ſed quales ſe gerere erga nos cæteros mortales cupimus, tales nos itidem

erga alios omnes eſſe potenter imperans. Huc porrò *ſpectant omnes leges. id vnum incolumem quietã, beatamq́; ſeruat, ac tuetur ciuitatis coniunctionem. id firmiſſimum eſt nõ modò rerumpub. ſed totius humani generis vinculum.* Quoniam vero *ea, quæ ſunt à natura, hominum induſtria plerunq́; meliora fiunt (etenim quæ natura inchoat, hominum ſapientia perficit, quæue cõfuſa, et quaſi per caliginem, ac nebulam quandam nobis oſtendit, nos diſtinguentes illuſtramus) ſapientiſſimi homines legum latores, quorum antiquiſſimi fuerunt in* Græcia Minos, *et* Rhadamanthus, *philoſophiæ lumine adiuti iuris, ac iuſti, quod erat planè inuolutũ, naturam, ac* vim *mortalibus oſtenderunt, & quæ natura fuſe, & liberè animis hominum ſuggerit, illi articulatim, diſtinctéq́; diuidentes in genera plurimos ab eo fonte riuulos deduxere, legesq́; iudicia, et iura enucleatè deſcripſere,* Vt *agnationum, gentilitatum, tutelarum ſocietatum, fiduciarum, mandati, creditæ, depoſitæue pecuniæ,* v*ſucapionum, alluuionum, ſeruitutum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, multorumq́; aliorum, declarantes, quæ publica, quæúe priuata, quæ teſtamenta rupta ſint, quæ'ue rata, quid ſuum cuiuſq́;, quid alienum, quid ſacrum, quid profanum, qui ciuis, qui peregrinus. qui liber, aut ſeruus. et quoniam delictis pœnæ conſtituendæ ſunt,* Vt *quos natura, aut ipſa turpitudo, & pudor ab iniuria arcere nequeunt, pœna ſaltem, & ſuppliciorum metus deterreat, ne magiſtratus, & qui rempub. gerunt, improbis ignoſcendo bonos perditum eant. quæ enim rogo eſſet*

hominum vita? quomodo res ſe haberent, ſi omnibus propoſita eſſet agendi, quicquid collibitum animo eſſet, impunitas? Cùm igitur delictorum diſtincta ſint genera, diuerſa quoq; legum capita conſcribēda erant propter eos, qui nihil timent, niſi teſtem, & iudicem, neq; honeſto ipſo quicquam mouentur, vt boni ſint, & innocentes, quo noxiæ par eſſet pœna, atq; animaduerſio, quod probari poteſt in tribus delicti generibus, quæ cum paria iudicentur, vna eademq; animaduerſione in XII. *tabulis antiqui coercenda ſtatuere, pariq; ſupplicio eorū reos afficiendos, proditorem patriæ, ſacrilegū, & legum euerſorem. Si nullum exiſteret ius ſcriptum, errari poſſet in multis, non tam opinionum vanitate, aut quòd non omnes ius naturæ per ſe nullo docente ſentiant (æquitas enim per ſe omnib. elucere poteſt) quàm quia homines aliqui inducti ſpecie alicuius commodi recuſent viuere congruenter naturæ, & iuri naturali parere. Quoniam item interdum contingit, vt ea quæ aliquando iuſta ſunt, procedētibus ætatibus, aut aliquo caſu mutari poſſunt, & eſſe minus iuſta, opus fuit lege ſcripta, quæ tum improbos ab iniuria deterreret, tum ab errore auocaret ignorātes. Atqui fortè inquies. ergò omnia eſſe iuſta defendis, quæ poſita ſunt in populorum inſtitutis, et legibus? id hercle ego minimè. interdum enim errant homines, etiam qui habentur ſapientiores. nemo nanq; præter deum eſt verè ſapiens, qui neq; errare, neq; falli poteſt. Porrò leges condere res eſt ardua, quæ non modò conſilio, atq; prudentia plurimum indiget, ſed etiam, vt ſenſit Plato, ſine diuino fa-*

uore, atq; præſidio, ſeniorumq; conſilio id munus perfectè minimè impleri poteſt. Iccirco *facit* Socratem *ante ſuarum legum promulgationem cœleſte auxilium implorare, & inuocare* Adraſtian*, quam dicebant immutabilium legum eſſe reginã, cuius reginæ nec oculos, nec manus alicui licebat effugere.* Hanc vir *prudentiſsimus fingitur ſibi aſsiſtere* voluiſſe*, ne fortè in deſcribendis legibus erraret, quem errorem idem* Plato *plurimis* verbis *vehementer deteſtatur.* Perrarò *tamen ſolerti homini contingit errare, ſi in ferendis legibus nihil ab illa principe, & ſumma lege deflectat, quam ſequi debet, & ad illam cynoſuram curſum tendere, ſicut in omnibus etiam rebus induſtria,* et *ſolertia humana, quoad poteſt, imitatur naturam. quamobrem ciuitatum ſcita, & inſtituta nihil aliud eſſe* videntur*, quàm illius æternæ legis quædam quaſi explanatio, atque illuſtris explicatio, quæ eam omnibus apertam, et dilucidam reddit; in qua dixi fuſa conſiſtere omnia iura, & iuſta, quaſi legum occulta quædam ſemina. neq; abſurdum cuiquam* videri *debet, cùm in alijs quoq; rebus permultis humani ingenij ſolertia naturæ latebras, & obſcuritatem ſcrutetur, atq; adhibito rationis lumine illuſtret, quando homo homine acutius* videt*, &* vnus *interdum perſpicit, atq; intelligit, quæ nemo aliorum omnium vllis vnquam ætatibus intelligentia conſequi potuit.* Verum *tamen niſi leges omnes, quas quiſq; tulerit, ad illam principem referantur, ad illamq; reſpiciant, & illi ſint omnino conſentaneæ,et ad naturam, quæ nihil niſi iuſtum admittit, accõmodatæ exi-*

ſtant. nullo pacto leges ſunt habendæ, neq; hoc nomine dignæ cenſentur. Igitur omnis legis latoris mens, et ratio huc dirigenda, cuius officium eſt de honeſto, bonoq́; & iuſto conſiderare, eaq; populis, qui ſunt futuri felices, proponere, & legum quasdam quaſi formulas, quas illi ſciſcant, deſcribere, vt rerum publicarum adminiſtratio recta, vitaq́; ciuium ſit prudens, fortis, temperata, & iuſta, cæteriſq; munita, atq; adornata virtutibus, in quas, vt diximus, omnis lex naturalis ſe fundit. hæc verò omnia complexi vno verbo honeſta dicimus. Nihil porrò præclarius, quàm videre ciuitatem optimis florentem moribus, & inſtitutis, virtutibuſq; ornatam, quas leges ipſæ ſingilatim nobis proponunt. Iubet lex naturæ ea, quæ ſunt hominis fortis, quod quoniam late patet, conſtituunt diſtinctè legum latores, iubentq́; præſtituta, ac deſcripta pœna, ne quis in acie locum deſerat, neu fugiat, neu arma abijciat. rurſus eadem natura iubet ea, quæ ſunt temperantis. apertius illi vetant adulterari, vetant quoque conuicio quenquam verberare, & ab omni petulantia per ſingula genera diſcurrendo abeſſe, eaq́; omnia perſequuntur, in quibus notari poſſit intemperantia. itidẽ pariter in omnibus virtutibus, & vitijs ſe gerentes faciunt, & à virtutibus legum ſuarum ſemina eliciunt. Leges vero quæ variæ ſunt, inconſtantes, inuicemq́; ſibi contrariæ, cenſeo omnino tollendas eſſe, aut vtraſq;, aut alterutram, illamq; quæ à iuſto diſcedit, ac ratione penitus vacat. Nam omnino iniquas à tyrannis ciuitati impoſitas, atq; iniuſtas, in quibus non proponitur

vtilitas, neq; commoditas ſaltem maioris partis ciuium, ad ipſorum tyrannorum commodum tantum latas, nullo pacto leges habendas diximus, nullãq; omnino rem, aut rationem eſſe nobis cum tyrannis in hoc tam præclaro negotio pertractando. reddidimus etiam cauſam, cur mutabiles eſſent aliquæ, quæreue, quæ promulgatæ initio mirum in modum placuere omnibus, poſtea procedente ætate antiquentur, abrogenturúe, non modò illæ, quæ nõ ſunt perpetuæ, ſed ad tempus introductæ, verum etiam in æternum latæ: quod nulli mirum adeo videri debet, qui norit omnia hæc humana, atq; infera perpetuo eſſe in motu, vt Platonem dicere tu quoq; ipſe aduerſus te pro mea ſententia confeſſus fuiſti, uſq; adeo, vt quidam philoſophi ambigant, an eadem hodię ſit reſpub. aut ciuitas, quæ heri, & nudius tertius. ſicut etiam de fluminib. quæ perpetuo fluunt, quæri ſolet ab iis, qui naturam ſpeculantur, & idem ſignificantius natura exprimit in animis noſtris. Siquidem perſæpe quod heri mihi conſilium mirum in modum placebat, hodie non ita, illudq;, aut prorſus abiicio, aut ſaltem aliquibus, vel additis, vel detractis excultum perpolio, exornoq;, & in melius refero. Draco, fateor, apud Athenienſes leges ſcripſerat, quas deinde Solon ferè omnes ſuſtulit, quod in illis mors erat definita pœna tam iis qui furati eſſent olera, quàm ſacrilegis, & patriæ proditoribus, peccataq; omnia perinde, ac ſi eſſent paria ſtoicorum ſententia, vltimo ſupplicio mulctauerat, tam capitalia, quàm illa quæ aſperſione aquæ, vel dierum numero tolli dicuntur. propterea

ferunt Demaden *quendam acutè dicere ſolitū, non atramento, ſed ſanguine* Draconem *leges ſuas exaraſſe*. Rectè vero *excogitatas, ſcriptasq́; leges illi ſupremæ, ideſt menti diuinæ conſentaneas, ac naturæ congruentes nemo* vnquam *verè redarguere poßit. liquet nanq; eas ad hominum ſalutem, ciuiumq́;, & ſocietatum incolumitatem, & ad eorum quietem, tranquillitatem, ſecuritatem conditas fuiſſe*, vt *illi non tantum commodè, tutoq́;, ſed etiam honeſtè, ac beatè* viuerent. *ſunt enim ad naturam accommodatæ, eamq́; adiutant, excolunt, atq; adornant.* Neq; *eſt quòd ciuitatibus propter leges ſeruitutem obijcias.* Nos *legibus libenter, noſtraq́; ſumma* voluntate *ſeruimus, omnes* vt *liberi eſſe poßimus, quibus qui parent, rationi obtemperant, quæ eſt legum ipſarum procreatrix, emendatrix, conſeruatrix, iuſta, & iniuſta dijudicans, iniuriæ, & prauitatis* vindex. *qui vero eis non obediunt ad naturam propius belluarum, quàm hominum accedunt. his coercetur improborum licentia. hæ* vocant *ad rectè facta. à peccatis auocant. hæ cauent ne improbi nimium poßint cum bonorum periculo, ac detrimento. hæ* volunt *diuites, & tenuiores æquè poſſe in omni cœtu, ac ciuitate. harum ope hominum animi nimia libertate non inſoleſcūt. his potißimum homines à pecudibus differunt, neq;* vi vtuntur *ad cibum, aūt ad libidinem, fraudeq́; inuicem abſtinent. hæ ſupplicio afficiunt improbos, bonos* vero *defendunt, confirmant, commendant. augent quæ ab eis pœnæ conſtituuntur, infliguntur q́;, ſunt quædam quaſi ſalubres animorum morbis adhibitæ medicinæ.*

his

his ſummi, & infimi iuxta parent. magiſtratus quoq; eiſdem, principes, imperatores, et reges ipſi obediunt. his ſine neq; latronũ ſocietas diu ſtare poſſit. Par *ua perſequor. legis imperio mediusfidius cœlum ipſum eſt ſubiectum,* vniuerſusq; *mundus, & omnis natura obtẽperaut.* Hæc viri ampliſſimi *coactus fui de legũ natura altius fortaſſe, quàm expectabatis, repetere, in qua re non ſum iudicandus fuiſſe multus, cùm, etiam ſi non* Flaminio *reſpondendum fuiſſet, haud planè de repub. diſſeri poſſit, niſi* vis *legum prius explicetur, quibus tanquam firmiſſimo fundamento omnis ipſa reſpub. nititur, fulcitur, ac continetnr, legesq; ad omnem ciuitatem fundandam, temperandam, ac conſeruandam non tantum ſint* vtiles, *ſed omnino neceſſariæ, quæ in quocunq; hominum cœtu, aut ſocietate parum* valent, *nulla ibi eſſe poteſt reſpub. aut ciuitas.* Veteres *ideo dixerunt eas* vinculum *eſſe totius dignitatis, quam tenemus in repub. easq;* vocarunt *tum fundamentum libertatis, tum fontem æquitatis, in eisq; mentem, & animum, conſilium, & ſententiam ciuitatis poſitam eſſe, &* vt *corpora noſtra ſine mente, atque animo, ſic ciuitatem ſine legibus, ſuis partibus, ceu neruis, & ſanguine, ac membris* vti *non poſſe.* Ex *his* Flamini, *quæ à me hactenus dicta fuere, omnes tuæ argumentationes, cunctæq; rationes cuiq; æquo rerum æſtimatori, recteq; intelligenti profligatæ, proſtratæq; iacere* videri *poſſunt, confectumq; negotium.* Veruntamen *conferamus propius, & tua argumenta ad* veritatem *reuocemus, ad ſingulaq;, quæ reſtant, à te obiecta non*

nulla breuiter, & concluſè dicamus. At verò quoniam tua propè omnis oratio verſata eſt circa deformitatem morum, iactauitq́; ſe tota in rebuspub. et ciuitatibus vbiq; terrarum prolapſis, ac deprauatis, quæro de te, autumes'ne tempus vnquam fuiſſe vllum, quo ciuitates, & reſpub. toto orbe fuerint meliores? arbitraris'ne rempub. inter omnes gentes florentem moribus, & inſtitutis, omnibusq́; virtutibus ornatam formari poſſe, atq, inſtitui, vt detractis cũctis vitijs pulcherrima ſit, & impleat omnes numeros, omni laude cumulata? Non potes hercle negare, *ſi quid planè perfectum fuit vnquã in rebus humanis, & abſolutum, poſſe quoq; etiam nunc exiſtere. quod etiam viſus es fateri, cum diceres philoſophos eas reſpub. deſcripſiſſe in fortunatorum inſulis, quæ magis fingi poſſunt, quàm reperiri. Quæſo rurſum. nunquid illi philoſophi, qui inſtituunt reſpub. præcipiant ciuibus, qui futuri ſunt beati, ea quæ effici poßint, licet factu difficilia, an quæ nullo pacto fieri queant? vt ſi mihi quis deus ſummam cœleſtium felicitatem ſpondeat, ſi viribus corporis annixus Aegæum mare tranſuolauero, quod quidem irritum foret, vanum, & nugatoriũ. Primùm quidem credendũ eſt ſapientißimos viros tam in Græcia, quàm alibi, quos ſua quenq; ætas vehementer admirata fuit, vt in quibus exiſteret ſummum ingeniũ, ſummaq́; prudentia, non ea præcepta viuendi tradidiſſe, quæ nullo modo homines obire poſſent. nugari enim, & iocari in re tam ſeria, & graui ineptè, atq; intempeſtiue omnibus viſi fuiſſent. nempe ciuitates, ac reſpublicas ea ab-*

ſolutione; ac perfectione inſtituerunt, vt *facilè in eis bene, & beatè* viui *poſſet. Si igitur tales eſſe queunt ciuitates, aut reſpub. fuiſſe etiam aliquando, aut nunc eſſe, aut futuras fore fatendum eſt. fuiſſe certe non negabit, qui ad ciuitatis noſtræ, populi inquam orbis terrarũ principis prima illa tempora feliciſsima reſpexerit, cùm res,* vt *ait* Ennius,

Moribus antiquis ſtaret Romana v*iriſq;. Cum populi sũma poteſtas eſſet, sũma ſenatus auctoritas. qua repub. nullã unquã neq; maiorẽ, neq; ſanctiorẽ, neq; bonis exẽplis magis abũdantẽ fatebitur, qui apud optimos ſcriptores legerit, quæ* vita *ciuium, qui mores fuerint, quibus artibus, & domi, & militiæ* Roma *creuerit, partumq; ſit, & auctum imperium, cùm domi, belliq; boni inquam mores colerentur, homineſq; malarum artium eſſent planè inſolentes, in quorum domibus memoratur nihil ſplendidum fuiſſe præter ipſos. nõdum in ciuitatem auaritia*, et *luxuria immigrauerant.* volupta*tibus, & cupiditatibus nullus erat tunc locus, quibus nunc laxatæ ſunt habenæ, homineſq; ferè conuerſi ſunt in belluas.* Itaq; *ſi aliquando fuerunt aliquæ reſpublicæ bene inſtitutæ (nempe qui colligunt annales* v*rbis noſtræ tam Græci, quàm* Latini, *huiuſmodi* Romanam *ciuitatem fuiſſe pleno ore conteſtantur, priſcorumq; temporum, cùm res eſſent optimo ſtatu, laudes inſatiabiliter deprædicant) poſſe etiam ſperari futuras fore non negabit.* De *iniuſtitia* vero, *auaritia, ac rapacitate* Romanorum, *quos tu inſimulas omnia omnium regna, atq; imperia* vi, *& armis ad ſe tranſtuliſſe, ni-*

hil magnopere hic laborandum eſſet, cum luculenter proditum ſit memoriæ tot doctiſsimorum hominum literis, nullam vſpiam nationem fuiſſe iuſtitiæ,æquitatisq́; ſeruantiorem, vt neq; mea; neq; alterius cuiuſpiam indigeat propugnatione. Attamen ego Cremonæ in honeſtiſsima Romanorum ipſorum Colonia Romanis progenitoribus natus non poſſum pietate ſalua deeſſe antiquæ patriæ defenſioni, in tam manifeſta præſertim calumnia, tamq́; acerba impugnatione, quod neq; cuiquã veſtrum moleſtum fore duco, cum nemo ſit, de quo aliquopere non benemerita fuerit ea ciuitas, aliqui etiam in ea rem ſuam bene geſſerint, multoq́; melius fortaſſe geſturi ſint in poſterum. Ac ne cui loco Flamini uideatur à me non reſponſum tuæ criminationi, dico primùm falſum eſſe vulgi veterem opinionem. Nullam rempub. poſſe adminiſtrari ſine maxima iniuria, quam ſententiam audio confutatam fuiſſe olim, proſtratam, ac protritam plurib. & illuſtribus literis à P. Scipiõne apud M. Tullium Ciceronem contra Philonem inductam perſonam, vt nihil mihi ſit opus hac de cauſa nunc priuatim aduerſus te dimicare, cum ex ijs, quæ hactenus à me fuerunt dicta, poſsit videri etiam ad hanc rem vniuersè ſatis reſponſum fuiſſe. Quatenus verò attinet ad populum Ro. equidem fateor eam ciuitatem exiguis profectã initijs eò opum, ac fortunarum creuiſſe; vt Roma dei opt. max. fauente numine, ne dicam antiquorum more, fatis volentibus, atq; ferentibus, totius orbis terræ imperij ſedes fuerit, nullæq́; humanæ opes armis Romanorum reſiſtere valerent. neq; ſanè

inficias ierim Romanos *armis vniuerſa, & terra, & mari ſuæ ditionis feciſſe. fuerint primi tantæ vrbis cõditores, vt libet paſtores, & fugitiui, peior etiam, & ſordidior quantum vis, illa omnis conuenarum manus, dum tamen eorum ducem, ac regem propter præclarè facta deum deo prognatum patre crediderit omnis antiquitas.* Def*endimus* verò *nihil ab eis* Romano *imperio adiectum, quod non optimo iure, & ſumma æquitate quæſierint.* Pr*incipio quidem contempti, ſpretiq́; à finitimis populis præ ſuperbia renuentibus cum gente noua ſanguinem, & genus per nuptias commiſcere, addita etiam id ſummiſſè petentibus verbis contumacibus, atq; procacibus contumelia, eorum virgines vtcunque ad ſeſe illectas ſibi copularunt, ne ſublato fœminæ vſu, omnis ſpes futuræ ciuitatis funditus interiret, fruſtraq́; moliti eſſent tantæ vrbis fundamenta. quod quidem factum iure naturæ defendere poterant, quæ ſemper intenta eſt cuiuſq; generis per continentem ſobolis procreationem conſeruationi, communiterq́; inſitum eſt eadem natura omnibus animantib. vt habeant libidinem procreandi, cum raptas præſertim mulieres in matrimonij legitimam coniugationem duxerint, in ſocietatẽ, inquam, eas acceperint non modò ciuitatis, ſed etiam fortunarum omnium, & liberum ipſorum, quo nullum vinculum arctius eſſe poßit, nulla charitas ſanctior. quicquid ei vrbi iam opibus validæ deinde accreuit, dei euenit ipſius propitij fauore, atq; propenſa beneuolentia, accedente populi ipſius virtute. nam multi circùm populi ſeſe* Romanorum *virtuti vltrò dedidere, ut Col-*

latini, & Campani à Samnitibus oppreſſi, multiq́; per varias ætates alij. plurima præterea & geſſere, & confecere Romani bella irritatis circunquaq; finitimorum animis, ægrè ferentium, neq; patientium tantam molem propè res ſuas conſurgere. nullum tamen bellum ex tot ab illis vnquam ſuſceptum fuit non iuſtiſſimis de cauſis, non ſumma æquitate, quæ apud eos optimo iure ſanctiſſimè præſcripta erat, bellumq́; gerebant, vt quieti communi conſulerent, vt inquam pia, & æterna pax eſſet, & nihil in poſterum haberet inſidiarũ. Religioſiſſimè adeo is populus iura belli ſeruauit, vt nullum iuſtum duellum eſſe ducerent, niſi quod ante rebus repetitis denuntiatum eſſet, riteq́; indictum, vel niſi pro rebus ablatis, vel de imperio gereretur contra eos, à quibus ipſi prius iniuria fuiſſent laceſſiti, vel qui ius, & fidem, fœderaq́; religionum, et deos ipſos neglexiſſent, ne quid tale ipſi poſtea committerent, cæteriq́; tardiores eſſent ad iniuriam. In bello quoque mouendo ſicut ſumma æquitas procul ab omni dolo malo, ita etiã ſumma erat obſeruatio, vt viderentur non hoſtilem in modum agere, ſed patrijs legibus cum hoſpite, ac peregrino ciuilem in morem domeſticam rationem contrahere. Ideo qui olim cunctis populis Latinis perduellis erat, ipſis placuit mitigatò vocabulo vocari hoſtem, quod nihil differt ab hoſpite. Nempe deos prius ſemper teſtes faciebant tanta cerimonia, ac religione, vt propius ad ſuperſtitionem videretur. Siquidem cum patre patrato res agebatur, interpoſitis fecialibus oratoribus belli, & pacis, fœderum, & induciarum iudi-

tibus, ac diſceptatoribus, aut verius ſacerdotibus, tot verbenis, tot graminis puri, cæterarumq; herbarum velamentis, tam multis vltrò, citroq; repetitis rogationibus, tot legibus ſolenni ritu recitatis, tot imprecationibus, execrationibusq; contra eos, qui fallere mente agitarent. Hinc *ius feciale inductum, quod deinde ab omnibus gentibus receptum fuit, tanquã ſumma æquitate præſcriptum, ſanctiſsimeq; conſtitutum, quo in hanc vſq; diem reges, populi, nationesq; etiam longinquæ vtuntur. cum omnibus fœdera religionum, quibus cum hoſte deuincitur fides, ſancte ſeruabant, vſque adeo, vt ſinguli nefas ducerent cum non legitimo hoſte ſoluti ſacramento pugnare, & quod aliquis temporibus adductus hoſtibus ſpopondiſſet, in eo ipſo fidem ſeruandam voluerunt, multiq; ideo duces hoſtibus à patre patrato dediti fuere publico conſilio, qui priuata temeritate contra publicas rationes aliquid cum illis pepigiſſent, nonnulli quoq; cùm iure iurando tenerentur, aut ipſi fide pleni ad crudeliſsimum hoſtem, vt promiſerant, vltrò redierunt ad certum, paratumq; ſupplicium. aut iurati ſua ſponte non redeuntes à ſenatu vincti remiſsi fuere, ne conditiones, pactionesq; bellicæ priuato periurio perturbarentur. mandatum quoq; literis fuit, ſæpius imperatores noſtros proditorũ ſcelere dolo malo potuiſſe facilè vincere, & conficere maxima bella, verùm abſtinuiſſe, quod eſſe viri probi, ac fortis ducerent conſequi, quod vellent, virtute, cõſilijsq; honeſtis, non fraude, aut malitia, ipſosq; proditores, tanquam ſocietatis humanæ communes hoſtes,*

ad ſuos in vinculis cenſuere deducendos. Innumerabi*lia hic mihi memoranda eſſent, de populi* Ro. *iſtius generis æquitate, ſi id in præſenti maximè agerem, quæ omnia omitto, cùm ad eos viros loquor, qui multa, & audierunt, et legerunt ipſi, quæ populus omnium gentium victor terra, mariq; facinora præclara fecit.* Vnum verò *ſatis exiſtat pro omnibus argumentis* Ro*manæ æquitatis probandæ, quod memoriæ proditũ fuit,* Quinti Fabij Labeonis *arbitri à ſenatu olim dati* Nola*nis, &* Neapolitanis *de finibus* vtriuſq; *populi iudiciũ publica auctoritate ab omnibus improbatum, repudiatumq́; quoniam, licet ſpeciem aliquam publicæ vtilitatis præſeferret, ab honeſto tamen, & ab æquitate recedere iudicatum fuit.* Exitus *quoq; bellornm ipſorum illis victoribus aut mites erant, aut neceſſarij. quandoquidem, vbi de imperio decertabatur,* Lenius *cum victis agebant, modumq́; ſeruabant in puniendo, memores ſemper rerum humanarum. atq; animaduerſum eſt nulli populo de hoſtibus mitiores placuiſſe pœnas. plurimos enim populos armis ſubactos, atq; deuictos conſtat ab eis in ſocietatem, atq; in ciuitatem etiam, & communionem rerum omnium ſuſceptos fuiſſe, vt* Thuſculanos, Aequos, Volſcos, Sabinos, Her*nicos, cæteroſq́; non parum multos tum* Latinos, *tum* Hetruſcos, *et complures alios.* Nempe *alia ratio erat, vbi inter duos populos certabatur, non vter imperaret, ſed vter eſſet. interdum eos adegit neceßitas, vt in victoria ſuæ manſuetudinis paulum obliuiſcerentur, ſicut olim contra* Senones, & Gallos, *maximè contra*

pœnorum

pœnorum perfidiam Numantia , *Carthagineq́; dirutis , atq; deletis toties ab hoſte ſuperbiſſimo neglecta fide ,* violatiſq́; *fœderibus , ac deceptis dijs .* In *cæteris omnibus bellis mitius ſemper egerunt ,* vt *eius populi proprium , & germanum eſſe* videretur , *quod à prudentiſſimo poeta* vno *verſu elegantiſſime cōcluſum fuit,*

regere imperio populos ,

Parcere *ſubiectis , & debellare ſuperbos . proinde ſocios , fœderatoſq́; , & quicunq;* vltrò *dediti recepti eſſent in fidem , contra* vim *externam pijs armis defendebant .* Hinc *factum eſt ,* vt Romæ *videretur ipſius iuſtitiæ , atq; æquitatis poſitum eſſe domicilium , eoq́; confugiebant exteri , reges , populi , nationes , & quicunq; inter ſe habebant controuerſias ,* vt *eas de ſenatus ſententia finirent , portuſq́; erat , & refugium omnibus gentibus* Roma , *atq; illud* verè *nominari poterat non tam imperium , quàm totius orbis præſidium , noſtriq́; imperatores in maxima laude ponebant , cùm ſocios , prouinciaſq́; , & gentes longinquas æquitate , & fide defendiſſent , & quos iuſto , ac legitimo bello populos ipſi ſubegiſſent , eis ſe plerunq́; perpetuò patronos , ac defenſores præſtabant , illudq́; patrocinium etiam ad poſteros , & hæredes interdum manabat .* Non ne T. Quintius *populi* Ro. *imperator Philippo rege ,* Macedonibuſq́; *deuictis ſenatus auctoritate in* Nemeæorum *ludorum celebritate plurima frequentia imperato tuba ſilentio , totam* Græciam *à ſeruitute tyrannorum ereptam libertate donauit , iuſſitq́;* Græcas *omnis propè ciuitates* viuere *ſuis ipſarum legibus ſub tutela* Po. Ro. *li-*

berasq́; , & penitus immunes deducto vndiq́; Romano præſidio reliquit, mirantibus cunctis, & vix credentibus, eſſe aliquam vſpiam terrarum gentem, quæ ſua impenſa, ſuo labore, atq; periculo bella gereret pro aliorum libertate in regionibus longinquis, valdeq́; à ſe tot terræ, marisq́; ſpatijs diſiunctis, curaretq́;, ac prouideret tanta diligentia, ne quod vſquam iniuſtum eſſet imperium, ſed vt vbiq; ius, fas, lex omnia poſſent. His *porrò artibus, atq; virtutibus effectum eſt, vt vbiq; maximæ prouinciæ in tutela, atq; præſidio populi* Ro. *eſſe expeterent, atq; omnia ſua eius virtuti, fidei, ac felicitati commendarent, ſe ſeq́; vltrò tam miti, iuſtoq́; imperio, ac poteſtati ſubijcerent. cumq́; vni ciuitati ſua voluntate cunctæ ferè gentes obtemperarent, viſi ſunt* Romani, *quod tu reprendis, toto orbe terrarum omnia omnium regna, atq; imperia ad ſe tranſtuliſſe. Præterea urget identidem, ac clamat* Flaminius. *in omnibus reb. pub. & ciuilibus congregationibus peſſimè ſe habent mores, demerſæ ſunt leges, & tyrannorum opibus, atq; potentia tremefacta libertas iacet, magnaq́; in omnibus fermè ciuitatibus ſecuta eſt perturbatio, atq; confuſio, eaq́; fiunt, vt ab omnib ferè deſitum eſſe videatur e* virtute *agi, utq́; omnis ciuilis coniunctio magis exiſtat hominibus impedimento, quàm ulli uſui. iſta eſt ſanè ratio hominum parum conſiderate loquentium, atq; ignorantium, quæ fieri ſolent in omnibus rebus publicis inclinationes, mutationes, & temporum momēta, quæ omnia diligenter colligit* Theophraſtus, *et huius rei præclarè cauſas reddit.* Fatemur *quidem, res*

publicas, quæ erant olim pulcherrimæ, nunc turpiſſimas, atq; deterrimas principum per ætates negligentia, aut ſcelere factas eſſe, & quæ olim in ciuitatibus gerebantur bene, rectè, frugaliter, & honeſtè, nunc malè, prauè, nequiter, turpiter adminiſtrari, imperiumq; in cunctis vbiq; ciuitatibus. omnibusq; fermè regnis ex iuſtiſſimo, atq; optimo intolerabile factum eſſe, atque in ſuperbiam, meramq; dominationem conuerſum dolemus. Fatebor *quoq;, vt etiam de noſtra, qui hic ſumus, ſanctiore repub loquamur, quæ quondã non tam imperio, & bellica laude, quàm ſummæ ſanctitatis fama, quàm miræ probitatis gloria, quàm omnibus egregijs artibus floruit, certè eam nõ habemus omnino, qualem ego vellem, ſed uix eius euaneſcentem vmbram, & præclara quondam labente diſciplina, morum, & temporum vitio vbiq; debilitatam, dilapſam, delumbatã, & fractam tenemus, remiſſa paulatim ſeueritate,* Effœtaq; *quodam modo patrum virtute.* Verùm *nunc primum mihi aliqua ſpes oboritur poſſe aliquando rem in melius referri, & in priſtinam dignitatem, ac ſplendorem reſtitui, ſi unquam ad quenquam veſtrum, qui hic tres adeſtis, vel potius ad omnes, ad alium poſt aliũ admirabili ſucceſſione ſumma tam auguſti imperij, tãq; ſacroſanctæ auctoritatis ſummum columen dei immortalis res humanas miſerantis munere peruenerit. quod vt me adhuc viuo eueniat; deum ipſum nuncupatis votis etiam, atq; etiam quæſo.* Hæc, *& peiora nos quoq; haud negamus ipſi, dolemusq;, & inani lamentatione cum bonis non parum ſæpe comploramus.* Non

tamen proinde nomen reipub. aut ciuitatis cuiquàm videri debet ita deteſtandum, atque tu arguis, neq; adeò proijciendum, neq; obliuione ſempiterna obruendum. Nec Vero *eorum* vitiorum, *quæ tu innumerabilia ad vnum religioſè collegiſti, coniunctionem hominum cauſam fuiſſe concedimus,* vt *etiam ſi non in cœtum congregati eſſent, ab eis non fierent peiora, atq; immaniora. Quid porrò crudelius, truculentius'ue, illa agreſti, barbara, atq, inculta antiquitate, quam tu fabuloſam nullo auctore innixus autumas, ætatē iam olim fuiſſe auream, & iuſtitiam in terris tunc verſatam inter homines falsò inculcans?* Falleris *profectò, et uehementer erras, ſi tamen iſta ex animo enuntiaſti, neq; ætates diſtinguis, ſed confundis tempora, omnes illas laudes attribuens aſperæ illi, rudi, atq; immani ætati, cùm genus hominum eſſet ſolutum planè, aut* verius *diſſolutum, ſine legibus, ſine moribus, ſine conſilio, antequam ciuilis coniunctio inter homines eſſet* vlla, *quæ dicta fuerunt de felicitate illorum temporum, cùm primùm conſtitutis ciuitatibus, poſitisq;* vrbibus *orta eſt reſpub. nam tunc poetæ, quibus* vehementer *inniteris, iuſtitiam inter homines* verſatam *terras canunt incoluiſſe. cùm ſcilicet Saturnus regnaret, quod apertè memorant, quem etiam primum congregandorum hominum in cœtus, & conuenticula auctorem fuiſſe tradunt. Quiſquis noſtræ huic ſententiæ refragatur, legat hiſtoricos, qui res* Romanas *ſcribunt,* Polybium *(loquor enim de ijs quorum monimenta nunc extant) Saluſtium, &* T. *Liuium. intelliget quantis laudibus proſequantur*

Romanæ reipub. incunabula conferentes cũ forma reipub. ſuæ quiſq; tempeſtatis prima illa tempora, cùm ciuitas optimis moribus floreret, cùm poteſtas omnis, vt dixi, eſſet in populo, in ſenatu ſumma auctoritas, cõtinentiſsimiq́; eſſent maiores noſtri, domi modici, militiæ, & in publicis muneribus ampliſsimi, qui quanto minus virium, atq; opum habebant, tanto minus in illis erat auaritiæ. Quod Romæ contigit, idem ferè omnibus ciuitatibus, & rebuſpub. eueniſſe exploratum habemus. Ita enim natura humanæ res ſe habent, vt omnia initio optimè conſtituta, progredientibus deinde ætatibus, hominum negligentia, animorumq́; remiſsione in prauitatem dilabantur, paulatimq́; optimis conſuetudinib. de via deflectentibus, dum, ſuauia quæ ſunt, prima mortales habent, neq; conſulunt in poſterum, cuncta fiant deteriora. videmusq́;, vt ait Virgilius.

Omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri,

Præſertim ſi, vt idem ſubijcit poeta, humana induſtria non occurrat, atq; adiuuet. Neq; enim verò nos defendimus reſpub. perennes eſſe, immutabiles, ſempiternas, immortales, neq; ignoramus eas continenter fluere, & labi, ac nunquam eodem ſtatu permanere. Sola ſupera illa immortalis reſpub. cœleſtiumq́; auguſtiſsima, atq; ampliſsima ciuitas, ad quam nobis viuentibus obſtructus eſt aditus, quæ'ue fugit noſtram aciem, et humani oculi obtutum, vt pulcherrima, et ex omni parte omnium bonorũ conſertiſsima, ita prorſus eſt immutabilis, æternis legibus firma, atq; robuſta, ſemper eadẽ,

ſemper ſui ſimilis, procul omni morbo, ac ſenio, neq; cariē, neq; labem ſentit vllā, qua nihil exactius, nihil perfectius, nihil amplius cogitari poteſt. Inferæ vero *planè omnes, quæ nobis ſunt aſpectabiles, hominum inſtitutis fundatæ, ac conſtitutæ, non modò obnoxiæ ſunt, vt videmus, mutationi, mobilitati, inconſtantiæ, omniq; motui, inclinationi, atq; momento ſubiectæ, verum etiam interdum ſtirpitus conuulſæ, atque euerſæ intereunt, ſintq; illis etiam ſua, vt ita ego quoque dicam, fata lege æterna naturæ, vt nihil humani ſit ſempiternum, ſed quicquid exiſtere cœpit, aliquando eſſe deſinat, omniaq; orta intereant. quod nemo non videt, qui non ſit planè à ſanitate alienus. ſed præclarè cognitū fuit ex cunctis tam græcarum ciuitatū rebus pub. olim florentiſſimis, quàm ex barbarorum opulentiſſimis regnis, quæ nihil hic attinet ſingula memorare, cùm hanc conditionem neq; ipſa* Romanorum *res princeps, & caput orbis terræ euitare ualuerit. quandoquidē cùm iam nihil mortale eius armis reſiſtere poſſet, ipſa magnitudine, vi, ac mole laborans ſua in ſe ipſa concidit, & quadam quaſi labe corruens deſedit.*

Neq; verò *id fatendū eſt de ſolis ciuitatibus, rebusq; publicis, verùm de vniuerſa hominum inter homines coniunctione, deq; omni humano genere, quod interdū vſq; eò inſoleſcit, in eamq; morum, ac vitiorum omnium ſentinam dilabitur, vt opus ſit maximo illi rerum omnium effectori, ac gubernatori præpotenti manu maximarum terræ partium, ac deniq; uniuerſi orbis eluuionibus, exuſtionibusq; mortalium nequitiam vbique*

coercere, totumq́; hominum genus pauciſsimis exceptis, delere, atq; extinguere, æternæ cuiusdam, et inexplicabilis iuſtitiæ ſeueritate id exigente, vt noua ſoboles in mundo renaſcatur. Atq; in oraculis Veræ ſapientiæ ad æternam vitam editis continetur, ad extremum fore, vt terræ omnes vbiq́; conflagrent, totusq́; igneſcat mundus, vnoq́;, & eodem occaſu omnia generata, orta, atq; concreta funditus intereant, vt planè terminus, & finis ſit naturæ, atq; mortalitati. in principe enim humani generis parente ipſius fraude, atq; perfidia, vt memorauimus, deprauata fuit hominum natura, caroq́; humani generis corrupta, cui animus adhæreſcens corporis contagione non parum uitioſitatis contraxit, quæ naturæ ita affectæ contagio latius, tanquã ex traduce in cunctum hominum genus vniuersè dimanauit. & licet diuinæ, atq; cœleſtis victimæ ſanguine admirandum in modum humani animi penitus expiati, ſacraq́; Lauatione luſtrati, extra omnem planè culpam poſiti fuerint, attamen affectio quædam, quaſiq; decoloratio, eiuſce infectionis veluti veſtigium, in ſingulis ob corporis ſocietatem remanſit. Quippe eò facile omnis rei natura prolabitur, atq; incumbit, quò ſemel inclinata fuit. ceu ſi ab arida materia ignẽ forte illapſum excutias, in ea tamen labefacta, atq, præuſta reſidet adhuc quodammodo fomes, qui de facili, celerrimeq́; admotam flammam rapiat, atq; comprendat. ſic profectò res ſe habet in animis noſtris. iſtiuſmodi enim naturæ infectione ad nequitiam promptiores exiſtunt homines, vt niſi domitas cupiditates habuerint, ſtre-

nueq́;, & nauiter illecebræ reſtiterint, quæ vetuſtate carnis in nobis poſt reditum cum deo in gratiam remanſit voluntati noſtræ quantumuis liberæ appoſita, luxuria, atque laſciuia diffluant, ſuisquemet ipſorum ſordibus inquinati perſæpe non modo freno, & caſtigatione, ſed etiam purgatione indigeant. Hacce de cauſa dixit Plato, quod tu non tacuiſti, omnes reſpub. ſui temporis improbas eſſe, corruptis ciuitatum moribus, auaritia, cæterisq́; appetitionibus in animis hominum victa, iacenteq́; ratione dominantibus. Non eſt hic locus, vt cauſas perſequar, quibus reſpublicæ, immutentur, & deteriores fiant, qui locus à græcis copiosè, luculēterq́; tractatur, & huic diſputationi commodius fortaſſe tempus dabitur, ſi vnquam poſthac denuo conuenerimus, & de his reb. ſermonem inſtitutum proſequemur. Satis nunc ſit oſtendiſſe omnem rempub. vt cæteras quoq; res, pulcherrimè inſtitutam tam eorum qui præſunt, quàm qui parent, nequitia fieri poſſe peſsimam, ac flagitioſiſsimā. quod cum contingit, non perinde ſtatim accuſanda eſt, deteſtandaq́; hominum coniunctio, atque conſociatio, quòd tantorum malorum cauſa exiſtat. ſed potius obuiam eundum cunctis opibus, vt quæ dilapſa ſunt, reſtituantur, & in priſtinum ſplendorem vindicentur, quod Socrates, Plato, Xenocrates, Ariſtoteles, Xenophon, Theophraſtus, nonnulliq́; alij fecere, & omnes, qui Politica ſcripſerunt. neq;, vt tu cenſes, ab huiuſmodi ſcriptione deterrendi ſunt, detrahendiq́; viri docti. Quid eſt obſecro in rebus humanis tam egregie,

gie, tamq́; præclarè initio formatum, confectumq́;, & elaboratum, quod ſemper ſplendeat, neq; aliquãdo vetuſtate obſoleſcat, priſtinumq́; nitorem non tandem amittat? omnia mihi crede, aſsiduo temporis decurſu, longoq́; vſu debilitantur, franguntur q́;, & deteriora paulatim facta collabuntur in prauitatem, cunctaq́; tam quæ viuunt, & ſentiunt, quàm vitâ, ſenſuq́; carentia vetuſtate, diuturnitateq́; extabeſcunt. Quid ni? agri ipſi fruticantur, plantæq́;, & vineæ ſilueſcunt. metalla æruginem cõtrahunt, ipſaq́; diuorum templa, ſanctiſsimaq́; delubra ſeneſcunt, & corrumpuntur. haud propterea tamen ſtatim euertenda, ſed potius fulcienda, ſuſtentandaq́; ſunt hominum cura, atq; induſtria. terguntur crebro aquæductus, & riui, foſſæq́; purgantur. ferrum à rubigine vindicatur, ac colluſtratur, & ſi opus fuerit, recoquitur, ac denuo conflatur, ipſaq́; artium inſtrumenta perſæpe reficiuntur, atq; reconcinnãtur, quod probè videre potes in calamo, qui niſi retuſus crebro temperetur, acuaturq́;, ſcribentis voluntati minus reſpondebit. Multa iſtiuſmodi perſequi poſſem, ſed genus videtis. Vbi igitur ciuitatis mores deformati ſunt, reſpub.q́; à magiſtratibus, aut à principibus non rectè adminiſtratur, non iccirco probris inſectanda eſt ciuilis hominum conciliatio, neq; illicò demigrandum ad ſolitudinem. ſed cenſemus potius enixius occurrendum eſſe, ac ſubueniendum moribus in præceps dilabentibus, fulciendamq́; adminiculis rem inclinatam, funditusq́; collapſam erigendam denuo, ac reſtituendam. Quæ enim per deum hominum inſcitia eſt, res appri-

mè vtiles, ſummeq́; neceſſarias continuò damnare, & à ſe proijcere, ſi fortè interdum caſu aliquo, & non ſine noſtra culpa eas nobis obeſſe contingat? Forte *fortuna quiſpiam equo illatus, parieti, aut ſolo caput illiſerit, latusúe offenderit, nemo propterea poſt hac equum aſcendet? nemo equo vehetur, ſed potius iter pedibus ingredietur?* Ferreis *item inſtrumentis, quæ ad* vitæ *commoditates ſunt inuenta, ceu cultris, aut ſecuribus, ſarculisúe, & raſtris non vtetur amplius, ſi quis forte imprudenter, perperamq́; aliquo eorũ vtens ſibi ipſe digitum, aut pedem, aliamúe corporis partem* vulnerarit? Ne *innumera iſtiusmodi hic colligam, quid igne hominum vitæ magis neceſſarium? igni tamen interdum maxima incendia excitantur, quibus totæ ciuitates, & magnæ terrarum partes ambuſtæ conflagrarunt. rurſus, ſine aquæ vſu vita hominum eſſe nequit, aqua tamen, ſi quando flumina, aut lacus inundarunt, interdum quoq, cladem affert populis latè accolentibus.*

Sol quoq; æſtiuis menſibus ſæpe agros, & ſata perurit, atq; deuaſtat. Solem ideo, ſi poßimus, cœlo deripiemus? nec potius à nobis æqua æſtimatione ratio inibitur quantorum bonorum, ac commoditatum fons ille lucis ſuo lumine cuncta illuſtrans ſit omnibus ubiq́; mortalibus? idem dicere poſſem de eloquentia nobis à natura ad ſalutem noſtram, & aliorum multorum data, quã Stoici vnam de ſummis virtutibus eſſe exiſtimabant, cum ſit copioſa loquens ſapientia, ſæpißimè tamen eadem non modo ciuitatibus, publicisq́; rationibus plurima detrimenta inuexit, ſed etiam ipſis ea præditis fuit perni-

cioſa. Idem deniq; de multis rebus, quæ in nobis exiſtunt arguere poſſumus. Quoniam nanq; interdũ multa videmus, atq; audimus, quæ videre, atq; audire nollemus, ergo optandum erit nobis priuari videndi, audiendiq; poteſtate, tam præclaris ſenſibus, qui ſunt nobis à natura attributi, vt eſſent rerum interpretes, nuntij, & ſatellites animi in capite, tanquam in arce mirificè collocati? innumerabilia ſunt huiuſmodi, nec omnia perſequor, quæ ſuapte natura, atq; per ſe optima ſunt. eis tamen ſi homines abutantur, peſſima fiant, & pernicioſiſſima. Si igitur diligenter, rectéq; perpendimus id, quam rempub. vocamus, atq; hominum eiuſmodi conciliationem iure ſociatorum, ab omni culpa natura vacat, & nihil prorſus per ſe affert mali, modo bene inſtitutæ ciuitatis leges, mores, & conſuetudines ſeruentur, plurimorum potius bonorum, & cõmodorum mortalibus generatrix exiſtit. At vero eadem labefactata ubi in tyrannidem prolapſa eſt, in multa mala, & detrimenta incurrimus, quæ non eſſent, ſi nunquam hominum genus in cœtus, et concilia coactum fuiſſet. Iſta ratio eſt non aliuſmodi; atq; illa.

Vtinam ne in nemore Pelio ſecuribus
Cæſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes.

Cætera noſtis apud vetuſtiſſimum poetam. Non committam vt hic in diſcrimen vocem, & contentionem, plus boni'ne, an mali inuexerit hominibus ciuitatum, et rerum publicarum conſtitutio, pluraúe ſint inde ſecuta adiumenta vitæ, atq; præſidia, quàm detrimenta, & incommoda. Poſſem inſuper facile probare, etiam ſi

vitioſa ſit reſpub. ac deprauata, longè ſatius adhuc eſſe ita nos in ſocietate, quàm diſcerptos, ac palantes in agris viuere ſolitarios. atq; in tyrannide rectè ſubductis calculis eſſe plus boni, quàm mali. ſed tu quæ laudanda inſunt, ſilentio obruis. ſola vitia inſectaris, & acutius illa uides, quæ praua ſunt, quàm quæ recta. cõparanda tibi erant ſaltem, quæ luculenter enumeraſti iniquiſsimus rerum æſtimator, cum magnitudine utilitatum. nam incommoda vitæ ciuilis, ſi vlla eſſent, commodorum compenſatione lenirentur. Eſt profectò non ferenda prætermiſsis bonis malorum excerptio, ac omiſsis virtutibus vitiorum collectio. iſto nempe modo cunctæ prope res incidere poſſent in aliquam vituperationem. Loquor tamen hic, quod vos velim in omni oratione meminiſſe, de repub. collapſa, ac deprauata, nam vbi de integra, & incorrupta loquemur, nulla iſtiuſmodi ratio ineunda erit. itaq; in ciuium coniunctione, ac ciuitate quãtumlibet corrupta, locus adhuc eſt rationi, qua dicitur, optima de malis. Verùm obijcis Dicearchi peripatetici librum de hominum interitu, nullum vitæ maius periculum imminere homini, quàm ab homine. Quæſo te, in agreſti illa, atq; immani vita, in ſolitudine, inquam, exiſtimas tuti eſſent homines ab hominibus, quos nulla lex, nullus pœnæ metus à maleficio arcerent? Procul dubio cum homo hominem conſpicatus eſſet, prædam ſe ſuam nactum duceret, nec ſolum feris, quas à corporibus noſtris murorum oppoſitu, & multitudine freti remouemus, eſſemus obnoxij, ſed etiam omni homini. nec tyrãni, quos

nobis inculcas omnia rabidè inexplebili cupiditate appetentes tantum obeſſe poſſent, dum eorum poteſtati ſubiecti eſſemus, quantum proſunt ciuium inter ciues multa adiumenta, atq; præſidia. Poſſunt quidem tyranni aliquandiu ciuitatem ſeruitute oppreſſam tenere. Sed eorum, qui vi ſubiectos ſibi populos coercent, omnium ferè deniq; vnus, & par eſt exitus. eorum ideo vitia, ſicut etiam improborum magiſtratuum, tolerari poſſunt, quod plerunq; iniuſta imperia magis acerba ſunt, quàm diuturna. Tyranni nanq;, vt quotidie videmus, aut ex inſidijs paucorum intereunt, aut tota ciuitas in libertatem erecta, conſentiensq́;, et conſpirãs in eos impetum facit, pauciq́; admodum in lecto ſuo cubiculari confecti morbo moriuntur. Cum tyrannis item minus periculosè viui poteſt, atq; cum belluis, quibuscum humano generi nulla planè eſt ſocietas. belluas hic intelligo non tantum ratione, & ſermone carentes animantes, quibus expoſiti eſſemus, niſi viueremus in ſocietate, oppidis ſepti, atq; obuallati, verùm etiam homines agreſtes, atq; immanes tango, quos nulla humanitas, nulla vitæ cultio mitigaſſet. parũ à feris diſtantes, quales fuiſſe tradunt, antequàm concilia, cœtusq́; iure ſociati eſſent vlli, cùm nullæ latæ eſſent leges, ſed vi agerentur omnia, ſemperq́; validioris eſſet melior, et ſuperior conditio, quando non vis ad fabulas trahi, cùm homines humanis carnibus veſci ſolitos fuiſſe memorant, quod tamen & Plato, & grauiſſimi philoſophi aſſeuerant. Quin & tyranni ipſi quoq; habent leges, licet haud planè æquas, quas ſibi proponunt ſeruandas

in ſibi ſubiectos populos, ne ſoli relinquantur. atque ſub illis, tametſi ciuitates non ſint liberæ, viuitur tamen tolerabili ad tempus conditione ſeruitutis, ciuesq́; prudenter ferunt illorum potentiam, donec repellendæ ſeruitutis ſeſe tulerit occaſio. Atqui aduerſus immanitatem illorum hominum, quos nulla diſciplina mollìuerat, nulla proderat imbecilliorum tolerantia, nulla patientia, aut prudentia, vt hæc ſententia valeat non ad æquitatem rationis, ſed ad, id quod aiunt, minima malorum eligenda. eſt nanque inculcata omnium auribus ea ſententia, de qua ſupra, homine bono nihil melius, malo autem peius nihil eſſe poſſe. Cæterùm miror te alioqui doctum hominem, ita rudes illos mortales vltimæ antiquitatis ornas, vt qui te audierit, non eos homines, ſed quoſdam quaſi deos terreſtres, ac mortales fuiſſe arbitretur, probos, ſanctos, integros, ſimplices, innocentes, abſtinentes. et ſecula quò antiquiora, eò meliora, ac feliciora fuiſſe contendis. periculoſum hercle argumentationis genus. Aequum ſaltem erat te meminiſſe principem hominem humani totius generis parentem ita fœdé aduerſus deum procreatorem ſuum ſe geſſiſſe, vt propter eius noxam, atq; fallaciam nō modò in ipſum ſceleris auctorem parum obedientem, & noxium ſeuerißimè animaduerſum fuerit, verum etiam ab eius liberis, nepotibus, pronepotibusq́;, & poſteris omnibus perpetua ſerie futuris, ab vniuerſoq́; hominum genere iuſta, debitaq́; pro tanti delicti grauitate pœna expetita ſit. Quid? non ne qui primus humano ſemine maris, & fœminæ commiſsione editus fuit in lucem,

ob inuidiam melioris fortunæ germanum germanus ſceleratiſsimo parricidio interemit, cùm nondum ciuitates exiſterent vllæ, ſed vna tantum toto orbe terrarũ eſſet familia, & vna domus, quatuorq; homines eatenus, non plures, procreati eſſent? vt intelligas minus conſtare, quod ais à vulgo vſurpari, quò pauciores, eò beatiores, neq; rudes illos homines ante inſtitutas ciuitates adeò ſanctos, atq; innocentes fuiſſe. Lege librum genealogum apud Hebræos, quorum literis antiquioribus, ideſt ſimplici ueritati nos, qui à Chriſto illuſtrati fuimus, maximam fidem habere oportet. intelliges in ipſo naſcentis mundi exordio humanũ recens genus iam tunc pollutum fuiſſe, hominesq; cum ſuis cupiditatibus natos. non enim pateris te vocari ad fabulas. ne tibi memorem cœlum Aethere, & die genitum à filio Saturno regni cupiditate exectum fuiſſe. mox ipſum Saturnum à filio Ioue vinctum, paremq; iniuriam metuentem profectum eſſe in exilium, & in Latio diutius delituiſſe. Alia eiuſdem generis flagitia, atq; portenta tibi remitto, quæ poetæ fabulis tanquam integumentis maxima myſteria inuoluentes commenti fuerunt plurima. nos autem philoſophi & ſumus, & tecum eſſe uolumus. illud unum affirmare poſſumus vna cum humano genere poſt primi hominis ex argilla ficti noxiam, et fraudationem ortas fuiſſe cupiditates omnis, quæ hominum animos huc, & illuc rapiunt, & à recta ratione ſæpius deuocant, & homines cœcos reddunt, nec ſuæ quenq; dignitatis memores eſſe ſinunt. Plura porrò ab illis peccari neceſſe ſit, qui animi morbis, atq; ægritu-

dinibus nullam medicinam admouere norint, ſtudijs nanq;, & artibus, quæ traditæ ſunt nobis ſapientiæ diſciplinis, conſtat nos fieri poſſe meliores. eas vero nullas fuiſſe nemo neget, cùm adhuc homines diſiecti diſſcerptiq; in agris, & montibus uitam ſolitariam degerent, cunctiq; viuerent in diem, cum potius noſtra conſilia ſempiternũ tempus ſpectare debeant. Atqui, inquis, inuenti ſunt ſapientiſsimi viri, qui cœtus hominum, & concilia, multitudinemq; omnino defugerent, & quod intolerabilius videtur, cùm præcepta adminiſtrandarum rerum publicarum tradidiſſent, ipſasq; inſtituiſſent reſpub. & ciuitates illuſtribus ingenij monimẽtis, ſe tamen planè ab earũ gubernatione auocantes in ocium, & ſolitudinem contulerunt. Duplicem te ſcire arbitror eſſe viuendi rationem, alteram agendi, alteram cognoſcendi. harum vtra ſit melior, res eſt adhuc controuerſa, & plena diſſenſionis, aliquãdo fortaſſe à nobis, qui hic ſumus, vbi locus erit, iudicanda. Porrò quoniam non omnes apti ſunt ingenio ad rerum occultarum, & admirabilium indagationem, pluresq; ſemper reperti fuerunt in omni ætatæ, qui facilius rempub. capeſcere poſſent, & in eius rectione, ac gubernatione occupari ponentes curas omnis in ea gerenda, ſolicitudinesq;, labores, & vigilias pro adipiſcendis honoribus, & imperijs perferentes, iccirco philoſophi illi, quos obijcis abſtinuiſſe ab earum rerum pub. adminiſtratione, quas ipſi inſtituiſsent, cum eis eſſet admirabilis incredibilisq; vis ingenij, ſcirentq; ſe natos, vt plurimis quamplurimum prodeſſent, poſtquàm

quàm rectas in communione viuendi vias tradiderunt, quas ſui ciues facile ſequi poſſent, relinquentes ipſi vſum alijs, reiq; adminiſtrandæ poteſtatem, & gloriam, ſibi tantum ſcientiam retinentes, ut magis in commune prodeſſent, abduxerunt ſe penitus ab omni rerum publicarum curatione, à vulgiq; commercio, & ad altiora ſe retulerunt, cœli, totiusq; naturæ contemplatores, perſcrutatione rerum cognitione digniſſimarum delectati, quarum notitiam, atq; ſcientiam multis traderent, quo mortales immortalibus, dijsq; ſimillimi fieri poſſent. in quo ſtatu collocati, ſicut vltrò non requirunt honores, ita neq; tamen mandatos labores omnino recuſant. Intelligis itaq; præſtantiſſimos viros ſe à pulcherrimis reipub. muneribus, non quòd eis in ſocietate viuere parum placeret, ſed vt ciuibus ſuis eo genere vitæ magis conſulerent, deq; hominum genere præclarius mereri poſſent, relinquentes alijs ciuibus eas artis, ac ſtudia, quorum vſus eſt communis, fructusq; omnis in exercitatione, & conſuetudine conſiſtit, ipſi ingenij perſpicacia et, mentis acie delectati ea indagare maluerũt, ad quæ perſpicienda datũ eſt paucis aſpirare.

Quærenti ideo olim Socrates, vt refert Xenophon, quid, cum tanto ſtudio conaretur alios efficere optimos ciuitatum gubernatores, ipſe tantopere abſtineret ab eiuſmodi gubernatione, neq; vnquam rempub. capeſſeret, reſpondit. ecquid ipſi videretur magis conducere, ſi aut vnus ipſe publicam rem adminiſtraret, aut plurimos eandem adminiſtrare doceret. Itaq;, quod tu eis vitio vertis, non capeſſunt rempub. niſi coacti.

Quanquam, ſi rectè cuiuſmodi ſit iſte coactus intelligeres, non ita reor vnquam excanduiſſes. Næ in ciuitatibus inſtituendis Philoſophi ab illis, qui rempub. gubernant, omnino remouent ambitionem æque, atque auaritiam, duas peſtes ciuitati pernicioſiſſimas, ſummeq; improbant, ac notant, eos qui tempore comitiorum ad honores petendos mouentur atque ambitioſius, quàm eorum bonos poſtulat, ſe inferunt, atque intrudunt ad reipub. gubernacula circumeuntes vicatim, & in foro omnibus inſpectantibus blandius petentes, ſummeq; contendentes, vt ad imperia nominentur, anteferantur, eligantur, indigniſſimum quenq; ſalutando, prenſando, amplexando. Plato igitur conſpicatus ſuis temporibus nimium mores ad ambitionem incubuiſſe, cenſuit philoſophum, ideſt grauiſſimam perſonam in poteſtatibus, magiſtratibus, & imperijs adeundis minus decere ad honorum ſtudium cupiditate duci, atq; non propenſius ſenatus, populiq; ſuffragijs uocatum, illatumq;, & quodam modo arreptum rempub. accedere, ſed ſenatui deniq; parendum, ne non obtemperando maieſtas imperij ab ipſo videatur minui, modò id rogatus faciat, & quodam modo recuſans. coactum enim hic intelligit id, quod magiſtratus, et leges iubent. Iccirco idem ipſe Plato ad hoc optimam ſimilitudinem inducit. non ſecus facere eos, qui in repub. de muneribus fungendis inter ſe certant, quàm ſi duo nautæ contenderent, vter ipſorum potiſſimum gubernaret. Nam quæ de philoſophornm ambitu plurima cauillatus fuiſti verborum contumelijs eos inſectatus, conuitia iſta qui-

dem ſunt, & maledicta, non accuſatio. & in eo ipſo de quo (ò Dij immortales) Platonem Philoſophorum principem reprendis, homo ſanctiſſimus potius ſummam laudationem meretur, qui in Siciliam profectus magnos labores adijt, cunctaq́; eſt conatus, vt tyrannum crudelem, ac tetrum, ſi poſſet molliret, & ad humanitatem reuocaret. Illos verò, quos ciuitates ſuas in turpiſſimam ſeruitutem adduxiſſe memoras, easq́; diu oppreſſas crudeli dominatu tenuiſſe, defendimus, non tam fuiſſe philoſophos, quàm homines potius quoſdam fallaces. callidos inquàm, tectos, verſutos, & veteratores maximos, qui philoſophiæ ſimulatione, ſub ſordidoq́; palliolo. viam ſibi ad dominationem præſtruxere, cuiusmodi non parum multos quotidie conſpicimus fictæ; atq; adumbratæ probitatis ſpecioſa imagine, ſplẽdidis, inquàm verbis, atque illuſtribus vitia maxima occultare, ſimiles pomparum ferculis, nouasq́;, et inuſitatas ſanctimonias, & religiones vſquequaq; architectari, ac nihil vnquam boni agere ſine venditatione, & populò teſte, vt ijs artibus facilè in repub. ad honores irrepant, quos humani generis liberator, dum in humanis ageret, probè noſcens eleganter, aptè, atque rotundè deſcripſit, nunc extrinſecus ouis mitiſſimæ pecudis pelle tectos, interius lupum agere, lupinamq́; rapacitatem ſub lanæ molliſſimis velleribus occulere, id eſt, alia loqui, alia ſentire, nunc nobilium virorum ſepulcris aſſimiles memorabat, quæ cùm extrà magnificis operibus cœlata ſint, affabreq́; facta, colluſtrata. ac ſplendida tranſeuntibus videantur, intus tamen cadà-

ueribus conferta, tabo, illuuieq́;, & odoris intolerabilis fœditate omnes ab aſpectu deterrent. Iccirco *tam deteſtandæ ſimulationis artifices ſæpiſsimè exagitabat, execrabaturq́; tanquam illis additus, & ſemper incumbens, ſuisq́; cauendos, & remis, ac velis fugiendos ſummopere, ſummaq́; auctoritate denuntiabat, præmonebatq́; cautè agendum. neq; facilè cuiq; paßim habendam fidem. fraudis, perfidiæ, & inſidiarum plena eſſe omnia, vt eius etiam teſtimonio veriſsima ſit illa ſententia, nullam capitaliorem iniuſtitiam, quàm eorum, qui cùm maximè fallunt, id tamen agunt, vt in eo ipſo æqui, boniq́; viri videantur.* Quòd uero *attinet ad eos, qui omnia cõmunia ita in repub. eſſe voluerunt, vt nihil quicquam prorſus cuiusquàm eſſet priuati, aut ſeparati, vt ne vxores quidem ipſas, neq; liberos à cõmunitate exciperent, ſummeq́; beatas reſpub. fore putarunt, ſi ciues in commune etiam videant, audiant, tangant, guſtent, lætentur, doleant, & ſpirent, ſenſusq́; omnis, & affectiones habeant communes, nihilq́; ſeparatim agant, aut cogitent, facilia quidem potiùs dictu, quàm re, aut factu.* Non *ſum is, qui defendere velim omnes omnium philoſophorum opiniones, cunctasq́; legumlatorum ſententias.* Errauerunt *illi quidem perſæpe haud leuiter in multis hallucinati, neq; quicquid Socrates, aut Plato, aut Ariſtoteles dixit, oraculum habendum cenſeo. Secus nihil opus fuiſſet Chriſtum ſummum illum legislatorem, quem vnùm non tantùm ſequimur, ſed etiam piè, ſanctèq; colimus, precamur, ac veneramur, circunſcriptis omnibus rerũpub.*

formis à philoſophis vſq; ad ſua tempora adinuentis, nouam ipſum rempub. & ciuitatem inſtituere ad cœleſtis ciuitatis rationem, quatenus humanis diuina conſentiunt. Damnat quidem Plato, & inſectatur in libro quarto de legibus venationem aquatilium, at Chriſtus planè contrarium ſenſit. Statuit ille mendicos omnino vrbe expellendos, ne tale animal, vt ipſe ait, in ciuitate numeretur. hic verò ſumma humanitatis charitate, atq; miſericordia benignè accipiendos præcipit. Plato item lege cauit, ne quis cum ſerua coeat, niſi id ita occultè faciat, vt reſciat nemo. at Chriſtus teſtatus fuit nihil vſquam adeo abditum eſſe, atq; abſtruſum, vt nõ aliquando detectum palam fiat. Innumera ſunt præterea illius philoſophi, & aliorum iſtiuſmodi ſcita, aut placita, quibus in veriſſimis diuinæ ſapientiæ inſtitutis apertè contradicitur. Nempe ea illi dixerunt aliqua rationis probabilis ſpecie inducti, quæ poſtea alij vſu, et tractatione edocti, tanquam inutilia, damnarunt. Porrò niſi tu mihi occurſaſſes, largiter diſputaturus eram in vtranq; partem de hac Socratis communitate, quemadmodum etiam de plurimis alijs opinionibus ad ciuitatem pertinentibus facturus eram. multa enim hanc materiam tractanti intercurrunt ſcitu, atq; explicatu digna, quæ vix omitti poſſunt, ceu, exempli cauſa. conducat ne ab optima lege, an ab optimo rege rempub. gubernari, & an ſatius ſit eiuſdem adminiſtrationẽ eſſe penes vnum, aut plures. deinde ſi penes vnum, vtrũ præſtet, eum hæreditario iure, originiſq;, & generis beneficio maioribus ſuis, in regno ſuccedere, aut comi-

tijs habitis, initisq́; ſuffragijs iudicio, & electione ciuitatis in demortui regis locum ſuffici rurſus ſi res ſit penes plures vno, à paucis'ne prudentioribus, an ab vniuerſo populo melius ſit eam adminiſtrari. vtrum item ſit laudabilius, honorabiliusúe in vita rempub. capeſſere honoribus, imperijsq́; adipiſcendis clarum, an abditum, & ab oculis ſemotum, paucisq́; contentum iudicibus, & ſpectatoribus in cognitione rerum; & naturæ contemplatione verſari. tum ex ijs ambabus uitis vtrum vna ſine altera exiſtere poßit, plurimaq́; aliæ id genus quæſtiones, quas fortaſſe, ſi vnquam ocium nacti fuerimus, aliquando ſuo quamq́; loco proſequemur, latiorem enim ſpeculationem requirunt. Nibil eſt præterea, quod magnopere reſpondere laborem ad ea, quæ memoraſti de illis, qui iudicati fuerunt humani generis inimici, & planè hoſtes, quod congreſſus hominum, & ſocietatem, tanquam morbum, et peſtem defugerent. hos tu tuo arbitratu tibi affingis tales fuiſſe, quod minus probarent ciuitatem, ciuiumq́; ſocietatem, ex qua, vt erant viri ſapientißimi, non ignorarent omnium malorum fontem extitiſſe. De ſenſu tuo iſtuc comminiſceris nulla ratione, aut auctoritate ſuffultus contra omnium ſententiam. Ego verò cum ſapientibus illos potius iudico fuiſſe ea aſperitate, & immanitate naturæ, feros, atq; adeò inhumanos, vt nequirent, ſe dare in alicuius familiaritatem, neq; cum vllo conſuetudinem iungere, & id propter videbantur hominum genus odio proſequi ſe vſquequaq; in ſolitudinem immergentes. Equidem quoſdam huiuſmodi auſte-

ros noui, qui in frequentiſſimis ciuitatibus viuentes, atq; in collegijs etiam ſummorum virorum cooptati, neq;, quo magis miror, à quodã literarum genere planè abhorrentes, ita tamen anguſto animo, ex ingenij forma, rudi inquàm, atq; impolita vſq; adeo aridos, atq; ieiunos, vt neq; in collegarum conſuetudinem, & familiaritatem, cum quibus neceſſitas vitæ, & muneris ſocietas eos copulabat, ſe inſinuare poſſent, aut certè ſcirent, totius humanitatis expertes, & ad humanam conſuetudinem ineptiſſimi, vt ſui ipſorum ignari, inconditi, inconcinni, ſine ſenſu, ſine ſapore, tardi, elingues, ſtupidi, ac bardi. & ſi quando iſtiuſmodi aliquem neceſſitas cogit ob publica munera, aut rei ſuæ cauſa, cum aliquibus congredi, videas illum etiam in turba, ac multitudine planè ſolitarium, defixum, & quaſi modò naſcentem, ſemper hæſitãtem. implicitum, impeditum, moroſum, ſuſpicioſum, ſemper aliquid violatum exiſtimantem ab illis, quibuſcum ei eſt res, atq; negotium. illum omnes fugiunt, atque deuitant, & ſolum relinquunt ſibi met ipſum inimicum, & cum ſuis ipſius moribus conflictantem, neq; vlli ſermonis eius duritiam, & inclementiam ferre queunt. Tales *ſunt illi, quos tu ſapientes eſſe exiſtimas, à repub. ciuitateq;, & ab hominum coniunctione alieni.* Eorum *naturam, & conſuetudinem, pluribus, quàm par erat, fortaſſe uerbis, perſecutus fui. ſed mihi licuiſſe arbitror, propter tam apertam, frigidam, & ieiunam calumniam, quam per ſummam iniuriam contra rempub. adhibuiſti, cuius item modi eſt illud, quod in philoſophos homines gra-*

uiſſimos, integerrimosq́;, quos inſimulas ambitionis, retorſiſti. Cupere inquis eos dominandi libidine, rempub. aut à philoſophis gubernari, aut eos, qui gubernant, philoſophari. Hæc calumnia eſt eorũ; qui cuncta, quantum vis benefacta, ac laude digna, in deteriorem partem ſemper detorquent, quiq́;, vt inquit Prophetes maximus, quod bonum eſt, malum dicunt, quod item malum, bonum uideri volunt, omnia peruertentes. Næ Plato, qui illud à dijs optaſſe dignoſcitur, ab adminiſtratione reipub. à turbaq́;, & à ſubſellijs curiæ abiunctiſſimus fuit, in ocioq́;, & in literis perpetuò inuolutus vixit, in ſtudijs cognoſcendi ſemper aliquid occupatus. At Theſeum Athenienſes, nonnulliq́; alij populi ſuos legumlatores in exilium proiecerunt. iſtuc equidem non diffiteor, ſed factum fuiſſe contendo propter eorum aſperitatem, atq; inſaniam, qui potentiores antea fuerant, quiúe olim ſoluti legum vinculis ſoliti erant in ſumma licentia viuere, ſuamq́; voluntatem, atq; libidinem pro lege habere. illis enim haud adeo facilè erat ſtatim aſſueſieri humanitati, & graue videbatur æquo iure viuere cum multis, præſentesq́; voluptates, ac breuem cuiusuis obiectæ vtilitatis ſpeciem amittere nihil in poſterum longius conſulentibus. hanc non aliam ob rem eos ſtatim pœnituit ciuitatis.

Vides igitur id euenire hominum, non rerum vitio, ciuium inquàm magis inſcitia, aut malitia, quàm ciuitatis, hoc eſt ipſius hominum coniunctionis natura. iſtiuſmodi multa temere in populis fiunt, vt ciuium excellentium eiectio ad quoddam tempus, quem

Græci

Græci, ὀστρακισμὸν vocant, qui in populari gubernatione introductus fuit, nec mirum, ſi neq; omnium iuſtiſſimo Ariſtidi pepercerint Athenienſes. Tute ipſe ex Platonis ſententia in libro, qui Epimenis inſcribitur, innuiſti, quod ego quoq; Paulò ante confeſſus fui, humana eſſe mutabilia planè omnia, perleuiq; temporum momento maximas ſæpe fieri inclinationes, & vſquequaq; cuncta ſurſum, deorſum ferri, turbari, miſceri. Quid mirandum, ſi ciuitates quoq; in temporum motu, & conuerſione rerum, aut perturbatione verſentur? Quippe natura ipſa cuncta ciens motibus, et mutationibus ſuis nihil mortale patitur diu eſſe idem, atq; immutabile, variasq; ſemper conuerſiones molitur. Quid? nonne, ſi quis etiam ſolus viuit, diuerſos intus motus, & mutationes in animo ſecum ſentit? agitatur enim ſemper animus motu interiore, præſertim illa pars, quæ ſenſum, & appetitum habet, hoc eſt, motus intimos turbulentos, rationiq; non obtemperãtes, vt modò hæc, modò illa, contraria etiam interdum velit, neq; ſibi conſtet, & perſæpe ſecum ipſe impacatus pugnet. Hæc vnica ratio ſatis per ſe eſſe poterit contra illa omnia, quæ tu de malis memoraſti, quæ fiunt in ciuitate. quod quidem ſolatio eſſe debet omnibus in ea congregatione conſiſtentibus, vbi deprauati, deformatiq; ſunt mores, & omnia in deteriorem partem mutata exiſtũt. Hac reſponſione totus ille liber quantuſcunq; magni illius peripatetici de hominum interitu corruit, & profligatus iacet, hac item eadem refellimus tyrannorum omnium obiectam iniuſtitiam, atq; crudelitatem. om-

nia itidem omnium regum, populorum, & gentium bella, quæ etiam interdum non cupiditate, aut libidine, temere, ſed pro totius reipub. ſalute conſultò, neceſſarioq́; ſuſcipiuntur, tum quoq; eadem ratione reſpondemus, ad ciuiles diſſenſiones, ciuiumq́; diſcordias, ſimultates, odia, inimicitias, ſeditiones, ſeceßionesq́;, & ciuium cupiditates, libidines, magiſtratuum auaritiam, iudicum iniuſtitiam, militum quæſtum, & crudelitatem, cæterorumq́; hominum tam locupletum, quàm tenuium improbitatem, furta, rapinas, dolos, fraudes, iniurias, cunctaq; flagitia, & ſcelera, quæ tu ſingula ſatis ſtudioſe ad vnum enumeraſti. Hanc ob rem quoq; Plato dixit, cunctas ſui temporis reſpub. ſibi videri improbas, atq; intolerabiles, nempe collapſas, & deprauatas. Ariſtoteles quoq; poſt illum omnes omnium rerum pub. inſtitutiones carpſit, aut verius euertit. Hinc item videtur, quò magis hominum genus diſtat ab illa rudi, ac ſimplici antiquitate remotum, eò deprauatius euaſiſſe. Hinc Actij verſus, multos iniquos, atq; infideles regno, paucos vero bonos. Hinc iuſtitiam ipſam terris exceßiſſe dicitur. maioresq́; noſtri uiſi ſunt abſtinentius, innocentiusq́; rempub. geſſiſſe. Hinc deniq; colligis vitia omnia ex contagione diſſeminari, propagari, diffundi, atque increbeſcere in populis, & frequentibus hominum conuentibus, et niſi eſſent ciuitates, ac reſpublicæ, haud tantam putas vitiorum ſegetem, ac ſiluam in hominum genus inuaſuram fuiſſe. Sic enim mordicus pugnas vſquequaq; inſtans, & vrgens, identidemq́; corruptos, & deprauatos

tos ciuitatis mores eſſe fremis, & tempora iſta calamitoſa mihi obiectas, quibus funditus euerſa eſt reipub. gerendæ ratio, atq; impreſsione me penè cogis deſcendere, quò minimè volebam, ad eam rationem, vt vitia ætatis, & mala, virtutum, bonorumq́; compenſatione lenienda defendam, & longè plura adiumenta, atque præſidia ſubductis rationib. ſuppeditata eſſe humanæ vitæ ex hominum conciliatione, quàm detrimenta, multoq́; plus boni hominibus inde inuectum, quàm mali. Nam *ſi in diſcrimen, & contentionem veniant vtræq; mundi ætates, præſens ſcilicet, in qua lapſorum morum ruinam perpetua lamentatione comploramus, atq; illa, in qua nulli erant mores, ſed homines vi, atq; impetu omnia agebant, neq; multum aberant à belluis, nemo erit ſuæ mentis compos, qui non longe malit his temporibus, quàm illis ſe natum fuiſſe, ſit deprauata res quantum libet, dilapſa, deformata, delumbata, demerſa taceat.* Centies *dicam, nihil in rebus humanis eſſe ita abſolutum, ita ſyncerum, vt nullis planè intercurrentibus malis ſit omnino cunctis bonis cumulatum. nihil tamen obſtat, quin res illa dici poſſit bona, expetenda, atq; eligenda.* Etenim *in hominum conuictu quædam adeo præcellentia bona exiſtere intuemur, vt ſi quæ ſunt mala, ex altera parte ponantur, ne appareant.* Quis *quæſo, ſi fertiliſsimi campi ſegetem ſpicis crebris, atque vberibus lætiſsimam viderit, non laudet agri illius nobilis fertilitatem, tametſi interdum auenam rarò vſpiam ſubortam inſpexerit? neq; deſinet iccirco mercatura eſſe quæſtuoſa, quòd*

maximis in lucris interdum aliquid damni contrahat. Sanè eſt comparatum natura cunctis rebus, vt ſemper ex maxima parte de tota re iudicetur, & illi, qui rectè loquendi rationem tenent, totam rem nominant ex eo, quod latius funditur, & maiores partes continet. Ponantur igitur in vna libræ lance bona, & commoda, quæ ad nos perueniunt ex hominum æquo iure ſociatorum conuictu, in altera contrà, mala, & incommoda, procul dubio lanx bonorum terram, & maria deprimet omnia. ſed nunquam efficies, vt ad hanc collationem, concurſationemq́; deueniã. nolo tantam iniuriam facere deo quidem primùm huius vniuerſitatis quaſi parenti, cuius prouidentia ciuilis vitæ induxit exordium, tum naturæ, cuius inſtinctu, atq; impulſu cœpti ſunt primum homines congregari. Quis quæſo ferat, niſi fortaſſe ad oſtentationem ingenij, conferri hanc magnificentiam tot rerum illuſtrium, uitæq́; ſplẽdorem cum ſqualida illa, agreſti. atq; immani uita, quæ eſſe poterat communis cum belluis, ſemiſomni, & planè mortua? nollem nimis creber inculcare, nullam eſſe poſſe hominis vitam ſine hominum adiumentis propter artes victui pernecessſarias, niſi vnuſquiſque ſibi eſſe poſſet Hellæus Hippias, vt omittam ſolitarios nullis humanis præſidijs ſeptos, multis iniurijs expoſitos fore, cauendaq́; eis plurima, tum ab hominibus ipſis, tum à beſtijs. Porrò humana vita multarum rerum indiget, quæ haberi nequeunt, niſi multorum hominum in communione viuentium opes accedant. Quæ per deum immortalem in vita illa rudi, & agreſti exiſtere po-

terat valetudinis curatio, cùm nulla adhuc adinuenta eſſet medicina? quæ nauigatio? quæ mercatura? quomodo fruges, fructusq; colligi, ac conſeruari poterant, cùm nondum vlla inducta eſſet agri colendi ratio. nihil inter ſe homines contraherent, nihil tranſigerent, nulla eſſet, quam alter alteri haberet, fides, nulla ſpes, quam ponerent in mutuis præſidijs, nulla charitas. hoſpitalitati quoq; locus vbi eſſe poterat, quæ tantopere à Theophraſto laudatur? aberat beneficentia, aberat, liberalitas, bonitas, maximæq; huiuſmodi virtutes non agnoſcebantur. nulla erat gratia, officiorumq; remuneratio, ac viciſsitudo ſtudiorum, quæ ſunt vincula cõcordiæ. nondũ auditũ erat inter mortales dulce nomẽ amicitiæ, quæ conflatur conſuetudine mutua, morumq;, & ſtudiorum ſimilitudine inter homines, quorum conſpiratione, atq; conſenſu efficitur, quod innuit Pythagoras, vt è pluribus vnum fiat ex beneficijs vltrò, citroq; datis, atq; acceptis, nihil profectò ſuauius coniũctione bonorum. & homo ſine amicis, etiam ſi omnibus rebus affluat, vitam ſibi ingratam putet. Quæ enim quæſo illa eſſet vita? quàm parũ abeſſet à pecudũ natura? nemo alteri cõſuleret. indigẽti, aut uim patienti nemo opitularetur. nulla eſſet liberalis educatio. abeſſet ſapientia omnis, quæ eſt in cultu hominis occupata, data, vt eſſet naturæ comes, & adiutrix. nulla vigerent ſtudia ingenuarum artium, nullæq; plane eſſent artes. nulla exiſteret ratio, & inſtitutio vitæ. nulla rerum neq; cœleſtium, neq; humanarum ſcientia, neq; Sophia Græcum nomen vnquam introductum fuiſſet. Caren-

dum nimirum omnino nobis fuerat, in ſempiternum or-natrice vniuerſæ vitæ, omniumq; recte factorum, atq; dictorum parente philoſophia. caruiſſemus penitus lite-ris, quæ quàm ſint hominum vitæ neceßariæ, nemo ne-ſcit, inuentæ, vt ſubſidio obliuioni eſſe poſſent, exiſte-rentq; cuiusq; hominis voluntatis notæ, & ſcita poſte-ritatis cauſa ſcriberentur. Non aqua, non igni, non aere, vt aiunt, pluribus locis vtimur, quàm literis. nullus eſſet ingenio, iudicio, induſtriæ, virtuti locus.

Cogitate animis veſtris duos homines, alterum agre-ſtem, ferum, immanem, inculto, & vaſto, ac torri-do corpore. hirto, aſpero, & incondito capillo, fluen-tibus buccis, vultu, ac facie planè ruſtica, atq; illibe-rali, habitu obſoleto, ſentum, ſqualidum, pannis obſi-tum, neglectum, multaq; illuuie, & incuria ſcabrum, atq, inmundum, quales fuiſſe neceſſe eſt rudes illos ul-timæ antiquitatis homines. qui neq; ius, neq; bonum, atq; æquum ſciebant, melius, peius, prodeſſet, obeſ-ſet, nihil videbāt. Contra verò animo, volutate alte-rum cultu digno homine libero, honore, dignitate, gra-tia ſpectabilem, in omniq; iudicio elegantem, qui vel ipſo oris habitu, ac ſpecie præſeferat omnia ſigna libe-ralis animi, facilitatis, māſuetudinis, comitatis, dignus, vt aiunt, cui regina matrimonio vltrò copulari velit, quales pleroſq; nunc habent honeſtæ ciuitates. utrius quæſo iſtorum vnuſquiſq; veſtrum mallet eſſe ſimilis? Neceſſe erat profectò errare in multis rudem illam anti-quitatē. ad id nanq; ſolùm, quod aderat quodq; præſens ante oculos habebant, ſe quiſq; accommodabant parum

admodum in poſterum conſulentes. omnia fortuitu, & vt ſenſus ferebat, agebant, nihil conſultò, nihil maturè, nihil prudenter. nondum artes vllæ erant, quæ naturam adiuuarent, quæ ſine illis planè iners exiſteret, atque ocioſa, vt quæ ſemper expectat humanæ induſtriæ adminicula. Porrò *ſæpius audiui hominum ingenium eſſe, ſicut ferrum, quod quidem alio ferro, vſuq; aßiduo acuitur, ita conſuetudo hominum inter ipſos excitat, acuitq; intelligendi prudentiam, alterq; alterius cogitata adiuuat colloquendo, conferendo, commentãdo, diſputando, & alij alia vſquequaq; adinueniunt, ſemperque aliquid iam olim adinuentis additur à poſterioribus, ſi qua fortè ratione vitæ bene, beateq; degendæ in hac mortalitate omnium commoditatum, ac bonorum expletione, ac cumulo addi poßit faſtigium.* Principiò *credendum eſt*, vt *probauimus, viuendi neceßitatem acuiſſe mortales ad ea ſtudia, quæ corporis, vitæq; ſuſtentandæ cõmoditates pariunt.* In*telligimus ſanè ædificatis* vrbibus *genus humanũ manſuetudine animorum, ac* verecundia *paulatim mitigatum fuiſſe: & homines quidem primum cœpiſſe contemplari, tum facere, deinde agere, atq; ita gradatim optimarum artium vias fuiſſe traditas. hinc omnes opificum exercitationes, qui in humili arte verſantur, profectæ ſunt. hinc quoq; omnis vitæ liberaliter, et ad virtutem degendæ cultio. hinc deniq; omnis veri inueſtigandi conſideratio, rerumq; cognitio per ſuas cuiuſq; cauſas.* Nempe *natura ſola innixi priſci mortales ſine artibus vix vitam tuebantur, quam quidem natu-*

ram potentiorem arte non diffitemur, certiorem verò artem exiſtere, nemo eſt, qui ignoret, cùm in planè cognitis, penituſq; perſpectis, & in vnum exitum ſpectantibus, ac nunquam fallentibus rebus verſetur, atq; rationes certas, & præcipuè faciendi quod velis, quæ habent ordinem, & in faciendo errare non patientes vias. Primùm igitur inferiores artes cœtui ciuitatis, hominumq; communioni debemus, ſine quibus vita eſſet aut nulla, aut parum abiuncta à cæterorum animantium ſtatu. Etenim vniuſcuiuſq; ſtudia in congregatione excitantur præſtantium virorum ſapientia, virtuteq;, & excellenter factis ad amplificationem, perfectionemq; rerum humanarum, & ad eas commoditates augendas, quæ ad vitam bene degendam pertinent. Hinc in primis valetudinis curatio. hinc tot rerum medicinæ, tot remedia, tot fomenta, totq; ſaluberrimæ potiones. hinc & nauigatio, atq; omnis mercatura, tot rerum, quibus hominum vita indiget, importatio, totidemq; ferè, quibus interdum contingit abundare, exportatio. hinc agricultura, frugum, fructuumq; perceptio. hinc ferri vſus ad agros colendos, ad cæteraq; vitæ munia pernecesſarij. hinc æris lapidisq; cuiuslibet generis fodinæ, opificinæq;, tot tabernæ, tot rerũ apothecæ, tam egregiæ artes multitudine infinita, varietate admirabili. Quid dicam tot multifariam opifices, tot fabriles induſtrias, tot formarum compoſitiones, compactiones, coagmentationes, commiſſuraſq;, vſq; adeo aptas, & congruentes, omniaq; in vna quaq; arte ita concinnè, peritè, atq; affabrè laborata, vt vbiq;

ars cum natura certare, eamq́; interdum anteire videatur? Quid quæſo fabrorum, qui domos ædificant, opera magis in vita neceſſarium? eorū niſi eſſet induſtria, quomodo habitaremus? quemadmodum domos, ac cætera ædificia moliremur? nobis hercle redeundum eſſet denuo ad vngues, quibus olim ſibi quiſq; domos in terra effodiebant, vt frigorum vim frangerent, calorum ſedarent moleſtiam, imbres, cæterasq́; cœli tempeſtates arcerent. Nunc ædificia eleganter, conciñeq; ad aptum vſum, & condecentiam architecti, fabriq́; tum certa ratione deſcribunt, tum manu, operaq́; conficiūt, plenas inquam dignitate domos pro cuiusq́; facultate, induſtria, atq; fortunis. quis non magna cum admiratione contempletur pictorum opera; aut eorum, qui ſigna fabricant? quanta eorum ſolertia, quanta prudentia? Quis non admiretur artifices eos, qui argentariam faciunt? cœlatores, vaſcularios, & qui fuſoriam exercent, qui textrinam, ſutrinam, tonſtrinam inſtituunt? tum fabros diuerſi generis, tanta inſtrumentorum varietate, tam ferrarios, quàm lignarios, tignarios, cœmentarios, zonarios, Phrygiones, figulos? nolo cum ijs piſtores, fartores, coquos, dulciarios, piſcatores, venatores, aucupes, & quos ille in ſcena enumerat, ne forte arripias ad reprendendum, atq; in nos idipſum reflectas, iſtiuſmodi artes ad delicias fuiſſe excogitatas, luxuriæ planè illecebras, gulæq́; irritamenta, quibus ſine tamen quàm facilè queat uita humana conſiſtere, in animis veſtris cogitandum relinquo; quod ne idem de cæteris artibus mihi reſpondeas, omiſ-

ſis alijs, eſſet enim opus infinitæ dictionis. vna pro omnibus tibi agri colendi induſtria ſatis eſto. quæ quàm ſit vitæ hominum neceſſaria, nemo non norit. hanc autem vnam ex tot artibus conſultò excerpo, quod vulgo patere, faciliſq́; , & expoſita omnibus vel mediocribus ingenijs, et neq; multæ eſſe intelligentiæ, neq; negotij videatur. Cedò igitur, putas ne ſolitarius homo procul ab hominum conuictu, atq; conſpectu, priuato vſu, atq; experientia perueniſſet vnquam ad tot rerum notitias, atq; intelligentias, quas habere oportet eum, quem agri colendi ſtudium tenet? Ea ars profectò infinitam prope diligentiam, & ſolertiam requirit, vbi opus eſt tot, & tam varijs arationibus, foßionibus, ſtercorationibus, ſationibus, occationibus, runcationibus, ſarritionibus, ſegetumq́; purgationibus, ante quàm frumentum, cæteraq; leguminum ſemina matureſcant. quanta item cura, laborq́; requiratur in metendis, colligendisq́; ſuo tempore ſpicis, purgandis, cõdendisq́; fructibus, nemo eorum, qui interdum ruſticati fuerint, ignorat. Quid memorem tot aquarum ductus, amniumq́; deriuationes, pratorum, ſegetumq́; irrigationes? quid dicam de fœniſecijs inſtituendis, pratis item ſciliendis, frondibus arborum ſtringendis, multisq́; alijs ſuo quibusq; tempore maturandis? neque enim vnquam ferè experienti, nauo, ac diligenti agricolæ quies datur. nunc opus foſſas tergere, nunc agrũ vepribus ſepire, nunc ſeligere ſemina, eademq́;, ne paulatim fructus degenerent, medicare, vomeres, & ſarculos acuere, aratra, rutraq́;, & raſtella, ac ploſtra

retractare, furcas, ligones, ſecures, falces, ſtimulos, fuſcinulas, cæteraq; ruris inſtrumenta, quorum innumerabilis multitudo, recudere. ſentio me nimiùm à littore, et ab inſtituto itinere abſtractum prouehi, non tam incredibili ſtudio rerum rusticarum, quod me ſemper vehementer ſine ſatietate delectauit, in quo metuo ne vobis nimius videar, quàm quòd mihi cōcedendum duco in ijs, quæ ad hanc induſtriam ſpectant, paulùm inſiſtere, ne in ſingulis quibusq; artibus cōmorari cogar. Quis nanq; ſatis explicet quæ rurſus attinent ad uinearum culturam, cui induſtriæ, ac labori, vt inquit excellens poeta, nihil vnquam exhauſti eſt ſatis, in vitiario ipſo prius faciendo, deinde fodiendo, paſtinando, repaſtinando, fermentandoq; ſolo, & vti in vineis nouis ponendis, ita etiam veteribus reſtituēdis. quis credat eas tot foſſionibus repeti, atq; iterari? quàm certa, & exquiſita ſint ratione iugandæ ſingulæ vites, religanda capita, quæ ordinum coniugatio, quibus opus ſit ſtaminibus, tabulatis, iugis, & pedamentis? Et quoniam vites ſuapte natura multa luxurie circunquaque in immenſum ſerpūt multiplici, atq; erratico lapſu, ne ſilueſcant, & nimium ſe effundant in omnes partes, experimur, quot, quibusúe opus ſit caſtigationibus, putationibus, pampinationibus, ablaqueationibus. quid tot ſarmentorum vt amputationes, ita etiam immiſſiones, & propagationes? quid dicam de arborum cæterarum tam ſilueſtrium, quàm pomiferarum poſitionibus, & earum ordinibus in quincuncem dirigendis, deq; earundem non modò conſitione, ſed etiam inſitione,

qua nihil inuenit agricola ſolertius, deq; omni circum eas amputandas, purgandas, collucandas induſtria? quàm varia ſit ratio, quantaq; ſolertia, et cura in pomarijs, hortis, oliuetis, caſtanetis, ſalictis, vlmarijs, arundinetis faciendis, arbuſtisue cæteris excolendis ponenda ſit? quanta cœli, ſiderum, ac temporum ſit neceſſaria obſeruatio, tam in arationibus, et ſemente, facienda, quàm in colligendis fructibus, et materie tempeſtiuè cædenda? quanta deniq; induſtria requiratur in quærendis, paſcendis, procurandisq; gregibus, atq; armētis, in apibus item parandis, tenendis, adminiſtrandis, in cæterisq; omnibus villaticis paſtionibus, ut uilla abundet illis rebus, quas dixit Cato, hœdo, agno, porco, gallina, lacte, caſeo, melle? nunquam finiam, ſi voluero vel ipſa rerum capita percurrere in hoc vno duntaxat ſtudio. infinitum prorſus eſſet ſingulas quaſq; artes tāgere, quas præſtātes, ingenioq; excellentes uiri in congregatione viuentes aperuere, nouaq; indies ſemper adinuenere, vt vnius ipſius ciuilis communionis ope humanum genus non ſolùm à glandibus, à caſis, ſeu potius cauernis receſſerit, verùm etiam iam magnificè, et ſplendidè, ſummaq; cum dignitate vitam degere poſſit. Non immeritò rerum maximè neceſſariarū inuentores, vt tradunt, ab antiquis relati fuerunt in cœleſtium numerum, teſtari volentibus, quantum illis hominum genus ſe debere profiteretur. ut Libero patri vini inuentori, frugum Cereri, artium vulcano, medicinæ Aeſculapio, alijsq; permultis aliarum artium repertoribus, quos innumerabiles nihil attinet hic recenſere, cùm iam

à nonnullis luculenter ſcripti ſint libri de rerum inuentoribus, pluresq́; Plato ipſe colligit in libris, quos de legibus conſcripſit, qui multas res ad victum, vitamq́; neceſſarias oſtenderunt. Quid uerò uetuſta perſequar? non ne paulò ante opinio inſederat omnibus, terrã duntaxat à Phaſi ad columnas Herculis eſſe habitabilem, planeq́; antipodes fabulæ aſcribebãtur? At noſtra ætate mare nauigantium ſolertia vſque adeo proceßit, vt ignotos populos, nouasq́; gentes ſub alijs ſideribus habitantes, vrgentesq́; aduerſa nobis veſtigia, ideſt ipſos antipodes, nouum potius, & quaſi alium mundum inueſtigauit, atq; inuenit, quodq́; Alexander Macedo huiuſce rei cupientißimus nunquàm aſſequi potuit, Dei opt. Max. prouidentia, Caroli Quinti Romanorũ perpetui imperatoris temporibus reſeruatum fuit. Porrò hæc dicta ſint de infimis, & minus liberalibus artibus, & penè ſordidis opificum, & tabernariorum opificijs, atq; inſtrumentis ad corporis tantùm commoditates, ad beneq́; viuendum pertinentibus, quæ nullæ eſſent, niſi fuiſſent ciuitates. Age verò non tantùm bene, ſed etiam beatè viuendi artem, diuinam ſanè, atq; incredibilem conferamus, qua rudis illa ætas omnino caruit, à quâue omnium vitiorum, & peccatorum correctionem petimus: ea enim tota eſt in cultu animi, qua in primis vir bonus, & fortis efficitur. Siquidem oſtendit quid verè bonum, quid malum ſit, proprieq́; & rectè nominari poteſt, viuendi ars, vniuerſæ vitæ ornatrix; benefactorum omnium, recteq́; dictorum parens, quæ præclarè tuetur, quod dedit nobis natura,

quod deeſt largè ſupplet, & acquirit, ars artium omnium excellentiſsima, quam hominum conciliatio, communitasq́; peperit, atq; adinuenit. eamq́; fatendum eſt: iccirco omnium bonorum, quibus humana vita fit beata, cauſam fuiſſe. A ciuili igitur coniunctione, quæ eſt reſpub. per philoſophiam didicere homines appetitum meliori parti animi ſubijcere, obedientemq́; præbere, atq; immanes, feroces, indomitosq́; animos, eorumq́; turbulentos motus regere, iactationesq́; incitatas, & impetus inconſideratè elatos, ſedare, & ſub gyrum rationis reuocare, nihil contra ius expetere, fugereq́; omnino alieni non modò detractationem, verùm etiam appetitionem, & animo ſtabili, ac firmo iuſtitiam retinere. Eiusdem reipub. beneficio cognouimus felicitatem, & beatam vitam eſſe, viuere ſecundùm virtutem, prudentiam, temperantiam, & ipſam, quæ latiùs diffunditur, iuſtitiam, omnisq́; alias, illuſtres præſertim, ac principes virtutes, ad quas homines ſtudium adhibere vnà habitantes aſſuefacti ſunt, ſicut etiã ad eas actiones, quæ ſunt virtuti conſentaneæ. ab eadem tot ſunt circunſpectiones, tot diligentiæ, animaduerſiones, & virtutum ipſarum exercitationes. quid aptum ſit perſonis, temporibus, ætatibus, vt in laude viuatur, decorè, & honeſtè, ad dignitatem, ad amplitudinem, & claritatem. qui ſit ordo, quid maximè deceat in factis, dictisúe, atq; conſilijs. qui modus, aut menſura, quæ moderatio omnibus rebus adhibenda, omniaq́; agendã ad mediocritatem ſeruandam. in primis illam perſonam aptè, decenter, & cum di-

gnitate, quam cuiq; natura, aut ſors impoſuit quadam cum excellentia. in omnibus actionibus ſe grauiter, conſtanter, atq; honeſtè gerere, & nihil agere, niſi ſumma ratione; vt nullum ſit cuiusq; abſurdum nec dictum, nec factum, mira vniuerſæ vitæ æquabilitate, atq; omnium officiorum conformatione, & ita viuere, ne quid omnino in vita ab humanitate diſcrepet, conſenſu, & conſpiratione omnium virtutum. ne quis quid ſecum animo verſet, agatúe, quod non ſit magni animi, atq; excelſi, dum cogitat ſe ad amplitudinem, & ad magnificentiam natum. Didicimus indidem fidem ſeruare dictorum, conuentorumq; perpetua conſtantia, eamq; etiam hoſti datam quibusuis vtilitatibus adducti non fallere; neq; ſpectare fortunam, dum præſtetur fides. tum pro virtute ipſa ita nos gerere, vt nullum laborem homini intolerandum exiſtimemus. Didicimus præterea, quæ cuiusq; ætatis degendæ ratio. quemadmodum item ſit viuendum cum parentibus, cum liberis, fratribus, & propinquis, cum amicis, cum ciuibus, cum peregrinis, & externis. quid cuiq; ſit præponendum, poſthabendumúe diſtinguere negotiorum gerendorum momenta, & officiorum gradus perpendere. æquum eſſe adoleſcentes vereri maiores natu, & ſemper meminiſſe verecundiæ, ſeniores autem nihil non grauiter agere, aut dicere, & bonis exemplis ſemper florere. Multa præterea à ſapientibus viris, qui præceptis ſalutaribus abundant, quotidie in cœtu ciuitatis, in circulis, & congreßibus accuratè, copioſeq; diſputantur, grauia, & vtilia, & ad beatè viuendum ma-

ximè neceſſaria, omnibusq́; obſeruanda proponuntur, quibus tanquã totidem ſpeculis admoniti homines uirtutis nitorem, diuinamq́; quandam, atq; cœleſtem præſtantiam intuentes, ornant ſe modeſtia, continentia, liberalitate, magnitudine animi, honeſtate, cunctisq́; virtutibus, tum naturalibus, tum illis, quas voluntarias vocant, *quibus freti aſſueuerunt nihil extimeſcere, dolorem, laboremq́; deſpicere, atq; omnes libidines domitas habere* voluptatum conciliatrices. Harũ virtutum *ſuffimentis in congregatione luſtrati didicimus. humanas res contemnere, anteponere ſemper honeſta iucundis, & omnia, quæ* vulgus admirari *ſolet, infra nos ducere, ac non tam noſtris* vtilitatibus, *quàm ſola honeſtate adducti rectè agere. omnes fortunæ motus, mutationes rerum, & temporum magno, erectoq́; animo paruipendere, leuesq́; illos, imbecilles, & nihil ad nos pertinentes ducere. pecuniam, ſi habemus, ad liberalitatem conferre, ſi non habemus, contemnere, diuitias, honores, potentiam, opes, formam,* valetudinẽ *vires, & id genus cætera* vulgò *uehementer bona credita, non ſupra modum expetere, eaq́; putare haud eſſe bona, niſi* virtus *accedat. ipſum ſummum, extremum, atq;* vltimum bonum, *quò omnia noſtra conſilia ſunt referenda, non noſtris commodis, ſed honeſtate maximè metiri. qua vna* virtute *adducti audemus aggredi res magnas, & apprimè arduas, laborum, et periculorum plenas, ideſt opera erecti animi, prudentia, conſilioq́; nitentis, rerum humanarum diſpicientia inſignes. ſemper mortem ſeruituti, turpitudiniq́; anteponere.*

anteponere. laborare, & pugnare magis pro multorum ſalute, quàm pro ſuis quiſque commodis, atq; vtilitatibus. edocti nanq; fuimus à teneris excellentium virorum doctrina, non nobis ſolis nos natos eſſe, verùm ortus noſtri partem patriam, partem amicos, & propinquos, omneſq; tandem bonos vendicare, & humanum genus hominum cauſa natum eſſe, habendamq; rationem cuiq; haud ſui tantùm, ſed etiam aliorum, & eorum commodis inſeruiendum, pulchrumq; ideo, ac decorum eſſe pro ſalute communi, proq; reipub. & patriæ incolumitate caput ſuum vouere, & interdum ſuæ ipſius ſalutis, non tantùm emolumenti obliuiſci, ac ſolo honoris, & dignitatis ſplendore duci. Hinc extitere præſtantes viri tam apud noſtros, quàm apud exteras nationes, qui res magnas, ac vehementer arduas pro patriæ charitate geſſerunt, vt ne vitæ quidem ſuæ ſummo reipub. tempore pepercerint. Congregationi præterea, ac ciuitati debemus iura, leges, & inſtituta, iuris inquam ciuilis ſcientiam, quod ab hominibus adinuentum, ſemper apud omnes nationes in pretio fuit, ob maximarum vtilitatum fructum. eidem quoq; acceptã referimus religionum conſtitutionem, diſpoſitionemq; cerimoniarum, tot libamenta ſacrificiorum, tot placationes, tot expiationes, & parentandi ſanctitates, multarumq; præterea rerum ſcientiam, quæ ſunt ſcitu tum iucunda, tum neceſſaria, poſt mortem non interire animas, neq; in morte omnia ſolui, ſed etiã poſt diſſolutionem naturæ, vitæ exactæ rationem haberi, et

ſicut pro rectè factis præmia debentur, ita pro maleficijs pœnas constitutas eſſe. In cõgregatione hæc, multaq; plura ad mores pertinentia edocti fuerunt homines. deniq; admoniti ſunt, quod factu eſt difficillimum, vt ſe ipſe quiſq; noſceret, cuius præcepti tanta eſt excellentia, vt antiqui non cuiusquam hominis ingenio, ſed Delphici dei oraculo aſcripſerint. quarum notitiarum priſci illi mortales palantes, & in montibus diſſipati erant penitus ignari, & vſq; adeò rudes, vt ne, ſicut diximus, verecundiam quidem noſſent, ſine qua in vita nihil rectum exiſtere queat. quæ licet egregia ſint, præclara, atq; illuſtria ad omnem magnificentiã, ea tamen humana ſunt, atq; ante oculos poſita, & in actione conſiſtunt. Verum in ciuili congregatione vlterius cogitatione progreſſi mortales, menteḿq; à conſuetudine oculorum abducentes notitiam incredibiliter adepti fuere rerum æternarum, quas ſola intelligentia percipimus à ſenſibus abiunctas, eaſq; à natura occultatas, abditas, atq; retruſas acie mentis, ingenijq; altitudine admirabili ſapientes inueſtigarunt, cunctaſq; naturæ latebras, omnia abſcondita, atq; obſcura luſtrarunt, & ipſam naturam quodam modo vicere, & quaſi deprenſam, atq; conſtrictam tenuere, quod ſolitarius homo procul ab hominum conuentu, atq; aſpectu nunquam ſolo vſu, tam breuiq; experientia conſequi potuiſſet. Inter ſe igitur homines in congregatione cõſuetudine mutua exercitati, proprietatem, & naturam vniuſcuiuſq; rei indagare ingreſſi fuerunt, rerumq; im-

tia, & quædam quaſi ſemina, vnde quæq; exiſtant generata, concreta, atq; exorta, quæ cuiuſq; generis tam animati, quàm inanimi, muti, aut loquentis ſit origo, quæ vita, quis interitus, quæue ex alio in aliud viciſſitudo, ac commutatio, quod eſt infinitatem rerum, atq; naturæ obſcuritatem contemplari, vnde terra, et quibus librata ponderibus, quibus alueis, aut cauernis maria ſuſtineantur. tum cœli ſpectatores incredibili obſeruatione deprenderunt totius mundi motus varios, ac diſſentaneos, & item eiusdem conuerſiones, intuentesq; ſidera innumerabilia cœlo inhærentia, alia quidem certis infixa ſedibus cognouerunt cum cœli ipſius motu cõgruere, alia, quorum vagi motus, qui rata tamen, & certa mundi ſpatia definiunt, ſuos quæq; tenere curſus, multùm inter ſe aut altitudine, aut humilitate diſtantia; eorumq; norunt curſus, progreſſus, & vias, nec non cuncta cœli momenta numeris inueſtigarunt, mundum in primis ipſum cœlo ſoliuago, atq; volubili, & in orbem incitato vna, atq; eadem conuerſione circum ipſum ſe contorqueri, ac verti aduerſus aſtrorum curſus. hinc aſtrologi cœli ipſius motus, ac ſiderum curſus ſpeculãtes ſolis defectiones, & lunæ, faſtosq; dies in multos annos prædicunt, & omnes cœli affectiones perſpectas habent. Hinc quoq; mathematici, & geometræ omnes, tam qui circa cœli ſpatia, dimenſiones, interualla, magnitudines, formas, & figuras, quàm qui circa numeros verſantur, hinc inſatiabilis quædam è cognoſcendis rebus cœleſtibus voluptas. Hinc magni, &

DD 2

præclari viri, qui à publicis negotijs auocantes ſe totos contemplationi dediderunt, vt in ſola veri inueſtigatione verſarentur vſq; adeo, vt non defuerint aliqui, qui animantium quoq; ortus, victus, naturas, ac figuras, ſtirpiumq; ipſarum, & omnium rerum, quas terra gignit, cauſas, & rationes explicarint. Nec *contenti huiuſmodi rerum omnium cognitione, verùm ſe ſupra ſe ingenij præſtantia altiùs extollentes, ex pulchritudine mundi, & ordine rerum cœleſtium admirabili ſenſerunt eſſe præcellentem aliquam, atq; æternam naturam, vimq; occultam, & poteſtatem, quæ eſſet cauſarum omnium princeps cauſa, mentem ſcilicet ſummam, & ſempiternam, ſolutam, liberamq;, et ab omni penitus concretione mortali ſegregatam, omnia ſentientem, omnia tuentem, nutuq; regentem, ac permouentem, immotam ipſam, & in ſe eadem ſemper permanentem, quam deinde propter immenſæ, inexplicabiliſq; magnitudinis, ac maieſtatis cognitionem plenam non modò admirationis, ſed etiam horroris, atq; formidinis* Deum *homines vocitarunt, cuius numini, ac poteſtati vbiq; parent vniuerſa.* Dies *deniq; me deficiet, ſi voluero quoq; percurrere, quot, quantaq; humanæ vitæ ciuilis coniugationis opera allata ſint adiumenta ex recta diſſerendi ratione, atq; ſcientia, quantaq; per diſertos viros ornamenta rebus, & actionibus noſtris importata fuerint. ea enim per omnes artis manat, ac funditur, quas explicat, atq; illuſtrat, earumq; genera tum definit, tum inciſe, membratimq; diſpertit, nectitq;*

ſequentia, atq; concludit. vera *item, & falſa dijudicat, ne cui falſo, aut mentienti, quem* Ψευδόμενον *vocant, aſſentiamur, vtq; norimus ſoriti, quem quidam acerualem vocant, reſiſtere, neue fallamur vnquã falſa probabilitate, res prius Græcorum literis traditas, mox à noſtris auctas, atq; exornatas.* Hinc ad *nos manauit omnis doctrinæ liberalis cognitio, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans. hinc ars, quæ tradit elementa loquendi, hinc rhetorica, & dialectica, hinc poetarum, oratorumq;, & totius ingenij monimenta, quorum ornamentorum, aut potius decorum, ac luminum ne auram quidem olfecerat illa rudis antiquitas planè infans, & elinguis. Quis non miretur quàm nunc niteat oratio puri, dilucidiq; ſermonis ornamentis, optimorumq;, & grauiſſimorum verborum flumine, quæ nullis adhuc exiſtentibus ciuitatibus erat rudis, aſpera, ſqualida, atque abſurda, quàm* varia item *diſertorum hominum tum loquentium, tum ſcribentium copia? quàm propriè, quàm ſcienter de vna quaq; re dicunt? quanta* vbertas, *quanta facultas, quanta ſuauitas, quantus lepor, quantus ſplendor, quanta verborum magnificentia, & gloria?* vt *grandia ornate?* vt *enucleatè humilia? quanta cum diligentia, & animaduerſione omnia?* vt *res oratione,* vt *verba ſententijs illuſtrentur? quàm cuncta apta, quàm concluſa, quàm rotunda, & inter ſe conuenientia, ſeu contentione ſermonis agatur,* vt *in diſceptationibus iudiciorum, ſenatus, aut curiæ, ſeu cùm ſedati, quietiq;*

loquuntur homines in circulis, congreßionibus, & etiam in conuiuijs? Quid memorem eloquentium hominum laudationes, conſolationes, cohortationes, monita, & conſilia ad reges, ad imperatores, & ad ſummos viros? hinc magni, & clari in rerum publicarum adminiſtratione principes, quorum nobilitata nomina nihil hic attinet enumerare. hinc iuris conſultißimi viri, hinc in bello præſtantißimi duces, atque imperatores. Quis non admiretur, cum in oratoribus, tum in cæteris ſcriptoribus quædam quaſi verborum, ac ſententiarum fulgura, quasdam quaſi faces, ac fulmina? quis non ordinem, ſcientiamq́; rerum ſuo loco collocandarum maxima cum admiratione contempletur? quàm ſubtili, quàm recondita, quàm multiplici ratione tractent omnia, quantaq́; verborum, & ſententiarum varietate? Hinc magni atque præclari cum apud Græcos, tum apud noſtros viri euaſere, quorum fama diffuſa eſt vbiq́;, tranauit maria; monteſq́; altißimos tranſcendit, quiq́; vniuerſum orbem terrarum implerunt nominis ſui gloria. Quæ ars obſecro eſt in vita, aut eſſe poteſt, quam hi non magnificè, ſplendideq́; tractarint, inſtituerint, explicuerint, docuerint? Nunquam finiam viri amplißimi, ſi omnia tangere voluero, quotquot ciuilis ſocietas humanæ vitæ attulit adiumenta, præſidiaq́;, & ornamenta. admoneor enim vela trahere præcipiti iam in occaſum ſole, profligata præſertim, & ad extremum perducta quæſtione. Quid porrò

diui inmortales, hæc vita deſiderat, quo ſit beatior. quod non bonunum ingenia, ex quo in ſocietate ciuili viuitur, non inueſtigarint, aperuerint, adinuenerint, oſtenderint, patefecerint? vt perilluſtre ſit ciuilem hominum communitatem dei præpotentis ipſius in humanum genus propenſo numine, naturaq́; ſuadente conciliatam fuiſſe, introductam, aut verius coortam, quo diuino, atque incredibili munere nullum vnquam conceſſum hominibus fuit vberius, maius, aut præſtantius, quodue hominum genus magis attingat.

Quid tu per deum nobis non confers ſancta ſocietas? tu nos abduxiſti à glandibus, à cauernis, à luſtris, à ſordibus, & volutabris, ab obſcuritate, à tenebris, & à nocte quaſi perpetua in hanc præclaram, & plenam decorum omnium lucem, ad vitam, victumq́; non hominibus modò, ſed diuis etiam ipſis dignum vocaſti. tu nos traduxiſti à dura, rudi, atque aſpera vita in hunc cultum humanitatis, in hos mores, in hanc pulchritudinem, venuſtatem, conuenientiam rerum & condecentiam, in hunc ſplendorem, in hæc dignitatis ornamenta, in tantum concurſum honeſtiſſimarum, artium, ac ſtudiorum, in hunc tantarum virtutum ſplendidiſſimarũ cœtum, ac comitatum, in has tot (dij veſtram fidem) opportunitates, habilitatesq́;, in hunc aſpectum, cogitationemq́; tot, tantarumq́; rerum illuſtrium, in hanc publicam magnificentiam, in hoc deniq; claritatis, veritatisq́; lumen. qua uita nihil illuſtrius, nihil ſplendidius ſpectari queat. Te remota,

omnis virtus, omne decus, omnis uera laus erit deſerẽda, omnis planè hominum actio erit de nuo naturæ feritas quædam, atque immanitas. Tu nos plurimis, pulcherrimisq́; artibus, & virtutibus inſtructos, atque ornatos euehis ad honores, ad dignitates, ad triũphos, ad victorias, ad claritatem, ad amplitudinem; ad honeſtatem, & ad virtutis quandam quaſi diuinam, & cœleſtem præſtantiam, atq; excellentiam. Tu nos humiles natura, atque proiectos à terra ſubleuas, tollisq́; ad dei immortalis cognationem, & contubernium, quaſiq́; ex hominibus in deos conuertis. Tibi accepta habemus, planeq́; referimus cuncta bene viuendi, recteq́; agendi, & faciendi conſilia. Tibi debent homines humanitatem, doctrinam, religionem, cerimonias, fruges, iura, leges. Quid obſecro, pulchrius, iucundius, atq; optabilius pacata, ac libera ciuitate, vt omittam tot amplas prouincias, & gentes vno, atq; eodem iure ſociatas, regnaq́; latiſsima, ac florentiſsima, vbi tot, tantasq́;, & tam egregias res homines moliuntur, profitentur, agunt. vbi neq; honores magni deſunt vnquam fortiſsimis viris, neque viri fortiſsimi deſunt magnis honoribus. vbi tot exempla, ac documenta illuſtrium virorum haberi poſſunt, quos magnitudo animi, virtusq́;, & gloria rerum geſtarum in altum extulit. ubi verſamur inter nos aptè, decorè, commodè, vbi ſi ad rationem viuere velimus, nihil omnino nobis deſit, ac planè dij ſimus. Quæ ſine te poteſt eſſe aliunde tanta iucunditas,

ditas, tanta ſuauitas, quanta prouenit ex bonorum cum bonis coniunctione, conſuetudine, atque commercio ad participandum alium alio, ex ſtudiorum optimorum deniq; ſimilitudine, de quibus omnibus tibi ab hominibus immortales agendæ ſunt gratiæ. Qui te ſuſtulerit, lumen ſimul virtutum omnium ſuſtulerit, Solemq; ipſum quodammodo è mundo detractum extinxerit, omne bonum è vita ablatum, vitamq; ipſam funditus euerterit, ſequaturq; neceſſariò maxima perturbatio, atque optimarum omnium rerum euerſio.

Quæ cum tot, tantaq; ſint Flamini, vt præclarè coegimus, atq; peruicimus, quæ mihi videntur ita concluſa, ita firma, atq; robuſta, vt minimè labefactari poßint, vides hic nihil loci fuiſſe illis maledictis, quibus ciuilem ſocietatem fixiſti eius immeritò tanquã exitiorum omnium cauſam, quòd omnia laus reipub. antequàm tu natus eſſes, occuparit. Ego igitur, ne tua opinio tot, tantaq; bona euerterit, tua bona venia ijs præſtantißimis viris non abnuentibus meæ ſententiæ approbatoribus intrepidè cum ſapientibus concludam, claraq; voce apertè, palamq; pronuntiabo, nihil planè in uita melius eſſe, atq; optabilius, quàm æquo iure viuere cum multis in ciuitate, ex qua re humani generis charitas conſeruatur. Tantùm abeſt, vt me pigeat, quod tu modò nobis vitio vertebas, inter nos commentari, diſſerereue, aut etiam ſcribere de rerum publicarum rectione, quas vtinã nos ſæpius recolentes, vt nunc cœpimus, iam collapſas, deprauatas, ac deformatas, ali-

quando poſſimus erigere, atq; corrigere ad antiquorum ſanctitatem, ne hac ætate quicquam heroicis temporibus inuideremus, cùm homines in cœtibus, et concilijs é virtute agerent, cùm pariter, & qui imperabant, et qui parebant, boni eſſent, et ſua ſpõte iuſtitiã colerent.

Prouectus ſum oratione, quàm putaram, longiùs. non ſum tamen ſecutus copiam, quam poteram. ſtilum potiùs repreſſi, & dictioni adhibui modum, cùm à me dici multò plura potuiſſent. Si vos tamen dicendo detinui pluſculum quàm voluiſſetis, Flaminij eloquentia fuit in cauſa. ita orationis quadam copia, & facultate fretus me exercuit, dum é vita vitæ ſocietatem, aut potiùs vitam ipſam tollere nititur, vt coactus fuerim coram vobis vniuerſam reipub. de qua quæritur, inter nos, capita rerum peruolans, ſpeciem, & quaſi formam adumbrare, delineare, et ſtrictim veluti in tabella deſcribere, quam ſpero vos copioſiùs dilatabitis, explicabitisq;, et quaſi inductis coloribus illuminabitis; ſi quando alias huiuſce rei ergò huc, aut aliò contigerit nos conuenire, quod ſæpe contingat faxit deus. Cùm dicendi finem feciſſem, ego quoq; depoſita penitus oris aſperitate, quadamq; quaſi triſtitia, & auſteritate, quam in contentione, tempori ſeruiens, uultu contraxeram, Flaminium intuens ei primùm, deinde cæteris liberaliter, comiterq; arriſi, vt omnes intelligerent ambos in diſiunctione ſententiæ eſſe inter nos beneuolentia coniunctiſſimos. Cùmq; Ceruinus, & Polus, qui inter ſe coniunctiores ſedebant, neſcio quid inter ſe preſſa vo-

ce colloquerentur de facultate, & dicendi copia, quod planè ego à dictione admodum fatigatus liquidò percipere nequiui, ſurgamus, inquit Montius, & adueſpeꝛaſcente iam die in urbem redeuntes, Vidam, qui frequentiam hominum, & ciuitatis cœtum laudat, in ſumma ſolitudine, quam Tridentum adueniens tantopere adamauit, relinquamus, quibus dictis optimi viri abiere. Ego autem more meo, ne officio deeſſem, ad portam vſq; ciuitatis, ut par erat, ſedulo eos comitatus, nõ vltra, dimiſi, & vt poſtea de Priullo audiui, qui tres eos reipub. principes cum ipſo Flaminio inſequebatur, in itinere totus eorum ſermo fuit de me, & Flaminio, dum vtriuſq; in vtranq; partem controuerſam dictionem propè dimicationem conferrent, vtrius oratio fuerit ad veritatis ſpeciem propenſior. FINIS.

SERIES FOLIOR.

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N.

O. P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z.

AA. BB. CC. DD. EE.

OMNES SVNT DVERNIONES.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CREMONAE
IN CIVITATIS PALATIO
APVD VINCENTIVM CONTEM
M. D. LVI.

Folio 3.	a.	linea	6.	tanta	tantæ
7.	a.	lin.	26.	inſulis	inſulis
7.	b.	lin.	5.	cocli	cœli
15.	b.	lin.	7.	rhethorum	rhetorum
17.	a.	lin.	3.	eiccerunt	eiecerunt
25.	a.	lin.	6.	pararent	parerent
27.	a.	lin.	28.	Demetriũ,Phal.	Demetriũ Phal.
39.	a.	lin.	3.	abſtniente	abſtinente
40.	a.	lin.	21.	obturaſſet	obturbaſſet
51.	a.	lin.	4.	quanpiam	quampiam
52.	a.	lin.	5.	ex tacita	et tacita
56.	b.	lin.	9.	accerſto	accerſito
60.	b.	lin.	9.	eodemlare	eodem lare
61.	b.	lin.	10.	tardæq;	tardéq;
61.	b.	lin.	10.	vidit	uidet
65.	b.	lin.	1.	opus eſt. itaq;	opus eſt itaq;
66.	a.	lin.	6.	præcipiendi	præcipiendiq;
69.	a.	lin.	9.	cœleſtēq; ciuitatē	cœleſtē ciuitatem
71.	a.	lin.	18.	ſceleratum	ſceleratam
71.	b.	lin.	10.	ſuccenſſent	ſuccenſent
80.	b.	lin.	27.	augent quæ	, augent. Quæ
89.	b.	lin.	5.	poſt hac	poſthac
89.	b.	lin.	27.	copioſa	copioſe
91.	b.	lin.	9.	ad, id quod	ad id, quod
92.	b.	lin.	17.	eſl	eſt
92.	b.	lin.	21.	ætatæ	ætate
93.	b.	lin.	6.	notant, eos qui	notant eos, qui
94.	a.	lin.	12.	philoſopiæ	philoſophiæ
98.	b.	lin.	4.	rationem	ratione
99.	b.	lin.	19.	animo,uolutate	, animo uolutate

GOTTSCHER
RESTAURO

Digitized by Google